सुनकोशी गाउँपालिकाको प्रथम त्रि-वर्षीय मध्यमकालीन खर्च संरचना २०७८/७९-८०/८१

सुनकोशी गाउँपालिका
गाउँकार्यपालिकाको कार्यालय
बागमती प्रदेश, सुनकोशी
नेपाल

विषयसूची:

परिच्छेद एकः परिचय ... ४
१.१ पृष्ठभूमि ... ४
१.२ अवधारणा तथा उद्देश्य ... ५
१.३ संस्थागत व्यवस्था ... ६
१.४ तर्जुमा प्रक्रिया ... ७
परिच्छेद दुईः सुनकोशी गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना ... १०
२.१ पृष्ठभूमि ... १०
२.२ गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य ... १०
२.३ समबृद्धीका मध्यकालिन लक्ष्य ... १४
२.४ त्रि-बर्षिय बजेट बिनियोजन तथा प्रक्षेपण (प्रचलित मूल्यमा) ... १५
२.५ खर्चका स्रोतहरु ... १६
परिच्छेद तीनः आर्थिक विकास ... १७
३.१ पृष्ठभूमि ... १७
३.२ समस्या तथा चुनौती ... १९
३.३ सोच ... २१
३.४ उद्देश्य ... २१
३.५ रणनीति ... २१
परिच्छेद चारः सामाजिक विकास ... २३
४.१ पृष्ठभूमि ... २३
४.२ समस्या तथा चुनौती ... २५
४.३ सोच ... २७
४.४ उद्देश्य ... २७
परिच्छेद पाँचः पूर्वाधार विकास ... २९
५.१ पृष्ठभूमि ... २९
५.२ समस्या तथा चुनौती ... ३०
५.३ सोच ... ३२
५.४ उद्देश्य ... ३२
५.५ रणनीति ... ३३
परिच्छेद छः वन, वतावरण तथा विपद् ब्यवस्थापन ... ३४
६.१ पृष्ठभूमि ... ३४
६.२ समस्या तथा चुनौती ... ३५
६.३ सोच ... ३६
६.४ उद्देश्य ... ३७
६.५ रणनीति ... ३७
परिच्छेद सातः संस्थागत विकास तथा सुशासन ... ३८

७.१ पृष्ठभूमि.. ३८
७.२ समस्या तथा चुनौती ३९
७.३ सोच.. ४०
७.४ उद्देश्य.. ४०
७.५ रणनीति.. ४०
परिच्छेद आठः मध्यकालिन नतिजा तथा कार्यक्रम खाका..४२
८.१ नतिजा खाका.. ४२
८.२ कार्यक्रम /आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ५०
८.३ रणनीति/प्रथमिकताक्रम/दीगो विकास लक्ष्य/लैंगिक संकेत र जलबायु संकेतको आधारमा तीन आर्थिक बर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण...५२
८.४ स्थानिय गौरबका आयोजनाका तीन आर्थिक बर्षको बजेट तथा अनुमान..................................८८
सन्दर्भ सामाग्रीहरु...९०

तालिका सूची

तालिका १ः सुनकोशी गाउँपालिकाका आगामी पाँच बर्षका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू ११
तालिका २ः समबृद्धीका मध्यकालिन लक्ष्य.. १४
तालिका ३ः त्रि-बर्षिय बजेट बिनियोजन तथा प्रक्षेपण (प्रचलित मूल्यमा)......................................१५
तालिका ४ः खर्चका स्रोतहरु १६
तालिका ५ः नतिजा खाका.. ४२
तालिका ६ः कार्यक्रम /आयोजनाको संक्षिप्त बिबरण.. ५०
तालिका ७ः तीन आर्थिक बर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण..५२
तालिका ८ः सुनकोशीका गौरवका आयोजनाहरू.. ८८

परिच्छेद एकः परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको कार्यान्वयन, "समृद्ध नेपाल र सुखी नेपाली" को वर्तमान सरकारको लक्ष्य एवं सन् २०३० सम्ममा हासिल गर्नुपर्ने दिगो विकास लक्ष्यहरू सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धता पूरा गर्नकालागि सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी व्यवस्थापन हुनु पर्दछ । सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने औजारको रूपमा रहेको मध्यमकालीन खर्च संरचनाले उपर्युक्त लक्ष्यहरू पूरा गर्न सहयोग पुर्याउँछ । आवधिक योजनाले लिएका समष्टिगत विषय र क्षेत्रगत लक्ष्य र उद्देश्यहरू हासिल गर्न सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। विनियोजन कुशलता, कार्यान्वयन दक्षता र वित्तीय सुशासन कायम गरी सार्वजनिक स्रोतको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्न मध्यमकालीन खर्च संरचना एउटा महत्त्वपूर्ण औजारको रूपमा रहेको छ। अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले सार्वजनिक आय-व्ययको विवरण प्रस्ततु गर्दा अनिवार्य रूपमा आगामी तीन वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहितको मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ।यस ऐन अनुसार मध्यमकालीन खर्च संरचनामा प्रस्तावित योजनाको उद्देश्य तथा सो योजनाकालागि सम्भाव्यता अध्ययन गर्न वा खर्च छुट्याउन आवश्यकताको पुष्ट्याइँलाई समेटिनु पर्ने, प्रस्तावित योजना कार्यान्वयन हुने आर्थिक वर्ष र त्यसपछिका दुई आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुनसक्ने प्रतिफल र उपलब्धि समेत राख्नुपर्ने व्यवस्था छ। यसका साथै योजना लागु गर्न आवश्यक पर्ने खर्चको विवरण र सो रकम कुन कुन स्रोतबाट के कति व्यहोर्ने र खर्च गरिएको रकमबाट प्राप्त हुन सक्ने प्रतिफल र उपलब्धिको प्रक्षेपण गरिएको हुनुपर्ने प्रावधान छ। यसै प्रावधानलाई ध्यानमा राखी यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरिएको छ ।

यो खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा कार्यक्रम तथा आयोजनाको प्राथमिकीकरण गर्ने आधारहरू परिमार्जन गरी वस्तुगत रूपमा चौधौं योजना तथा दिगो विकास लक्ष्यहरू हासिल गर्ने दिशामा कार्यक्रम/आयोजना उन्मुख छ, छैन भन्ने मुख्य आधारमा प्राथमिकीकरणको निश्चित मापदण्ड बनाइएको छ । साथै, यस खर्च संरचनामा पहिलो वर्ष वा आर्थिक वर्ष २०७७/७८ को हकमा बिनियोजित बजेट अनुरूप र त्यसपछिका बाँकी दुई आर्थिक वर्षको हकमा आयोजना कार्यान्वयनको स्थिति, उपलब्ध साधन स्रोत र खर्च गर्ने क्षमतालाई आधार मानी रकम अनुमान गरिएको छ । यसैगरी विभिन्न क्षेत्रमा आगामी तीन वर्षभित्र गरिएको लगानीबाट प्राप्त हुने लक्षित प्रतिफल तथा नतिजा सूचकहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

आवधिक योजना र वार्षिक बजेटबीच तादात्म्यता ल्याउन सुनकोशी गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचनाले महत्त्वपूर्ण औजारका रूपमा सहायता गर्दछ। सो बमोजिम यस खर्च संरचनामा आगामी पहिलो वर्षको आर्थिक बजेटको अनुमान तथा पछिल्लो दुई वर्षको बजेट प्रक्षेपण गरिएकोछ ।

१.२ अवधारणा तथा उद्देश्य

<u>अवधारणा</u>

मध्यमकालीन खर्च संरचना सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको महत्त्वपूर्ण औजार हो । यो खर्च संरचना बजेट तर्जुमा गर्दा परम्परागत र अल्पकालीन सोचबाट हुनसक्ने कमजोरीलाई निवारण गर्ने सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन सम्बन्धी अवधारणा हो ।उपलब्ध सीमित स्रोत साधनलाई विकासका विभिन्न क्षेत्रमा बाँडफाँड गर्ने त्रि-वर्षीय चक्रिय योजनाका रूपमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाको आवश्यकता हुन्छ ।तसर्थ यो निर्दिष्ट लक्ष्य प्राप्तिकालागि आवधिक योजना र वार्षिक बजेटबीच तादात्म्यता ल्याउन सुनकोशी गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचनाले सेतुको काम गर्नेछ ।सीमित आर्थिक स्रोत तथा असीमित विकासका आवश्यकताबीच समन्वय गरीप्राथमिकताका आधारमा स्रोत विनियोजन गर्न मध्यमकालीन खर्च संरचनाको परिकल्पना गरिएको हो ।यसले सरकारसँग उपलब्ध साधन स्रोतको आँकलन गर्ने र त्यसलाई योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा तीन वर्षकोलागि बाँडफाँड गर्दछ ।नीतिगत परिवर्तन एवं खर्चको पुनर्वितरणलाई निर्देशित गर्ने स्रोत योजनाको मध्यमकालीन दृष्टि र विभिन्न तहमा स्रोतको अनुमान योग्यता बढाउने संयन्त्रका रूपमा यो महत्त्वपूर्ण हुन्छ ।

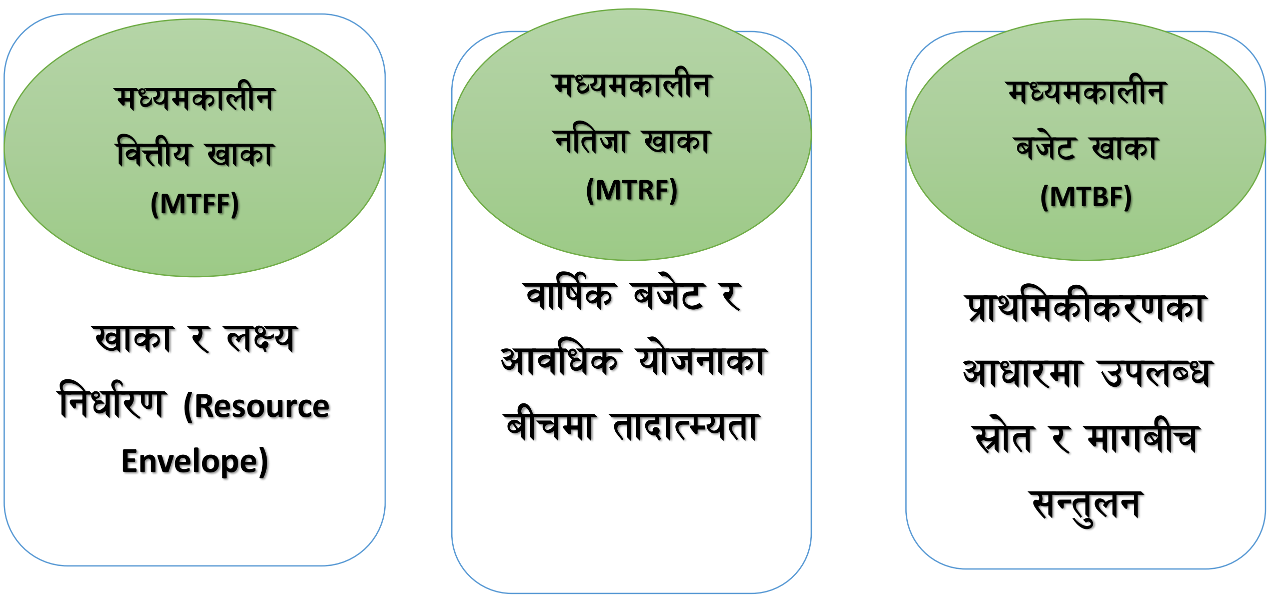

<u>उद्देश्य</u>

१. सुनकोशी गाउँपालिकाको विकास योजनाको प्राथमिकताका क्षेत्रमा लगानीको सुनिश्चितता प्रदान गर्न साधन स्रोतको विनियोजन प्रक्रियाको पुनर्संरचना गरी प्राथमिकता प्राप्त विषयगत क्षेत्रमा बजेटको बाँडफाँट गर्नु ।

२. सार्वजनिक खर्च प्रणालीमा वित्त अनुशासन कायम गरी समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व प्राप्त गर्नकालागि सरकारलाई प्राप्त हुने मध्यम अवधिको आन्तरिक र वाह्य स्रोतको वास्तविक अनुमान गरी बजेट खाका तर्जुमा गर्नु ।

३. सार्वजनिक खर्चलाई बढी प्रभावकारी र कुशल बनाई लक्षित प्रतिफल सुनिश्चित गर्ने ।

१.३ संस्थागत व्यवस्था

नेपाल सरकारले आर्थिक वर्ष २०७६/७७ देखि २०८०/८१ सम्मकोलागि राष्ट्रिय आकांक्षा **"समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली"** विक्रम सम्वत् २१०० का सूचक सहितको पन्ध्रौं पञ्च वर्षीय योजना तयार गरेको छ। बाग्मती प्रदेश सरकारले प्रदेशको प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाको आधार—पत्र संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानको मर्म र भावना, नेपाल सरकारले तय गरेका दीर्घकालीन लक्ष्य, अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा जनाएका प्रतिबद्धता, दिगो विकास लक्ष्य, नेपाल पक्ष भएका अन्य अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौता, प्रदेशका नागरिकका विकासको चाहना, निर्वाचित जनप्रतिनिधि, विज्ञ तथा विभिन्न सरोकारवालाले दिएका सुझाव र प्रदेश सरकारले सुरुवाती वर्षमा घोषणा गरेका रुपान्तरणकारी नीति तथा कार्यक्रमलाई आधार मानेर तयार गरेको छ ।

विकासका परिसूचकहरूमा पृथक तथ्याङ्कहरूको विश्लेषण, तदअनुरूप आवधिक योजनाहरूमा सुनकोशी गाउँपालिकाको प्रक्षेपण, योजनाहरूको तर्जुमा, आवधिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरूको अभावले विगतमा भएका उपलब्धि तथा कमी कमजोरीहरूलाई केलाउन निकै कठिन भएको छ । राष्ट्रिय रूपमा आवधिक योजनाको एउटै नीतिगत आधार हुने भएकोले पनि सुनकोशी गाउँपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, गरिवी, पूर्वाधारको विशिष्टता अनुरूपको नीति र सो अनुसारका कार्य योजना विगतमा बन्न सकेनन् । यसको प्रथम प्राथमिकताको रूपमा छरिएर रहेका तथ्याङ्कको सङ्कलन तुलनात्मक विश्लेशण, सोही अनुसार राष्ट्रिय नीति र आवधिक योजनासँग तालमेल हुनेगरी सुनकोशी गाउँपालिकाको विकास नीतिका आधारहरूको तय गर्नु रहेको छ ।

सानो र बिकट भूगोल, सोभित्र छरिएर रहेका बस्तीहरू, कृषिमा आधारित परम्परागत जीविकोपार्जन पद्धति, बाहिरी दुनियासँग उत्पादकको सम्पर्कको अभाव, अशिक्षा, बेरोजगारी, गरिबी, खाद्यान्न अभाव र सामाजिक कुरीतिहरूको कारणले सुनकोशी गाउँपालिका पिछडिएको क्षेत्रको रूपमा परिचित छ ।तत्कालकोलागि यस क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादन गणना गर्न कठिन भए पनि नेपालको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा यस क्षेत्रको योगदान निकै कम रहेको सजिलै आँकलन गर्न सकिन्छ । मौसममा आधारित कृषि उत्पादन, पर्यटन, ऊर्जा र बिप्रेषण यस गाउँपालिकाको समग्र अर्थतन्त्रको मुख्य आयाम हुन् ।

नेपालमा सार्वजनिक खर्चको प्रभावकारी व्यवस्थापनमा धेरै समस्याहरू विद्यमान थिए । खासगरी आवधिक योजना र वार्षिक कार्यक्रम बीचमा तादाम्यता नरहने, कुनै आयोजनामा आवश्यक बजेट नछुट्याइनु, कुनै आयोजनामा आवश्यकताभन्दा बढी बजेट छुट्याइनु, दिगो नहुने खर्चिलो आयोजनामा पनि निरन्तर रूपमा बजेट विनियोजन हुनु, बजेटको सुनिश्चितता नहुनु र कार्यान्वयन क्षमता भन्दा बढी आयोजनाहरू सञ्चालनमा रहनु यस्ता प्रमुख समस्याहरू हुन । सार्वजनिक खर्चमा देखिएका यी समस्याहरूलाई सम्बोधन गर्न सार्वजनिक खर्च पुनरावलोकन आयोग २०५७ ले मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तर्जुमा र कार्यान्वयनको सिफारिश गरेको थियो। यसलाई ध्यानमा राखी दशौं योजना (२०५९—६५) सँगसँगै मध्यमकालीन खर्च संरचना योजनासँग तालमेल हुनेगरी तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्न थालिएको थियो । नेपालमा पहिलो पल्ट आर्थिक वर्ष २०५९/६०

देखि यस्तो खर्च संरचनाको शुरुआत भएको थियो । शुरुमा शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, सिंचाइ, विद्युत, सडक र जलस्रोत जस्ता मुख्य क्षेत्रमा यसको शुरुआत गरिएको थियो । यसले आवधिक योजना र वार्षिक बजेट बीच तादाम्यता कायम गर्ने, विकास आयोजना/कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकीकरण गर्ने, आवधिक योजनाले लिएका उद्देश्य र लक्ष्यहरू पूरा गर्नेगरी स्रोत साधनको सदुपयोग गर्ने तथा पहिलो प्राथमिकतामा परेका परियोजनाहरूमा स्रोतको सुनिश्चितता गर्ने उद्देश्य लिएको थियो र यसबाट वित्त अनुशासन र आर्थिक स्थायित्वको अपेक्षा गरिएको थियो। शुरुका ५—६ वर्षसम्म यस खर्च संरचना तर्जुमा कार्यलाई संस्थागत गर्न प्रयास गरिएको र त्यसको फलस्वरूप यसका उद्देश्यहरू खासगरी वित्त अनुशासन र खर्चको रणनीतिक रूपमा विनियोजन कार्यमा सहयोग पुर्याएको थियो । तर, यस खर्च संरचना तर्जुमा गर्न कानुनी वाध्यता नरहेको आदि कारणले त्यस पछिका केही वर्षहरूमा यसको तर्जुमालाई निरन्तरता भएन । तर हाल अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ ले कानूनी रूपमा यसलाई अनिवार्य गरेपछि यसै खर्च संरचनालाई संस्थागत गर्दै सबै प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहले निर्माणको पहल गरे सँगै सुनकोशी गाउँपालिकाले पनि स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७७ का आधारमा आवधिक योजना तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरेकोछ ।

१.४ तर्जुमा प्रक्रिया

क. निर्देशक समिति गठनः

स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७५ का आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्न निम्न अनुसारको निर्देशक समिति गठन गरियो ।

१. संयोजक — श्री दिपा बोहोरा दाहाल (अध्यक्ष)
२. सदस्य – श्री दिर्व सिं मोक्तान (उपाध्यक्ष)
३. सदस्य – श्री बिमलमान सिं मुक्तान(कार्यपालिका सदस्य)- वडा अध्यक्ष १ न. वडा
४. सदस्य – श्री भोजकुमार सिंजाली (कार्यपालिका सदस्य)- वडा अध्यक्ष २ न. वडा
५. सदस्य – श्री रामचन्द्र आचार्य (कार्यपालिका सदस्य)- वडा अध्यक्ष ३ न. वडा
६. सदस्य – श्री शकर बहादुर जर्गा (कार्यपालिका सदस्य)- वडा अध्यक्ष ४ न. वडा
७. सदस्य – श्री कृष्णराज दाहाल(कार्यपालिका सदस्य)- वडा अध्यक्ष ५ न. वडा
८. सदस्य – श्री लक्ष्मी प्रसाद तिमिल्सेना (कार्यपालिका सदस्य)- वडा अध्यक्ष ६ न. वडा
९. सदस्य – श्री लाल बहादुर गोले (कार्यपालिका सदस्य)- वडा अध्यक्ष ७ न. वडा
१०.सदस्य सचिव – श्री बशन्त न्यौपाने (प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत)

ख. मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समिति गठनः

मध्यकालिन खर्च तर्जुमा दिग्दर्शन २०७७ का आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्न निम्न अनुसारको मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समिति गठन गरियो ।

१. संयोजक — श्री बशन्त न्यौपाने (प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत)

२. सदस्य – श्री बि.पि. लामा (प्रमुख लेखा शाखा)
३. सदस्य – श्री ओम प्रसाद गौतम (प्रमुख शिक्षा शाखा)
४. सदस्य – श्री कपिल बहादुर अधिकारी (प्रमुख सामाजिक विकास शाखा)
५. सदस्य – श्री नारायण कोईराला (प्रमुख प्रशासन शाखा)
६. सदस्य – श्री ओम प्रकाश झा (प्रमुख स्वास्थ्य शाखा)
७. सदस्य सचिव – श्री कपिल राज थापा (ना. सु. योजना तथा बजेट शाखा)
८. आमन्त्रित सदस्य – प्रकाशचन्द्र पौडेल (विज्ञ परामर्शदाता)
९. आमन्त्रित सदस्य – श्री पुरुषोत्तम खतिवडा (विज्ञ परामर्शदाता)
१०.आमन्त्रित सदस्य – श्री उद्बोध भण्डारी (विज्ञ परामर्शदाता)
११.आमन्त्रित सदस्य- श्री बलराम दवाडी

ग. त्रि–वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कुल बजेटको आकार तयारी :

गत आर्थिक वर्षको यथार्थ स्थिति, चालु आर्थिक वर्षको प्रक्षेपित अवस्था र मध्यमकालीन खर्च संरचनाको आधारमा कार्यपालिकामा नीतिगत छलफल गरी आगामी आर्थिक वर्षको बजेट प्रक्षेपणको प्रारम्भिक प्रतिवेदन तयार गरियो । सम्बन्धित शाखाहरूले मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक कार्यदलको संलग्नतामा कार्यगत रूपमा स्थानीय बजेट तथा स्रोत समितिद्वारा समग्रमा पुनरावलोकन गरी अवधारणापत्र तयार गरियो । स्रोत समितिले पालिकाको समष्टिगत अर्थतन्त्रको वर्तमान स्थिति, चालु आवधिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना, कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको प्रक्षेपण, वित्तीय स्थिति, शोधनान्तर स्थिति, व्यापार स्थिति, बाह एवम् आन्तरिक वित्तीय साधनको सम्भावना, करको लचकता, राजस्व प्रक्षेपण तथा कार्यगत नीति र प्राथमिकताको आधारमा आगामी आर्थिक वर्षको कुल बजेटको आकार र सीमा निर्धारण गरियो ।

घ. बजेट सीमा र मार्गदर्शन पठाउने :

स्रोत समितिले तयार गरेको बजेटको सीमाभित्र क्षेत्रगत रूपमा चालु, पुँजीगत र वित्तीय व्यवस्थासहितको बजेटको सीमा र मार्गदर्शन तयार गरी सम्बन्धित विषय क्षेत्र समितिहरू तथा शाखाहरूमा पठाइएको मा आयोजनाहरूमा मार्गदर्शन सहित बजेटको सीमा तथा आयोजनाहरूको आवश्यक संशोधन सहित मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समितिमा पठाइयो ।

ङ. आयोजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण :

प्राथमिकताको रूपमा छरिएर रहेका तथ्याङ्कको सङ्कलन तुलनात्मक विश्लेशण, सोही अनुसार राष्ट्रिय नीति र आवधिक योजनासँग तालमेल हुनेगरी सुनकोशी गाउँपालिकाको विकास नीतिका आधारहरूमा सबै विषय क्षेत्रगत समितिहरूमा छलफल गरी आयोजनाहरूको छनौट तथा प्राथमिकीकरण गरियो ।

च. त्रि–वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कार्यक्रम तथा बजेट तयार गरी गाउँसभामा पेश गर्ने :

विषय क्षेत्र समितिहरू तथा शाखाहरूले तयार गरी पठाएको सीमा र मार्गदर्शनभित्र रही मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समितिले त्रि-वर्षीय खर्च प्रक्षेपण सहितको बजेट तयार गरी निर्देशक समितिमा पठाइयो । उपरोक्तानुसार प्राप्त भएको बजेटको आधारमा आफ्नो समेत बजेट तयार गरी निर्देशक समितिले दिएको सुझावका आधारमा सूत्रमा प्रविष्टि गरी सम्बन्धित विषय क्षेत्र समितिहरू तथा शाखाहरूमा पठाइयो । सम्बन्धित विषय क्षेत्र समितिहरू तथा शाखाहरूले यसरी प्रविष्टि गरी प्राप्त हुन आएको आफ्नो बजेट समेत तयार गरी सूत्रमा प्रविष्टि गर्ने र आफ्नो एवम् अन्तर्गतका आयोजना/निकायहरूको बजेट उपर छलफल गरी अन्तिम टुगों लगाई मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समितिमा पठाइयो ।

छ. त्रि–वर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कार्यक्रम तथा बजेट उपर विषयगत समितिमा छलफल :

सम्बन्धित विषय क्षेत्र समितिहरू तथा शाखाहरूबाट तयार गरी पठाएको बजेट अनुमान चालु खर्च, पुँजीगत खर्च एवं वित्तीय व्यवस्थापनसहितको कार्यगत र निकायगत रूपमा छलफल मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समितिमामा गरियो । यसमा निर्देशक समितिको पनि सहभागिता रहेको थियो । निकायगत रूपमा बजेटको छलफल टुङ्गिएपछि मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समितिले बजेटको मस्यौदा तयार गरी आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित विषय क्षेत्र समितिहरू तथा शाखाहरू समेतको परामर्शमा बजेटको अन्तिम मस्यौदा तयार गरियो ।

ज. गाउँसभामा मध्यमकालीन खर्च संरचना प्रस्तुत गर्ने :

राजस्वको प्रक्षेपण, विभिन्न क्षेत्रबाट प्राप्त हुने अनुदान एवम् ऋण सहायता, आन्तरिक ऋणको प्रक्षेपणसहित बजेटको उद्देश्य, नीति, प्राथमिकता, दीर्घकालीन सोच एवम् योजनाले निर्धारित गरेको आगामी वर्ष सञ्चालन गरिने कार्यक्रमहरूलाई समेत समेटी आगामी गाउँसभामा पेश गरी मध्यमकालीन खर्च संरचना गाउँसभाबाट स्वीकृत गरिनेछ।

परिच्छेद दुईः सुनकोशी गाउँपालिकाको मध्यमकालीन खर्च संरचना

२.१ पृष्ठभूमि

नेपाली समाजमा आएको परिवर्तन तथा राज्यले लिएको संरचनागत परिवर्तनको नीति अनुसार स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ लागु भएको छ । विकासका सम्भावनाहरू तथा स्थानीय बासिन्दाहरूको आधारभूत मागको आधारमा गाउँपालिका स्तरमा आवधिक योजनाको सुरूवात भए अनुसार सुनकोशी गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमा गर्ने यो प्रथम प्रयास हो । योजना निर्माण गर्दा सर्वप्रथम दीर्घकालीन, मध्यमकालीन, आवधिक र वार्षिक गरेर अगाडि बढनु पर्ने अवस्थाको जानकारी भएर पनि विभिन्न कारणले सबै चरण पूरा गर्न सकिएन । समय र आर्थिक कारणले दीर्घकालीन लक्ष्य मात्र निर्धारण गरेर अगाडि बढने काम भएको छ । नेपालको संविधानको भावनाको आधारमा गाउँपालिकाको विकासको गतिलाई तीब्रता दिनकालागि आवश्यक आवधिक गाउँपालिकाको योजना तयार गर्दा मूलतः देशको राष्ट्रिय लक्ष्यलाई ध्यानमा राखी गाउँपालिकाका प्रमुख समस्याहरू, विभिन्न क्षेत्रहरूको उपलब्धि, संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट गाउँपालिकाको विकासकोलागि प्राप्त अनुदान तथा गाउँपालिकाको आन्तरिक स्रोत साधनहरूको अधिकतम मात्रामा परिचालन गरी गाउँपालिकाका कार्यक्रमहरूलाई क्रमिक रूपमा अगाडि बढाउँदै लैजाने उद्देश्यका साथ आवधिक योजना तर्जुमाको प्रयास भएको छ । आवधिक योजना तर्जुमा गर्दा यस गाउँपालिकाले हालसम्ममा गरेका महत्त्वपूर्ण प्रयास तथा उपलब्धिहरूको सूक्ष्म रूपमा विश्लेषण तथा सम्भावना र चुनौतीहरूको पनि विश्लेषण गरिएको छ ।

२.२ गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

"कृषि तथा पशुपालन ,पर्यटन र पूर्वाधारको विकास—सुनकोशीको प्रगति एवम् समृद्धिको निकास"

लक्ष्य

सामुदायिक पुँजीको निर्माण गर्दै सुखी एवम् सम्मृद्ध सुनकोशीको मार्ग तय गर्ने ।

उद्देश्यहरू

१. आर्थिक विकासका क्षेत्रहरूमा लगानी गरी आत्मनिर्भर सुनकोशीको आधार तयार गर्नु ।
२. सामाजिक क्षेत्रको विकासद्वारा सुनकोशीबासीको आधारभूत सेवामा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।
३. प्राथमिकताका आधारमा दीगो एवम् आधुनिक भौतिक संरचनाको विकास गरी सम्मृद्ध सुनकोशी निर्माण गर्नु ।
४. भू उपयोग—तथा वातावरण संरक्षण नीतिको कार्यान्वयन गरी विपद् तथा जलवायू परिर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्नु ।
५. संस्थागत विकास र सुशासनका माध्यमबाट सार्वजनिक सेवालाई जनउत्तरदायी बनाउनु ।
६. सामाजिक न्यायका आधारमा समतामुलक समाजको निर्माण गर्नु ।

रणनीति तथा कार्यनीति

तालिका १ः सुनकोशी गाउँपालिकाका आगामी पाँच बर्षका रणनीति तथा कार्यनीतिहरू

रणनीति	कार्यनीति
१. आर्थिक विकासका क्षेत्रहरूमा लगानी गरी आत्मनिर्भर सुनकोशीको आधार तयार गर्नु ।	
१.१ः कृषि, वागवानी र पशुपन्छि पालन पेशालाई व्यवसायिक एवं मर्यादित बनाई रोजगारका अवसरहरू सिर्जना गर्ने ।	१. व्यवसायिक उत्पादन समुहको परिचालन गरिनेछ । २. व्यवसायिक सिप विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ३. पकेट क्षेत्रको विस्तार र उत्पादन सहयोग कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. मागका आधारमा उच्च मुल्यका वाली प्रर्वधन गरिनेछ । ५. उत्पादित वस्तुको गुणस्तर कायम गरिनेछ ।
१.२ः पर्यटन क्षेत्रको विकास र विस्तार गर्ने ।	१. नयाँ गन्तव्य क्षेत्रका संभाव्यता अध्ययन र विकास गरिनेछ । २. भौतिक सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.३ः लघु उद्यमशिलता र स्वरोजगार निर्माण गर्ने ।	१. मौलिक संस्कृति एवं प्रविधिको संरक्षण गरिनेछ । २. लघु उद्यमशिलताको विकास गरिनेछ । ३. गरिवीका आधारमा लक्षित वर्ग किटान गरिनेछ ।
१.४ः सुरक्षित श्रम तथा रोजगारको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सुरक्षित श्रम तथा रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । २. सुरक्षित वैदेशिक रोजगारको व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. स्थानीय स्तरमा आधारित परियोजनामाको प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
१.५ः वित्तिय संस्था र सहकारीको परिचालन व्यवस्थित गर्ने ।	१. गरिवी र उत्पादनका आधारमा अनुदान दिने व्यवस्था मिलाइनेछ । २. एक टोल एक वचत समुह र सबै घरधुरी सहकारीमा आवद्ध हुने व्यवस्था मिलाइनेछ । ३. सहकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
२. सामाजिक क्षेत्रको विकासद्वारा सुनकोशीबासीको आधारभूत सेवामा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु ।	
२.१ः सर्वसुलभ गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. आधारभूत रुपमा सामान्य चिकित्सा सेवाको शीघ्र र प्रभावकारी सेवा प्रदान गरिनेछ । २. निदानात्मक, उपचारात्मक, प्रवर्धनात्मक र प्रतिरोधात्मक स्वास्थ्य सेवाको प्रवर्द्धन गरिनेछ । ३. जीवनपथको अवधारणा अनुरुप बहुपक्षीय पोषण नीतिको कार्यान्वयन गरी समग्र विकास गरिनेछ । ४. परिवार व्यवस्थापन सेवालाई थप विस्तार गरिनेछ । ५. सीमान्त एवं गरिबीको अवस्थामा रहेका समुदायलाई दीर्घजीवन सहयोग प्रदान गरिनेछ ।
२.२ः सवैका लागि गुणस्तरिय र अनिवार्य माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्था गर्ने ।	१. नतिजामा केन्द्रित शिक्षण विधि र जीवन उपयोगी शिक्षा लागू गरिनेछ । २. प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा सञ्चालन गरिनेछ । ३. सवैका लागी गुणस्तरिय शिक्षाका अवसर सुनिश्चित गरिनेछ ।
२.३ः सबैका लागी स्वच्छताको अवसर र सफा पिउने पानी सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सवैलाई खानेपानी र सरसफाईको अवसर सुनिश्चित गरिनेछ । २. स्वच्छताको वातावरण र रोग संक्रमणको जोखिमबाट सुरक्षाको अनुभुति गराइनेछ ।
२.४ः विशेष र खास समुहका नागरिकहरू (अपाङ्गता, जोखिम अवस्थाका वालवालिका, हिंसा	१. सवै क्षेत्रमा लैंगिक समानता सुनिश्चित गरिनेछ । २. महिलामाथी हुने सवै प्रकारका हिंसालाई निरुत्साहित गरिनेछ । ३. जातिय समावेशिकरणको सहज पहुँच स्थापित गरिनेछ ।

प्रभावित, जेष्ठ नागरिक, अल्पसंख्यक र सिमान्त अवस्थाका नागरिक) को संरक्षण र सुरक्षामा प्राथमिकता प्रदान गर्ने ।	४. विशेष समुह, वर्ग र समुदायको विशेष संरक्षण, सहभागीता र सुरक्षालाई विकास योजनामा प्राथमिकता दिइनेछ । ५. लैंगिक समानता, राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक जीवनमा सवै नागरिकद्धारा सार्वभौम समानता र सुरक्षाको अनुभुति गराइनेछ ।
३. **प्राथमिकताका आधारमा दीगो एवम् आधुनिक भौतिक संरचनाको विकास गरी सम्मृद्ध सुनकोशी निर्माण गर्नु।**	
३.१ः वस्तिस्तर सम्मका सडक सञ्जालहरूको विस्तार गरी वाह्रै महिना चल्ने दिगो सडक निर्माण गर्ने ।	१. सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारसँगको साझेदारिता गरिनेछ । २. गाउँपालिका भित्र निर्माण हुने सडकहरूलाई मापदण्डका आधारमा निर्माण (क.३० मिटर, ख.१६ मिटर, ग.१० मिटर, घ. ८ मिटर र ङ. ६ मिटर चौडाईका सडकहरू) गरिनेछ । ३. सडकका स्तरोन्नती र सुरक्षित यातायात प्रबन्ध मिलाइनेछ । ४. सवै वस्तिहरू सम्म ट्र्याक खोलिनेछ ।
३.२ः विद्युत र संचार संजालमा पहुँच विस्तार गर्ने ।	१. सवै घरमा विद्युत उर्जा विस्तार गरिनेछ । २. सबै बस्तीहरूमा ईन्टरनेट सेवाको विस्तार गरिनेछ ।
३.३ः सुरक्षित आवास र वस्ति विकास गर्ने ।	१. एकिकृत वस्ति विकासका लागि निजी क्षेत्र र सहकारीहरूसँग साझेदारिता गरिनेछ । २. आवास तथा वस्तिहरूको उत्थानशिलता विकास गरिनेछ ।
४. **भू—उपयोग तथा वातावरण संरक्षण नीतिको कार्यान्वयन गरी विपद् तथा जलवायू परिर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्नु ।**	
४.१ः भू—उपयोग नीति तथा वातावरण संरक्षण नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	१. गैह्र काष्ठजन्य पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादनमा जोड दिइनेछ । २. जैविक विविधताको संरक्षण गरिनेछ । ३. पर्यटन व्यवसायसँग समन्वय विस्तार सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिसँगको साझेदारिता गरिनेछ । ४. कृतिम सिमसार क्षेत्रको विस्तार गरिनेछ । ५. शुष्म जलाधार व्यवस्थापन गरिनेछ ।
४.२ः जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गरी वैज्ञानिक भुउपयोग व्यवस्था लागू गर्ने ।	१. सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिसँगको साझेदारिता गरिनेछ । २. कृतिम वाँधको निर्माण गरी पोखरी निर्माण गरिनेछ । ३. उपयोगका आधारमा जमिनको चक्लावन्दिको व्यवस्था मिलाइनेछ । ४. वाँझो जमिनको उपयोग गरिनेछ । ५. वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गरिनेछ । ६. भुमि वैकको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
४.३ः जलवायु अनुकुलन विधिद्धारा विपद व्यवस्थापन गर्ने ।	१. जलवायू अनुकुलन कार्य योजना तर्जुमा गरिनेछ । २. परम्परागत रुपमा अभ्यास गर्दै आएका वर्षे पानी सङ्कलन पोखरीहरूको सुधार र संरक्षण गरिनेछ ।
४.४ः विपद् व्यवस्थापन र प्रतिकार्य क्षमताको विकास गर्ने ।	१. विपद पूर्वतयारी योजना निर्माण गरिनेछ । २. विपद व्यवस्थापन मैत्री पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ । ३. स्वास्थ्य विपद् व्यवस्थापन गरिनेछ । ४. विपद्का समयमा गर्नु पर्ने उद्धार खोज कार्यका लागि विपद व्यवस्थापन समितिको संस्थागत क्षमता विकास गरिनेछ ।
५. **संस्थागत विकास र सुशासनका माध्यमबाट सार्वजनिक सेवालाई जनउत्तरदायी बनाउनु ।**	
५.१ः कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्था र अध्यावधिक गर्ने ।	१. आवश्यक ऐनहरूको निर्माण र संशोधन गरिनेछ । २. नियमावली र निर्देशिकाहरू निर्माण गरिनेछ । ३. नीतिहरूको निर्माण र अध्यावधिक गरिनेछ ।

	४. कार्यकारिणी समिति अन्तर्गतका उप—समितिको कार्यसम्पादन निर्देशिका तयार गरिनेछ ।
५.२ः सेवाप्रदायकहरूको संस्थागत संरचनामा सुधार गर्ने ।	१. गाउँपालिकाको सेवाहरू चुस्त र दुरुस्त बनाइनेछ । २. डिजिटल तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गरिनेछ । ३. कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
५.३ः सुशासन, जवाफदेहिता र पारदर्शिताको सुनिश्चितता गर्ने ।	१. सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्भेक्षण ड्यास बोर्डमा प्रर्दशन गरिनेछ । २. साप्ताहिक कार्य सम्पादन र खर्चको अवस्थालाई ड्यास वोर्डमा प्रदर्शन गरिनेछ । ३. सार्वजनिक लेखा परीक्षण, सामाजिक परीक्षण सार्वजनिक सुनुवाई तथा GESI परीक्षण नियमित रुपमा गरिनेछ ।
६. **सामाजिक न्यायका आधारमा समतामुलक समाजको निर्माण गर्नु ।**	
६.१ः सामाजिक न्यायका आधारमा लैङ्गिक, धार्मिक, साँस्कृतिक रुपमा सारभूत समानता कायम गर्ने ।	१. जातिय छुवाछुत तथा भेदभाव विरुद्धका नीति, ऐन र सामाजिक जागरणका कार्यक्रम तय गरिनेछ । २. जनजाति र दलितको सशक्तिकरणका लागि अभियान सञ्चालन गरिनेछ । ३. बाल संरक्षण समितिको सबलीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । ४. स्कूलमा आधारित बालक्लव परिचालन गरिनेछ । ५. जेरियाटिक केयर र अर्थोपेडिक सेवा सहित स्वास्थ्य उपचारको व्यवस्था गरिनेछ । ६. सङ्घीय सरकारबाट उपलव्ध सामाजिक सुरक्षा प्राप्त गर्ने नागरिकको अनुगमन गरी थप व्यवस्थाको आवश्यकता ठहर भएका नागरिकका लागि थप भत्ताको व्यवस्थापन गरिनेछ । ७. जातिय छुवाछुत तथा भेदभाव प्रति शून्य सहनशिलता कायम गरिनेछ । ८. बालबालिका तथा किशोरकिशोरीहरू माथि हुने उपेच्छा, हिंसा, दुव्यर्वहार र शोषण प्रति शून्य सशनशिलता निति अपनाइनेछ । ९. जेष्ठ नागरिकको हेरचाह, स्याहार सुसार र उपयुक्त वातावरण सिर्जना गरिनेछ । १०. सामाजिक सुरक्षा भत्ताको व्यवस्थापन र विमा योजना सञ्चालन गरिनेछ ।

सुनकोशीका गौरवका आयोजनाहरू

१. कुशेश्वर मन्दिर देखि वि.पी. पार्क सम्म केवल कारको निर्माण
२. ११७५ मेगा वाटको सुनकोशी-२ जलबिद्युत आयोजना
३. ५० कि. मि. को महाभारत कृषि सडकः चालिसे- बन्दीपुर- कोटगाउँ-डाँगी काफ्ले चौर
४. फापरचुली पर्यटन प्रवर्द्धनः वन्दिपुर=वस्तीपुर-अमले पैदल मार्ग (२० कि.मि.); होम स्टे, मठ-मन्दिर, शौचालयको व्यवस्था
५. वार्ड न. १ दुम्जामा कोशी/रोसी बाट लिफ्ट सिंचाई
६. वार्ड न. ४ दुम्सी ढाँडमा ड्याम निर्माण, माछा पालन, कृतिम झर्ना निर्माण, सिंचाइ तथा जलविद्युत उत्पादन
७. तटबन्ध निर्माणः देवीस्थान-नेपालथोक-कोशी धमिले खोला- जोतुआपबोट- कोशी-भोर्लुनी खोला दोभान
८. मरिण-थुम्का पर्यटन प्रवर्द्धनः कालिमाटी र सानो न्युपाने डाँडा (वार्ड न. ३ र ४) जोड्ने बाटो बनाई सातदोबाटो मरिण-थुम्कामा बैशाखे पुर्णिमा, भदौरे पुर्णिमा तथा कार्तिक पुर्णिमामा लाग्ने मेला लाई प्रचार प्रसार तथा व्यवस्थापन।

२.३ समबृद्धीका मध्यकालिन लक्ष्य

तालिका २: समबृद्धीका मध्यकालिन लक्ष्य

सूचक	एकाई	गत आ.ब. सम्मको वास्तविक उपलब्धी	आ.ब.०७७/०७८ को अनुमान	मध्यकालिन लक्ष्य		
				आ.ब.०७८/०७९	आ.ब.०७९/०८०	आ.ब.०८/०८१
१	२	३	४	५	६	७
मानव विकास सूचक(HDI)	सूचकाङ्क	०.४५१	०.४६२	०.४७०	०.४७५	०.४५२
आपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	बर्ष	६९	६९	७०	७०	७१
साक्षरता दर	प्रतिशत	५८.७२	६०.५	६१.०	६१.२५	६२.६५
रोजगार दर	प्रतिशत	५४.३	५६.०	५७.०	५८.	५९
शैक्षिक सूचक	सूचकाङ्क	०.३४९	०.३८५	०.३९०	०.४१२	०.४५२
निर्वाहमुखि कृषिमा आधारित परिवार	प्रतिशत	५२	५१	५०	४९	४७
सिंचाइ हुने क्षेत्रफल	हेक्टर	१७२२८	१७२८९	१७३००	१७३५०	१७४००
उद्योग तथा व्यवसाय दर्ता	संख्या	३१२	३५०	३७०	३८०	४००
बीसीजीका खोप लगाइएका १ वर्ष मुनिका बालबालिकाको प्रतिशत	प्रतिशत	४९.८	५२	५३	५५	६०
पक्की सडकमा पुग्ने औषत समय	मिनेट	५०	४०	३८	३५	३५

२.४ त्रि-बर्षिय बजेट बिनियोजन तथा प्रक्षेपण (प्रचलित मूल्यमा)

तालिका ३: त्रि-बर्षिय बजेट बिनियोजन तथा प्रक्षेपण (प्रचलित मूल्यमा)

रकम रू हजारमा

क्र. सं.	विवरण	२०७६/७७ को वास्तविक	२०७७/०७८ को संसोधित	२०७८/०७९ को प्रक्षेपण	२०७९/०८० को प्रक्षेपण	२०८०/०८१ को प्रक्षेपण	कूल	प्रतिशत
१	**बजेटको वर्गीकरण**							
१.१	चालु खर्च	२५२९	२९१४	३१७५	३६५०	४०३७	१६३०५	५६.१७
१.२	पुँजीगत खर्च	१९८७	२२८९	२६६२	२८३६	३१११	१२८८५	४३.८३
	जम्मा	**४५१६**	**५२०३**	**५८३७**	**६४८६**	**७१४८**	**२९१९०**	**१००**
२	**खर्चको क्षेत्रगत बाँडफाँड**							
२.१	आर्थिक विकास	५१३	३७७	६३४	६५१	६३३	२८०८	९.३३१
२.२	सामाजिक विकास	२१६७	२८४७	२९७७	३३०८	३७१७	१५०१६	५१.८६
२.३	पूर्वाधार विकास	६०१	७२०	८७६	११०३	१२८७	४५८७	१६.६४
२.४	वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	७३	१५१	२००	२५१	३०१	९७६	४.०५९
२.५	संस्थागत विकास तथा सुशासन	११६२	१०९३	११५१	११७४	१२११	५७९१	१८.१
	जम्मा बजेट	**४५१६**	**५२०३**	**५८३७**	**६४८६**	**७१४८**	**२९१९०**	**१००**

२.५ खर्चका स्रोतहरु

तालिका ४: खर्चका स्रोतहरु

क्रसं	विवरण	२०७६/७७को स्वीकृत आधार बर्ष	२०७७/७८को संसोधत	२०७८/७९को प्रक्षेपण	२०७९/८०को प्रक्षेपण	२०८०/८१को प्रक्षेपण	कूल
१	नेपाल सरकार—समानिकरण— नगद अनुदान	९१९	९४१	१०३५	११३९	१२५२	३४२६
२	नेपाल सरकार—शसर्त चालु— नगद अनुदान	१८३४	२२५३	२४७८	२७२६	२९९९	८२०३
३	नेपाल सरकार—बिशेष अनुदान— नगद अनुदान	०	१७५	१९३	२१२	२३३	६३८
४	नेपाल सरकार—समपुरक— नगद अनुदान	०	४०	४४	४८	५३	१४५
५	बाग्मती प्रदेश—समानिकरण— नगद अनुदान	९९	९९	१०९	१२०	१३२	३६१
६	बाग्मती प्रदेश—शसर्त चालु— नगद अनुदान	१२२	२८३	३११	३४२	३७७	१०३०
७	बाग्मती प्रदेश—शसर्त चालु— नगद अनुदान		५०	५५	६१	६७	१८३
८	राजस्व- बाँडफाड - प्रदेश सरकार - नगद	**२१६**	**२३८**	२६२	२८८	३१७	८६७
९	राजस्व- बाँडफाड - संघीय सरकार - नगद	७३५	७२७	८००	८८०	९६८	२६४८
१०	आन्तरिक श्रोत -आन्तरिक श्रोत नगद	५९१	३९६	५५०	६७०	७५०	१९७०
		४५१६	५२०२	५८३७	६४८६	७१४८	१९४७१

परिच्छेद तीनः आर्थिक विकास

(कृषि र पशुपन्छी विकास, सिंचाइ तथा जलस्रोत, खाद्य सुरक्षा र गरिवी निवारण, उद्योग, बाणिज्य तथा आपुर्ती, पर्यटन विकास, वित्तिय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालन)

३.१ पृष्ठभूमि

कृषि र पशुपन्छी विकास —कृषि, वागवानी र पशुपन्छीपालन पेशाको दृष्टिकोणबाट हेर्दा सुनकोशी गाउँपालिका पनि नेपालका अन्य क्षेत्रभन्दा खासै फरक छैन । भुगोलका हिसावले यस गाउँपालिकाको १५४५४ हेक्टर क्षेत्रफल रहेको छ । जसमा करिव तीन भाग मध्ये एक भागभन्दा बढी अथवा ६६५६ हेक्टर खेतियोग्य जमिन रहेको छ भने बाँझो छेत्रफल १५६.७६ हेक्टर रहेको छ । यसैगरि वनको छेत्रफल ८१०३ हेक्टर रहेको छ । यस्तै प्रकारले नदी खोलाको छेत्रफल १४१.३५ हेक्टर रहेको छ । यसरी क्षेत्रफलका हिसावले दोस्रोमा कृषिको छ । यसरी करिव ६ भाग मध्ये एक भागभन्दा बढी कृषिको भूभाग रहेको छ । खाद्यान्नवाली भित्र क्रमशः मकै, धान, कोदो, गहुँ र जुनेलो अनि फापरलाई लिइएको छ । क्षेत्रफलका हिसावबाट सवैभन्दा वढि मकैवाली ३३७८८ रोपनीमा लगाउने गरेका छन् जुन कुल खाद्यान्नवालीको क्षेत्रफलको ४६ प्रतिशत हुन आउछ । दोस्रो वालीमा धानकोदो क्रमश रहेको छन् । धान लाग्ने क्षेत्रफल कुल १७२३८ रोपनी रहेकोछ जुन खाद्यान्नवाली क्षेत्रफल को २३ प्रतिशत हुन्छ ।गाउँपालिका भित्र अधिकांशले कृषि तथा पशुपालनलाई निर्वाहमुखि व्यवसायको रुपमा प्रयोग गर्दै आएका छन् । तर पनि कुल घरधुरी मध्ये ६८५ घरधुरीले मात्र कृषिलाई प्रमुख पेशाकै अधारमा गुजाराका रुपमा लिएका छन् । औषत प्रति परिवार सत्रिय २ जनाले परिवारका ६ जनालाई खुवाउनु पर्ने अवस्था देखिन्छ । यस गाउँपालिकमा कृषियोग्य भुमिलाई कोशी आसपासको खेत हरूलाई नगदे वालि, मध्य पहाडी भुभागमा पशु तथा पंक्षी पालन र उच्च पहाडी भेगमा फलफुल खेती गर्ने गरी माटोको परिक्षणको आधारमा पकेट क्षेत्र को पहिचान गरी व्यावसहिक कृषि विकास गर्न सकिन्छ ।

सिंचाई तथा जलस्रोत -कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धिमा सिंचाइ महत्वपूर्ण माध्यम हो । यस गाउँपालिकामा रहेको कूल जमीनको १७२३८ हेक्टर जमिन सिंचित भएको अवस्था छ । गाउँपालिका भएर अविरल बग्ने सुनकोशी नदी हिमनदीको रुपमा जलसम्पदाले धनी रहेको छ । सिंचाइ सुविधाका दृष्टिले घ्याम्पेखोला, धमिलेखोला, घट्टेखोला, रोशीखोला, गगटेखोला, भेटेखोला, आरुबोटे खोला, गगरी खोला लगायतका स्रोतहरूबाट यहाँका खेतीयोग्य जमीनका लागि सिंचाइ स्रोतको रूपमा रहेका छन् । गाउँपालिकामा रहेका पानीका स्रोतहरू मध्ये निकै कमले मात्रै बर्षैभरी तथा केही कुलाहरूबाट बर्षायाममा मात्र सिंचाइ सुविधा उपलव्ध हुने गरेको छ ।

त्यसरी नै सुनकोशी गा.पा.ले खाद्य सुरक्षा र गरिवीलाई महत्वका साथ योजनामा राखेको छ । खाद्य सुरक्षाका चार पक्षहरूमा क्रमशः खाद्य उत्पादन वा उपलव्धता, पहुँच, प्रयोग र निरन्तर आपुर्तिको अवस्थालाई वताईन्छ । विश्वव्यापी रुपमा खाद्य सुरक्षा भन्नाले कुनै नागरिक वा परिवार वा समुदायले आर्थिक रुपमा सक्रिय रहन आफुलाई शारिरीक रुपले आवश्यक पर्ने परिमाण र गुणस्तरमा प्रयास, साँस्कृतिक रुपमा स्वीकार योग्य, अविछिन्न प्राप्त गर्ने अवस्थालाई वताएको छ । आफ्नो खाद्यान्न उत्पादन र उपभोगको अवसरलाई यि दुई सुचकहरूले महत्व राख्ने त छदैछ त्यो भन्दा पनि यी सवाल विकासका प्रमुख एजेण्डा पनि हुन् । यस गाउँपालिकाले

उपलव्ध गराएको पालिकाको विवरण अनुसार पालिका भित्रका कुल घरधुरी मध्ये आफ्नो खेतको अन्न उत्पादनबाट छ महिना सम्म पनि खान नपुग्ने घरधुरीको संख्या ४६ प्रतिशत रहेको छ भने बाँकि घरधुरीलेमात्र आफुले उत्पादन गरेको अन्न वर्षदिन भरि खान सक्ने हैसियत राख्दछ । विकासको संरचना र प्रविधिहरूमा आएका प्रगतिहरूले अव सुनकोशी गाउँपालिकाका कुनै पनि वस्तिहरू वाह्य क्षेत्र वा वजारबाट हुने आयात निर्यातबाट अलग रहन सकेको अवस्था छैन । भौगोलिक हिसावबाट विविधता रहेको यस पालिका भित्र खाद्यान्नको विनिमयमा एक आपसमा आश्रित रहेको अवस्था छ । मुख्य रुपमा लताकपडा, शिक्षा, स्वास्थ्य, संचार तथा यातायातका साधनहरू र कृषि तथा पशुपन्छिका लागि चाहिने मल, विषादि, दाना र औषधिहरू नै पालिका भित्र आपुर्ति हुने प्रमुख वस्तुहरू हुन् । विगतका तथ्याङ्कलाई हेर्दा गाँउपालिकाको वित्तिय संचिति ऋृणात्मक देखिन्छ । आयातलाई निर्यातले प्रतिस्थापन गर्न पालिका भित्र वस्तुहरूको उत्पादन र विविधिकरण गर्न आवश्यक देखिन्छ ।

उद्योग - स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने कच्चा पदार्थको वजार मुलत वनेपा, काठमाण्डौ, सिन्धुली, महोत्तरी, धनुषा र तराइका अन्य क्षेत्रहर नै हुन् । जुनार, सुन्तला, दाल, ताजा तरकारी, मासु, र अण्डाको वजार प्रतिस्पर्धा सिन्धुलि, महोत्तरी, धनुषा, काभ्रे र भारतिय आयातित वस्तुहरूसँग रहेको छ । जुनार र भुईकटहरका लागि सुनकोशीका मजुवा, सितलपाटी, झाँगाझोली र दुम्जा क्षेत्र नेपालमा नै प्रख्यात छन् । यि उत्पादन र विशेष गरि ताजा तरकारी, खसी वाखा र दुधहरू नै निर्यातका प्रमख वस्तुहरू रहेका छ ।

पर्यटन- पर्यटन बिकासको चरणमा महाभारत पहाडको उचाइ श्रृखलासँग जोडिएको सुनकोशी आफैमा प्राकृतिक सुन्दरता, मौलिक साँस्कृतिक तथा पुरातात्विक सम्पदा र जैविक विविधताका संभावना वोकेका निधी हो । यिनै पहाड, सम्पदा, जैविक विविधताका प्रवद्र्धन र विविधिकरण गर्दै पर्यटकीय स्थलका रुपमा विकास गरी अर्थतन्त्रमा जोड दिन सक्ने कुरामा विश्वास राख्दै पर्यटन क्षेत्रमा जोड दिइएको हो । हुनतः नेपालको आन्तरिक र वाह्य राजनीतिको प्रत्यक्ष प्रभाव वाह्य पर्यटकहरूको संख्यामा पर्दछ । विगत एक दशकदेखि वाह्य पर्यटनको आगमन दरमा निक्कै आरोह अवरोह रहेको छ । प्रदेश अन्तर्गतको रुटमा सुनकोशीलाई सिन्धुली गढि सँग जोडि सुनकोशी गाउँपालिकाको ३ नं. वार्ड देखि देखि गढि सम्मको पदयात्रा भित्र राख्न सकिन्छ । सुनकोशीको ऐतिहासिक कोट, गुफा, झरना, हिउँदमा हिउँ खेल्ने स्थलहरू संरक्षण र विकास गरी आन्तरिक तथा वाह्य पर्यटकहरूका लागि नयाँ गन्तव्यका रुपमा विकास गर्न सकिन्छ । महाभारत पर्वत श्रृखलाको उच्च शिखरहरू रहेको यस ईलाकामा विभिन्न प्रजातीका गुराँस, चराचुरुङ्गीहरू र वनस्पति एवं पुतलीहरू पाइन्छन् । काठमाण्डौं उपत्यकाबाट सबैभन्दा नजिक र तराईका नजिक रहेकाले पनि दुवै हावापानीमा हुने चराहरूको संरक्षण क्षेत्रकारुपमा यहाँका सामुदायिक वन, कवुलियत वन र राष्ट्रिय वन समेतलाई प्रवर्धन गर्न सकिन्छ । यसै गरी सुनकोशी मरिन डाइभर्सन आसपासका क्षेत्र तथा सुनकोशी र्याफ्टिङलाई एकिकृत पर्यटन प्याकेजको अवधारणा अनुसार पर्यटन प्याकेजको अवधारणा मुताबिक यस क्षत्रलाई पर्यटकिय आकर्षण को केन्द्र बिन्दु बनाउन सकिने संभावना रहेको छ।

बैक तथा बित्तिय संस्था तथा सहकारी -हाल सुनकोशीमा क वर्गको एक वटा वैंक र घ वर्गका दुईवटा वित्तिय संस्थाहरूले सेवा प्रदान गरिराखेको अवस्था छ भने पचास वटा सहकारीहरू सञ्चालित छन् । कुल घरधुरीहरू मध्ये करिव ६७ प्रतिशत घरधुरीहरू सहकारीमा आवद्ध भई सकेको छन् भने भुकम्प पछाडीको पुर्ननिर्माण कालमा अधिकांश घरधुरीहरूले कमसेकम वैकमा खाता सञ्चालन गरिसकेको अवस्था छ । वित्तिय पहुँचका हिसावबाट यस पालिकाका सकारात्मक वातावरण निर्माण भएको पाइन्छ । तत्कालिन मझुवा गा.वि.स.ले नेपाल राष्ट्र वैकको ग्रामिण विकास कर्जाको राम्रो प्रयोग गरिसकेको अवस्थामा ति प्रयासहरूलाई घनिभुत प्रयोग अन्य वडा खण्डहरूमा गर्न सकिने अवस्था छ ।

३.२ समस्या तथा चुनौती

सुनकोशी गाउँपालिकाको कृषि तथा पशुपालनका प्रमुख समस्या पाखो तथा भिरालो जमिनमा सिंचाइ व्यवस्था गर्न कठीनाइ हुनु, प्राय जसो खेती योग्य जमिन पाखो वा भिरालो रहेको, जलवायु परिवर्तनका असरहरू जस्तै अतिबृष्टि, अनाबृष्टि, बेमौसमी वर्षा, खडेरी तथा असिनाका कारण अपक्षित उत्पादन हुन नसकेको, परम्परागत खेती तथा पशुपालन प्रणाली यथावत रहेको, व्यवसायिक खेतीको विकास नभएको, प्रविधि मैत्री कृषि तथा पशुपालनको विकास नभएको, कृषि कार्यमा नागरिकको रुची कमी हुदै गएको, युवा जनशक्ति वैदेशिक रोजगारीमा आकर्षित हुदै गएको, कृषिजन्य जमिन पूर्वाधार तथा बस्ती विकासकालागि प्रयोग हुदै गएको आदि हुन्।

त्यसैगरि उन्नत जातका बिउ, नस्लको पहुँच नभएको, जलवायु परिर्वतनका असरहरू न्यूनीकरणका उपायहरूको खोजी गर्न नसक्नु, वर्षेनी युवा जनशक्तिको विदेश पलायनले गर्दा कृषि क्षेत्रमा परेको नकारात्मक असरलाई सम्बोधन गर्न नसक्नु, अव्यवस्थित सहरीकरण, जग्गाको खण्डीकरण , घडेरीकरण, दोहरो भू-स्वामित्वको स्थिति मौजुदा रहनु, जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहीत गर्दै कृषि भूमिलाई उपयोगमा ल्याउन नसक्नु, कृषि क्षेत्रमा भएको लगानी, कृषि ऋणको सहज उपलब्धता, कृषि प्रसार सेवामा कृषकहरूको पहुँचमा अभाव हुनु, कृषिजन्य वस्तुहरूको उत्पादन, वितरण, आयात एवम् निर्यातलाई लागत—प्रभावी बनाउन नसक्नु, गुणस्तर एवम् स्वच्छता जाँच नियमन कार्य प्रभावकारी तुल्याउँदै कृषिजन्य वस्तुहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बृद्धि गर्न नसक्नु, गुणस्तरीय बिउ, मलखाद, कीटनाशक तथा साना र मझौलास्तरका कृषियन्त्रको सुलभता, कृषि सामग्रीको समयानूकुल आपूर्ति बढाउन नसक्नु, कृषि पेशालाई प्रतिस्पर्धी, नाफामूलक, सम्मानजनक र व्यावसायिक रूपमा स्थापित गर्न नसक्नु आदि यस सुनकोशी गाउँपालिकाका कृषि तथा पशुपालनका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

सिंचाई तथा जलस्रोत का प्रमुख समस्यमा कृषि योग्य जमिनमा न्यून सिंचाइ सुविधा हुनु, सिंचाइ विकासमा आधुनिक प्रविधि (थोपा सिंचाइ, प्लाष्टिक पोखरी, लिफ्टिङ) को प्रयोगमा कमी हुनु, प्रयाप्त सिंचाइ कुलो र पोखरी गुणस्तरीय तथा पक्की नहुनु, भएका सिंचाइ आयोजनाहरू पनि पूर्ण क्षमतामा प्रयोगमा आउन नसक्नु, मर्मत सम्भारको कमी हुनु, सिंचाइ स्रोत मुहान सुक्दै जानु, जल उत्पन्न प्रकोपले सिंचाइ आयोजनामा क्षति पुग्नु, कृषि प्रणाली र सिंचाइ बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्न नसकिनु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू रहेका छन् ।

यस गा.पा.ले खाद्य असुरक्षा र गरिवीका प्रमुख समस्यालाई व्यक्तिका दैनिक आय, रोजगारी, वजार भाऊ, जमिनको वितरण र जमिनको उत्पादकत्वको सापेक्षमा विश्लेषण गर्ने प्रचलन रहेको छ । सुनकोशी पालिकाका नागरिकलाई प्राप्त हुने आय आर्जन र रोजगारीका अवसर वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रको योगदान रहन्छ । जमिनका वितरण र उत्पादकत्वलाई कृषि क्षेत्रको उत्पादन गर्ने साधनका रुपमा लिईन्छ । मुख्य रुपमा सुनकोशी पालिका भित्र भईरहेको जग्गाको खण्डिकरण र कृषि योग्य जमिनमा हुने गैह्र खाद्यान्न वालीको उत्पादनलाई प्रमुख समस्या रुपमा लिइएको छ । जमिनका खण्डिकरण रोकिने अवस्था छैन अतः गैह्र कृषिक्षेत्रको योगदानलाई खाद्य सुरक्षा र गरिवी निवारणको अवसरका रुपमा प्रयोग गर्नुको विकल्प रहेन । विशेष गरि पानीजन्य संक्रमणबाट हुने रोगहरू आऊँ, पखाला, लुतो, खटिराबाट वालवालिकाको शारिरीक वृद्धि विकासमा कति प्रभाव पारेको नतोकिए पनि उक्त संख्याका वालवालिका कुपोषणको शिकार हुनुलाई वालस्वास्थ्यका हिसावबाट समस्याका रुपमा लिन आवश्यक छ ।

यस क्षेत्रको चुनौती र अवसरको बिश्लेषण गर्दा यस गाउँपालिकामा पाँच रोपनी भन्दा कम जग्गामा कृषि खेती गर्ने घरधुरी २४ प्रतिशत रहेका छन् भने ५ देखि १० रोपनी जमिनमा खेतीगर्ने घरधुरीहरूको प्रतिशत ३२ प्रतिशत रहेको छ चुनौतीका हिसावले_पहाडी र जटिल भू–धरातल भएकाले सिंचाइ योजना निर्माण खर्चिलो र कठिन हुनु , कृषियोग्य जमिनमा सर्वयाम सिंचाइ सुविधा उपलव्ध गराउन नसक्नु, कृषि र सिंचाइ बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापना नहुनु, सिंचाइ आयोजनाहरू पूर्ण क्षमतामा उपयोग नहुनु , स्थानीय समुदायहरूद्वारा सञ्चालन भईआएका परम्परागत सिंचाइ प्रणालीका कुलाहरूको संरक्षण हुन नसक्नु तथा सिंचाइ कुलाहरूको मर्मत सम्भारमा लाभग्राही उपभोक्ता समितिहरूलाई जिम्मेवार बनाउन नसक्नु यहाँका चुनौतीहरू हुन् ।
सुनकोशी गाउँपालिकाका उद्योग तथा वाणिज्य विकासका प्रमुख समस्याका रूपमा उद्योगहरू सञ्चालन गर्न पर्याप्त सीपयुक्त जनशक्ति र पुँजीको अभाव रहेको, उद्योगकोलागि आधारभूत सेवाहरू जस्तो यातायात, बिजुली आदि नभएको, उत्पादन भएका वस्तुहरूको राम्रो व्यापारकोलागि अन्य अवसरको खोजी नभएको आदि रहेका छन् । वर्तमान अवस्था विश्वव्यापीकरणमा भएकोले स्थानीय उत्पादनले प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्नु, गाउँपालिकामा आफ्नै वाणिज्य तथा व्यापार सम्बन्धी स्पष्ट नीति, नियम, कानुन तथा संगठनात्मक संरचना नहुनु, व्यापार वाणिज्य सम्बन्धी क्षेत्रगत तथ्याङ्क तथा सूचना नहुनु, पेट्रोलियम पदार्थको बढ्दो माग भई आयातमा बृद्धि हुनु, प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा सुदृढीकरण हुन नसक्नु, औद्योगिक उत्पादनमा गुणस्तरीयता कायम गर्नु, व्यवसायिक तालीमको व्यवस्था गर्नु, उद्योग स्थापना गर्दा विभिन्न कारणबाट लागत खर्च बढ्न जानु, श्रम नीति उद्योगमैत्री बनाउनु, औद्योगिक क्षेत्रमा पूर्वाधारको विकास बढाउँदै जानु, सञ्चालित उद्योगहरूलाई उत्पादन तथा उत्पादकत्वका दृष्टिले प्रतिस्पर्धी बनाउनु, औद्योगिक नीतिका प्रावधानहरूलाई आर्थिक ऐनले सम्बोधन गर्नु, विश्वव्यापीकरण तथा आर्थिक उदारीकरणले सिर्जना गर्दै ल्याएको प्रतिस्पर्धात्मक वातावरणको सामना गर्नु, दक्ष जनशक्तिको अभाव, बजार व्यवस्थापन, आवश्यक पुँजीको जोर्गेना, उपलब्ध अवसरहरूको उपयोग गर्नु, सूचना तथा आधुनिक सञ्चार प्राविधिको विकाससँग आत्मसात गर्न सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नु, तुलनात्मक रूपमा बढी लाभ लिन सक्ने वस्तु तथा सेवाको पहिचान तथा उत्पादन गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारको खोजी गर्नु, निर्यात हुने वस्तु तथा सेवाको गुणस्तर परीक्षण, प्रमाणीकरण, लेबलिङ र प्याकेजिङ सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्नु, मागअनुरूप पर्याप्त मात्रामा

ऊर्जा उपलब्ध गराउनु, आत्मनिर्भर हुनसक्ने कृषिजन्य उत्पादनका साथै विलासिताका वस्तुहरूको आयात निरुत्साहित गर्नु आदि यस सुनकोशी गाउँपालिकाका उद्योग तथा वाणिज्य विकासका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

त्यसरी नै पर्यटन उद्योगबाट हुन सक्ने लाभबारे स्थानीय जनतालाई जानकारी राम्रो नभएको, पर्यटन उद्योगमा दक्ष जनशक्ति गाउँपालिका क्षेत्रमा उपलब्ध नभएको, कतिपय वडामा खानेपानीको सुविधा नभएको, पर्यटन क्षेत्रको विकासकालागि कुनै पनि राष्ट्रिय—अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाको सहयोग परिचालन नभएको आदि यस सुनकोशी गाउँपालिकाका पर्यटन विकासका प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरू हुन् ।

सहकारी शिक्षा तथा तालीमको अभाव रहेको, दक्ष जनशक्तिको अभाव रहेको, संघीय संरचना अनुरूप गा.पा.मा सहकारी क्षेत्रको नियमन तथा प्रवर्द्धनकालागि संयन्त्रको अभाव रहेको, सहकारी सम्बन्धी तथ्याङ्कहरू अद्यावधिक हुन नसकेको, उत्पादन, वितरण र सेवा क्षेत्रमा सहकारीको प्रभावकारी भूमिका नसकेको, सहकारीबाट उत्पादित वस्तुहरूको लेवलिङ र ब्राण्डिङकालागि नीतिगत अस्पष्टता रहेको आदि सुनकोशीका सहकारी विकासका प्रमुख समस्या हुन् ।

सहकारी सम्बन्धी सुनकोशी गाउँपालिकाको नीतिगत, कानुनी एवम् संस्थागत संरचना निर्माण गर्नु, उत्पादन तथा उत्पादकत्व बृद्धिकालागि उत्पादनशील एवम् व्यावसायिक क्षेत्रमा सहकारीको योगदान अभिवृद्धि गर्नु, सहकारी संस्थाहरूमा सीमान्तकृत, बञ्चितीकरणमा परेका वर्ग, आय वर्ग तथा समुदायलाई समेटी समावेशी बनाउनु, सहकारी संस्थाहरूमा संस्थागत एवम् वित्तीय अनुशासन बढाउनु, सहकारी संस्था सञ्चालन एवम् व्यवस्थापनकालागि क्षमता र दक्षता बृद्धि गर्नु, पालिका स्तरीय नियमनकारी निकायको संरचना स्थापना गरी प्रभावकारी नियमन गर्नु जस्ता यहाँका सहकारी विकासका चुनौतीका रूपमा रहेका छन् ।

३.३ सोच

"कृषि, सिंचाई, उद्योग, पर्यटन, सहकारीमा अधिकतम विकास — सुनकोशीको आर्थिक समृद्धिको आधार" ।

३.४ उद्देश्य

१. दिगो र व्यवसायिक विकासद्वारा कृषि तथा पशुपालन क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी र आत्मनिर्भर बनाउनु ।
२. सुनकोशी गाँउपालिकामा औद्योगिक क्षेत्रको विकास र विस्तारद्वारा स्थानीय रोजगारीमा बृद्धि गरी निर्यात प्रवर्द्धन मार्फत पालिकाको अर्थतन्त्रको अभिवृद्धि गर्नु ।
३. सुनकोशीलाई बाग्मती प्रदेशको एउटा आकर्षक र मनोरम पर्यटकीय गन्तव्यका रूपमा स्थापित गर्नु ।
४. स्थानीय, श्रम, सीप, पूँजी, प्रविधि, ज्ञान र बजारको अधिकतम परिचालन गरी उत्पादन र उत्पादकत्वमा गुणस्तरीय बृद्धि गर्दै आयातमा न्यूनीकरण गर्नु ।

३.५ रणनीति

उद्देश्य १ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. सुनकोशी गाउँपालिकालाई कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी कृषि उपजमा आत्मनिर्भर गर्ने ।
२. निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई नाफामुलक, दिगो एवम् व्यावसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण गर्ने ।

३. कृषिमा आधारित उद्योगको विकास गरी रोजगारी र आम्दानी बृद्धि गर्ने ।
४. कृषि क्षेत्रको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता बृद्धि गरी सुनकोशी गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रमा टेवा पुऱ्याउने ।
५. पशुपन्छी पालनलाई प्रविधियुक्त, परिणाममुखी, व्यवसायिक र प्रतिस्पर्धी बनाई पशुपन्छी जन्य पदार्थको आयात घटाउदै निर्यात प्रबर्धन गर्ने ।
६. खाद्यसुरक्षाको बारेमा सचेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
७. कुपोषणको अन्त्य गरी सुनकोशी गाउँपालिकामा सन्तुलित पोषणयुक्त आहारको सुनिश्चितता गर्ने ।

उद्देश्य २ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. गाउँपालिका भित्र उद्यमशीलता अभिवृद्धि गर्न प्रोत्साहित गर्दै लघु, घरेलु, साना तथा मझौला उद्योगको स्थापनामा गरी रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्ने ।
२. स्थानीय स्रोत, कच्चा पदार्थ, सीप र साधनको अधिकतम परिचालनमा जोड दिई यस गाँउपालिकाको विकासमा उद्योग क्षेत्रको योगदान बढाउने ।
३. गुणस्तरीय स्थानीय उत्पादनको माध्यमबाट सानो स्केलमा नै भए पनि व्यापार घाटा कम गर्ने ।
४. वाणिज्य क्षेत्रलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्त्वपूर्ण अङ्गको रूपमा विकास गर्ने ।

उद्देश्य ३ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. पर्यटन व्यवसायको गुणस्तर बृद्धि गर्ने ।
२. भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने ।
३. मानव संसाधन विकास गर्ने ।
४. स्रोतसाधनको व्यवस्थापन गर्ने ।

उद्देश्य ४ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. सहकारी क्षेत्रमा सुशासन कायम गर्ने ।
२. सहकारीको स्रोत पहिचान गरी उत्पादनको क्षेत्रमा लगानी गर्ने ।
३. स्वरोजगार एवम् रोजगार सिर्जना गरी गरिबी न्यूनीकरण गर्ने ।
४. सहकारीमा आधारित कृषि उद्योग तथा सेवा व्यवसायको विस्तार गरी गाउँपालिकाको सामाजिक आर्थिक रूपान्तरणमा योगदान पुऱ्याउने ।

परिच्छेद चारः सामाजिक विकास

(स्वास्थ्य, शिक्षा, युवा ,खेलकुद, महिला ,वालवालिका ,खानेपानी तथा सरसफाइ)

४.१ पृष्ठभूमि

स्वास्थ्य- दीगो विकास लक्ष्य नं.२ ले उन्नत पोषणको सुनिश्चित गर्ने र लक्ष्य नं.३ अन्तर्गत सबै उमेर समूहका व्यक्तिहरूको लागि स्वस्थ्य जीवनको सुनिश्चितता गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्ने भनी तोकिएको छ । सुनकोशी गाउँपालिकाले पनि स्वास्थ्य तथा पोषणलाई महत्व दिँदै **"सुरक्षित मातृत्व सुनकोशी गाउँपालिकाको दायित्व"** कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याएको छ ।सुनकोशी गाउँपालिकामा जम्मा स्वास्थ्य संस्था ९ वटा रहेका छन् जस्मा सरकारी स्वास्थ्य चौकि ६ वटा सरकारी सामुदायिक स्वास्थ्य एकाइ २ वटा र गैर सरकारी संस्थाबाट संचालित स्वास्थ्य संस्था १ वटा रहेका छन् । यि संयन्त्रहरूले गाउँपालिकामा १२ किसिमका स्वास्थ्य सेवा तथा सुविधाहरू प्रदान गरिरहेका छन् । ति सेवाहरू क्रमशः प्रसुति सेवा, ल्याव सेवा, क्लिनिक सेवा / सामान्य फार्मेसी, सुरक्षित मातृत्व सेवा, रक्त संचार सेवा, एक्सरे सेवा, खोप सेवा, एससिटी सेवा, परामर्श सेवाहरू हुन् । तुलनात्मक रुपमा कुल जनसङ्ख्याको ०७६/७७ आर्थिक वर्षमा १७४६१ जनाले सेवा लिन सफल भएको देखिन्छ ।

शिक्षा-सुनकोशी गाउँपालिकाले **"गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र परिवर्तित परिस्थितिमा समायोजना हुने सभ्य र सक्षम जनशक्ति उत्पादन"** भन्ने नाराका साथ शिक्षा विकासमा जोड दिइरहेको छ ।

आ.व. २०७४/७५ को अन्तयमा १५ वर्ष माथिको जनसङ्ख्याको साक्षरता दर ५८% पुगेको छ भने १५ देखि २४ वर्ष उमेर समुहको युवा साक्षरता दर ९२% पुगेको छ । पूर्व प्राथमिक शिक्षामा कुल भर्नादर ८४.१ प्रतिशत, पूर्व प्राथमिक शिक्षाको अनुभव सहित कक्षा १ मा भर्ना हुने बालबालिकाको सङ्ख्या ६६.३% पुगेको छ । कक्षा १ देखि ५ सम्मको खुद भर्नादर ९७.२% र कक्षा १ देखि ८ सम्मको खुद भर्नादर ९२.३% र माध्यमिक तह —कक्षा ९—१२) को खुद भर्नादर ४६% रहेको छ । अध्ययनको क्रममा बीचैमा विद्यालय छाड्ने दर कक्षा १ देखि ५ मा ३.८%, कक्षा ६ देखि ८ मा ४.४% र कक्षा ९ देखि १० मा ३.७% छ । यसैगरी प्राथमिक तह र माध्यमिक तह (११—१२) को लैङ्गिक समता सूचाकाङ्क क्रमशः १.० र १.०२ रहेको छ । उच्च शिक्षामा सहजै देखिने भर्नादर १३% रहेको छ । विदेश पढ्न जाने एवम् वैदेशिक संस्थामा पढ्ने समेत गर्दा यो करिब १५% पुगेको देखिन्छ । वार्षिक झण्डै ५ लाख युवा श्रम बजारमा प्रवेश गर्दछन् तर करिब १ लाख ५० हजारले मात्र प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम प्राप्त गर्ने गरेका छन् । जानसाङ्खिक संरचनालाई विश्लेषण गर्दा हाल १०—२४ वर्ष उमेर समुहको हिस्सा सर्वाधिक रहेकोले आगामी वर्षहरूको लागि शिक्षाको व्यवस्थापनमा यसलाई ध्यान दिनु जरुरी देखिन्छ । राज्यको नेतृत्वदायी र निजी क्षेत्रको परिपूरक भूमिकामा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्दै समग्र शिक्षा क्षेत्रको विकास गर्ने मुलभूत सोच यस योजनाले राखेको छ ।

यस गाउँपलिकमा आधारभुत तह, उच्च मावि र मावि गरी जम्मा ४९ (२ वटा संस्थागत र १ परपरागत सहित) विद्यालय रहेका छन् । यसै गरी यस गाउँपालिका को साक्षरता प्रतिशत ९० रहेको छ । एस एल सि मुनिको शैक्षिक उपलब्धी ८१.३०% रहेको छ भने दश जोड मा ४.१०% रहेको छ। यस्तै प्रकारले उच्च शिक्षाको शैक्षिक उपलब्धी १.३५% रहेको छ । यस्तै प्रकारले प्राथमिक र निमाविको विद्यालयमा शिक्षक

विद्यार्थी अनुपात १८.५९ रहेको छ भने माध्यमिक र उच्च माध्यमिक तहमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १६.२७ रहेको छ । यसै गरि आधारभुत तहमा कुल भर्ना दर १२०.७९ रहेको छ भने खुद भर्ना दर ९६.६७ रहेको छ । यस्तै प्रकारले माध्यमिक तहको कुल भर्ना दर ६८.८५ रहेको छ भने खुद भर्ना ५९.३६ रहेको छ । विद्यार्थीको सङ्ख्या आधारभुत तहमा ४०४० (छात्रा २०२५ र छात्र २०१५), मा.वि. मा ८८२ (छात्रा ४८० र ४०२ छात्र) र उ.मा.वि. मा ४४६ (छात्रा २७८ र छात्र १६८) रहेका छन् ।

नेपालमा १६ देखि ४० वर्ष उमेर समूहको जनसङ्ख्या करिव ४० प्रतिशत रहेको छ भने गाउँपालिकामा करिव ४३ प्रतिशत रहेको छ । विकासमा युवा सहभागिताको अभिवृद्धि गर्दै राजनैतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक अधिकारको पूर्ण उपयोगको वातावरण तयार गरी युवाहरूको सशक्तीकरण र विकासका लागि शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगारी लगायतका क्षेत्रमा विशेष अवसर प्रदान गरिनु पर्दछ । जनसाङ्ख्यिक पूँजीको रूपमा रहेका युवाहरूको विदेश पलायन रोक्दै विकासको हरेक क्षेत्रमा युवाहरूको पहुँच बढाउने र सामाजिक-आर्थिक रूपान्तरणमा युवाहरूलाई मूलप्रवाहीकरण गर्दै शिक्षित, दक्ष, लगनशील, अनुशासित युवाहरूबाट पालिकाको विकासमा योगदानको वातावरण सिर्जना गर्नु पर्ने भएको छ ।

युवा तथा खेलकुद-व्यक्तिको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र संवेगात्मक पक्षको सन्तुलित विकासका लागि खेलकुद अपरिहार्य छ । त्यसैले "सबैका लागि खेलकुद" भन्ने अभियान सञ्चालन गरी समाजमा रहेका खेलाडी, खेल प्रशिक्षक, बाालबालिका, युवा, ज्येष्ठ नागरिक, फरक क्षमता भएका व्यक्तिहरू सबैलाई खेलकुदको माध्यमबाट निरोगी एवम् अनुशासित तुल्याई देश विकासको पथमा संलग्न गराउनु अहिलेको प्रमुख आवश्यकता हो। खेलाडीलाई राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय रुपमा प्रतिस्पर्धी बनाई पालिका, प्रदेश र राष्ट्रको गौरव बढाउने अवसर सिर्जना गर्नुपर्ने भएको छ ।

महिला तथा वालवालिका-सुनकोशी गाउँपालिका पर्यटन, शिक्षा र कृषिको उर्बरभूमिको रूपमा रहे पनि विगतमा केही सामाजिक असमानता तथा विभेदका कारण यस क्षेत्रका महिला, दलित, जनजाति, अल्पसङ्ख्यक वर्ग सामाजिक तथा आर्थिक रूपले पछाडि परेका छन् । सवै वर्ग तथा समुदायको सामाजिक न्याय, समानता, मानवअधिकार सहित सर्वाङ्गिण विकास गर्ने लक्ष्य तथा उद्देश्यका साथ लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणलाई यस योजनाले समेट्नेछ ।बालबालिकाको हकलाई संविधानले मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको हुँदा बाल बचाउ, बाल संरक्षण, बाल विकास र बालसहभागिता जस्ता बालअधिकारका आधार स्तम्भहरू प्रत्याभूति गर्न बालबालिका सम्बन्धी ऐन २०७५ लागु गरिएको छ । त्यसैगरी ज्येष्ठ नागरिकहरूको जीवन सहज, सुरक्षित एवं सम्मानित बनाई सामाजिक न्याय कायम गर्नु कल्याणकारी राज्यको दायित्व हो भने अपाङ्गता सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति तथा कार्ययोजनाका आधारमा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई विकासको मूलधारमा ल्याउनका लागि समावेशी र समन्यायिक पहुँच तथा सहभागितामा जोड दिइनु पर्दछ ।

खानेपानी तथा सरसफाई-आधारभूत खानेपानी, सरसफाई तथा स्वच्छता सुविधा सबै नागरिकलाई प्रदान गर्नु लोककल्याणकारी राज्यको अर्को मौलिक जिम्मेवारी हो । नेपालको संविधानले खानेपानी तथा सरसफाईलाई

मौलिक हक र मानव अधिकारको रुपमा स्वीकार गरेको छ । खानेपानी तथा सरसफाई क्षेत्रको सुधारबाट मात्र बालमृत्युदर कम गर्न तथा सरदर आयु बृद्धि गर्न सहयोग गर्दछ । नागरिकको समग्र स्वास्थ्य स्थितिमा सुधार भई उत्पादनशिल समयमा वृद्धि भएको तथा सामाजिक रहनसहन र बालबालिकाको विद्यालय उपस्थिति दरमा अनुकूल सुधार गर्न योगदान गर्न सक्दछ । यस गाउँपालिकाको कुल घरधुरी मध्ये करिव ६३.१३ प्रतिशत घरधुरीमा खानेपानीको सुविधा पुगेको छ । खानेपानीको पहुँच भएका घरधुरीहरूमा खानेपानीको निरन्तर आपूर्ति र प्रयाप्त परिमाण सेवा का(.प्रतिव्यक्ति ४५ लि) विषयमा स्पष्ट मापदण्ड तयार गर्न सकिएको छैन । खानेपानीको रासायनिक र जैविक तत्वको जाँच हुन सकेको छैन । बजार र बस्तीहरूमा ढल निकासको व्यवस्था नाजुक रहेको छ ।

४.२ समस्या तथा चुनौती

स्वास्थ्थ-यस क्षेत्रमा सबै वर्ग तथा समुदायका व्यक्तिलाई स्वास्थ्य सेवाका पहुँचमा ल्याउन नसक्नु, स्वास्थ्य सेवा लिने अभ्यास कम देखिनु, संक्रमण र महामारीजन्य रोगहरूको समुचित नियन्त्रण नहुनु, प्राकृतिक विपद र दुर्घटना वा चोटपटकबाट समग्र स्वास्थ्यमा पर्ने जोखिम न्यूनिकरण गर्ने प्रयास अव्यवस्थित बसाईँसराइ र आश्रित जनसङ्ख्याको बढ्दो अनुपात स्वास्थ्य तथा पोषण क्षेत्रमा देखा परेका प्रमुख समस्याहरू हुन । स्वास्थ्य सेवाहरूलाई गुणस्तरिय र प्रभावकारी वनाउन प्रविधिमैत्रि जनशक्ति परिचालन सकिएको छैन । निःशूल्क र गुणस्तरीय आधारभूत स्वास्थ्य सेवालाई स्थानीय तहबाट सर्वसुलभ रुपमा प्रदान गर्न, गरिव तथा सीमान्तकृत समुदायलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्दै स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न र स्वास्थ्य उपचारमा लाग्ने खर्च घटाउनु पहिलो चुनौती भएको छ ।

त्यसरी नै शिक्षा क्षेत्रमा यस गाउँपलिकामा ५१ वटा विद्यालय सञ्चालनमा आएको भए पनि आधारभुत तहमा देश, समाज र समुदायको बारेमा पाठ्यक्रमको विकास नहुनु; माध्यमिक र उच्च माध्यमिक तहमा व्यवहारिक र प्राविधिक शिक्षाको कमी हुनु; सामुदायिक र संस्थागत विद्यालय बिचको गुणस्तरमा फरक देखा पर्नु; शिक्षक दर्वन्दी आवश्यकता अनुसार पुरा नहुनु; पुस्तकालयको व्यवस्था समय र आवश्यकता अनुसार प्रबन्ध नहुनु; शैक्षिक सामाग्री आवश्यकता अनुसार उपलब्ध नहुनु गरिब सिमान्तकृत परिवारको बालबच्चाको लागि विशेष छात्रबृतिको व्यवस्था नहुनु, सबै विद्यालयमा इन्टरनेट को पहुन्च नहुनु; कम्प्युटर को यथोचित व्यवस्था नहुनु कक्षाको स्तर अनुसार बिज्ञान प्रयोगशला नहुनु; स्थानीय आवश्यकता र पहिचान झल्काउने स्थानीय बिशेसतामा आधारित पाठ्यक्रम अझै सम्म पनि तयार हुन नसक्नु गाउँपालिकको शैक्षिक क्षेत्रमा देखा परेको समस्या हुन् ।चुनौतीका हिसावले विद्यालय भवन, फर्निचर, खेलकुद मैदान लगायत अन्य भौतिक सुविधा उपलब्ध गराउन; विद्यालयहरू समायोजन गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापलाई प्रभावकारी ढंगले संचालान गराउन; साक्षरता दरमा लिङ्ग, जातीगत, फरक हुंदा समानस्तरमा ल्याउन; विद्यालय छोड्ने दर शुव्यमा झार्न; समुदायलाई विद्यालय प्रति अपनत्व कायम गर्न आदि चुनौतीहरू रहेका छन । यसै गरी विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई विद्यालयमा भर्ना पूर्वप्राथमिक शिक्षालाई समुदाय एवं विद्यालयस्तरमा सञ्चालन गर्न; प्राविधिक विद्यालय स्थापना र सञ्चालन गर्न यस गाउँपलिकाको लागि अन्य चुनौतीको रुपमा रहेका छन् । साथै अनुगमन पद्धतीलाई प्रभावकारी बनाउदै कमजोर विद्यालय व्यवस्थापनलाई व्यवस्थित र सुदृढ गराउन; विद्यालयहरू आपसमा गाभ्न

तथा मर्ज गर्न; दलित र अति गरिव समुदायका केटाकेटिहरूलाई विद्यालय ल्याउन र टिकाउन आदी जस्ता पक्षहरू पनि चुनौती को रुपमा देखा परेका छन् ।

युवा तथा खेलकुद -युवा लक्षित विकासका लागि कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन नहुनु, बजारको माग र आपूर्तिका आधारमा रोजगार सिर्जनाका लागि उचित योजना अनुसार जनशक्ति उत्पादन हुन नसक्नु, युवाहरूका लागि उद्यमशीलता र रोजगारीका अवसरहरू पर्याप्त नहुँदा विदेश पलायन हुन बाध्य हुनु, सीप र तालिम विनाका अदक्ष कामदारहरू वैदेशिक रोजगारीमा जानुपर्दा पर्याप्त रिमिटेन्स भित्रिन नसक्नु, "विकास-अनुशासन-गतिशीलता" सँग युवाहरूलाई जोड्न नसक्नु, सामाजिक र सांस्कृतिक विकृति विसंगतिहरूबाट जोगाउन गरिएका प्रयासहरू पर्याप्त नहुनु आदि प्रमुख समस्याहरू हुन् ।

खेलकुद विकासका लागि पूर्वाधार र खेल सामग्रीको कमी हुनु, पालिकामा भएका खेलकुद पूर्वाधारहरू गुणस्तरीय, आधुनिक र सुविधायुक्त नहुनु, युवा तथा खेलकुद क्लबहरू वैधानिक रूपमै सञ्चालन गर्न नसक्नु, क्लवहरूको आफ्नै भवन र पूर्वाधार नहुनु, खेलाडी तथा प्रशिक्षकहरूलाई नियमित रूपमा प्रशिक्षण दिई उनीहरूको मनोवल उच्च वनाई जीविकोपार्जनको आधारको रूपमा स्थापित गर्न नसकिनु, अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिताहरूमा नियमित रूपमा प्रतिस्पर्धी हुन नसक्नु, खेलकुदको विकास र लगानीमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरी लगानी आकर्षण सवा गर्न नसक्नु, खेल सम्वद्ध संस्थाहरूको क्षमता विकास गरी संस्थागत सुशासन कायम गर्न नसक्नु, साहसिक खेलकुदमा पर्याप्त ध्यान दिन नसकिनु जस्ता विषय प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

चुनौतीमा वर्षेनी श्रम बजारमा थपिने युवालाई रोजगारमूलक र व्यवसायिक शिक्षा तालिम उपलब्ध गराई रोजगारी प्रदान गर्नु, युवा प्रतिभा-पलायन रोक्नु, युवाहरूमा सकारात्मक सोचको वृद्धि गरी श्रम र संस्कृतिप्रति सम्मान गर्ने वातावरणको सिर्जना गर्नु, युवाहरूमा स्वयंसेवी भावनाको जागृत गर्नु, सामाजिक र आर्थिक सेवाहरूमा युवाको पहुँच वृद्धि गर्नु, उपयुक्त खेल पूर्वाधार-आधारशीला निर्माण गर्नु तथा समुदायदेखि नै खेलकुदलाई आत्मसात् गरी बालबालिका, युवा, विद्यार्थी, ज्येष्ठ नागरिक लक्षित खेलकुद कार्यक्रम र शिक्षण,प्रशिक्षण तथा विभिन्न प्रतियोगिताहरूको आयोजना गरी स्वच्छ तथा प्रतिस्पर्धी खेलाडीको विकास एवम् खेल संस्कृतिको विकास गर्नु चुनौतीका रुपमा रहेका छन् ।

खानेपानी तगा सरसफाई-जनसङ्ख्या बसाईँसराइको चाप र जनसङ्ख्या वृद्धिसंगै बस्ती तथा शहरमा प्रदुषण वढ्दो छ । पर्यावरणीय असन्तुलन, प्लाष्टिकजन्य फोहरले शहरलाई कुरुप बनाउँदै गएको अवस्था छ । फोहरमैलाको विसर्जन र पुनःप्रयोग प्रणालीलाई कार्यान्वयन गर्न नसक्नु समग्र शहरी विकासको विकराल समस्याको रुपमा रहेको छ । सिन्धुली जिल्ला खुल्ला दिसा मुक्त क्षेत्र घोषणा भईसकेको छ । समग्र सरसफाई योजनाको कार्यान्वयन गर्नु पर्ने अवस्था विद्यमान छ । खानेपानीको स्वच्छता र पानी जाँच गरी खानेपानी आपूर्ति हुन सकिरहेको छैन । खानेपानीको ट्रिटमेन्ट प्लानको योजना बनाउन आवश्यक देखिन्छ । बस्ती तथा बजारको ढल निकासको बृहत योजना र डिपिआर निर्माण गर्नु पर्दछ । खानेपानीलाई स्वच्छ र मध्यम स्तरको पिउन योग्य मापदण्डको आपूर्ति हुन सकेको छैन भने आयोजनाको लाभग्राहीमा दोहोरोपना देखिन्छ । आयोजनाको प्रभावकारीता र दुरगामी प्रभावलाई आधार मानी अबका खानेपानीका आयोजनाको तर्जुमा गरिनु

पर्दछ ।यस क्षेत्रको चुनौती र अवसरमा राष्ट्रिय तथ्याङ्कलाई आधार मान्ने हो भने ९० प्रतिशत जनसङ्ख्याले आधारभूत खानेपानीको लाभ लिएको देखिए पनि मध्यमस्तरको खानेपानी आयोजनाबाट लाभलिने जनसङ्ख्या जम्मा २० प्रतिशतको हाराहारीमा रहेको कुरा पन्ध्रौं योजनाको आधारपत्रमा उल्लेख छ । दीगो विकास लक्ष्यले सबैका लागि सरसफाई तथा खानेपानीको उपलव्धता र दीगो व्यवस्थापनको प्रत्याभूति गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । खानेपानीको अवस्थालाई हेर्दा पानीको ट्रिटमेन्ट र रसायनिक तथा जैविक जाँच गरी प्रारम्भिक स्वच्छताको सुनिश्चितता गर्न सकिएको छैन । खानेपानी निरन्तर आपूर्ति र गुणस्तरीयता कायम गर्नु यस उपक्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् ।

४.३ सोच

"शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, सरसफाइ, लैङ्गिक समानता तथा समावेशीकरणको सुधार — सुनकोशीको सामाजिक समृद्धिको आधार" ।

४.४ उद्देश्य

१. सुनकोशी गाँउपालिकामा पायकपर्ने स्थानहरूमा स्वास्थ्य सम्बन्धी भौतिक संरचना निर्माण गरी सेवा प्रवाहको क्षमतामा बृद्धि गर्नु ।
२. साधारण तथा प्राविधिक—व्यवसायिक शिक्षाको विकासद्वारा राष्ट्रिय एवम् अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने दक्ष तथा प्रविधि मैत्री जनशक्ति उत्पादन गर्नु ।
३. युवाहरूलाई उद्यमशील, स्वरोजगार र स्वावलम्बी बनाउदै विकासमा युवाको सहभागिता वृद्धि गर्नु ।
४. महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका समूहको अर्थपूर्ण सहभागिता, आर्थिक समानता, समृद्धि, सामाजिक न्याय र सामाजिक सुरक्षा कायम गरी लैङ्गिक एवम् सामाजिक विभेदको अन्त्य गर्नु ।
५. आधारभूत खानेपानीको पहुँच विस्तार गर्नु ।

<u>उद्देश्य १ बमोजिमका रणनीतिहरू :</u>

१. पालिका क्षेत्र भित्रका वडालाई पायक पर्ने स्थानहरूमा नयाँ भौतिक संरचनाहरू निर्माण गर्ने ।
२. स्वास्थ्य संस्थाहरूको विद्यमान भौतिक संरचनामा आवश्यकता अनुसार थप संरचना विस्तार गर्ने ।
३. स्वास्थ संस्थाहरूलाई आवश्यक पर्ने आधुनिक स्वास्थ उपकरणको व्यवस्था गर्ने ।
४. स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई आवश्यक औषधीहरूको समयमै आपूर्तिको व्यवस्था गर्ने ।
५. स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वीकृत दरबन्दी अनुसारको जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने ।
६. औचित्व र आवश्यकताको आधारमा पायक पर्ने स्थानहरूमा शाखाहरू खोलेर पहुँच बृद्धि गर्ने ।

<u>उद्देश्य २ बमोजिमका रणनीतिहरू :</u>

१. दक्ष जनशक्ति उत्पादनकालागि शिक्षण संस्थाहरूको आधुनिकीकरण गरिने तथा तालीमको व्यवस्था गर्ने ।
२. सवैकालागि शिक्षा र जीवनपर्यन्त शिक्षाको अवसर बढाउने ।

३. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालीममा जोड दिँदै शिक्षालाई ज्ञान, सीप, प्रविधि र अनुसन्धानमा आधारित बनाउने ।
४. गाउँपालिकामा सामाजिक तथा शैक्षिक विकासकालागि उच्च अध्ययन संस्थाको स्थापना गर्ने ।
५. संस्थागत तथा निजी विद्यालयहरूलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामुलक बनाउने ।

उद्देश्य ३ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. विकासमा युवा सहभागिता बढाउने
२. युवालाई उद्यमशील, व्यवसायी र आत्मनिर्भर बनाउन वित्तीय स्रोत साधनको पहुँचमा वृद्धि गर्ने ।
३. युवा केन्द्रित प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सीप विकासका अवसरहरू विस्तार गरी उद्यमशील बनाउने

उद्देश्य ४ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. लैङ्गिक समता, सशक्तीकरण तथा सामाजिक समावेशीकरण प्रणाली, संरचनाको स्थापना तथा विस्तार गर्ने ।
२. वञ्चितीकरणमा परेका महिलाहरूको सशक्तीकरण तथा अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने र महिलाले भोग्नु परेका दुर्व्यवहार, भेदभाव र हिंसाको अन्त्य गर्ने ।
३. बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरूले भोग्न परेका दुर्व्यवहार, भेदभाव र हिंसाको अन्त्य गर्ने ।
४. विपन्न, ज्येष्ठ नागरिक, जोखिममा परेका, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, एकल महिला, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसङ्ख्यक, दलित, लोपोन्मुख र सीमान्तीकृत जातजातिसम्म प्रभावकारी रूपमा सामाजिक सुरक्षा पुर्‍याउने।

उद्देश्य ५ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. विद्यमान तथा वैकल्पिक खानेपानीका स्रोतहरूको प्राविधिक टोलीबाट मूल्याङ्कन गराइने ।
२. खानेपानीका स्रोतहरूको संरक्षण गरिने।
३. "एकघर एक धारा" कार्यक्रम लागु गरिने ।
४. आधारभूत खानेपानीको पहुँच बृद्धिकोलागि ठाउँ ठाउँमा पानी ट्यांकीको सम्भ्याव्यता अध्ययन गरिने ।
५. नयाँ संरचनाकोलागि आवश्यक जग्गाको व्यवस्था गर्ने मिलाइने ।

परिच्छेद पाँचः पूर्वाधार विकास

(भवन आवास वस्ती तथा शहरी बिकास ,सडक तथा यातायत, जलस्रोत ऊर्जा, सञ्चार तथा सूचना प्रविधि)

५.१ पृष्ठभूमि

भवन आवास वस्ती तथा शहरी बिकास- सुनकोशी गा.पा.श्रोत र साधनको हिसाबले प्राय सबै क्षेत्र ग्रामिण परिववेशको भए पनि केही भूभागहरू भने शहर उन्मूख हुन थालेका छन्् । अपेक्षाकृत उच्च जनघनत्व र जनसंख्यामा विविधता, श्रमको विशिष्ट विभाजन, सडक तथा चुस्त यातायात सुविधा उपलब्ध, पर्याप्त खानेपानी, बिजुली तथा सूचना प्रणालीको व्यवस्था, सबै नागरिकको शिक्षा स्वास्थ्य तथा रोजगारमा पहुँच, पर्याप्त सुबिधा सहितको आवासको व्यवस्था, प्रविधिमा आधारित उत्पादन प्रणाली र गतिशील आर्थिक गतिविधि, सुरक्षा, प्रदूषणमुक्त र उपलब्ध साधन स्रोतहरूको उचित उपयोग तथा दिगो व्यवस्थापन, आदि शहरी व्यवस्थापनका आधारभूत सिद्धान्तहरूलाई ख्याल गर्दै दिगो विकास लक्ष्य ११ हासिल गर्न तथा गरिबी कम गर्दै गाउँपालिकाको सामाजिक-आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउन शहरी विकास क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

सडक तथा यातायत - सुनकोशी गाउँपालिकाको पूर्वाधार विकासको अवस्था कमजोर रहेको छ । देशको सरकारसँग समेत सीमित स्रोत साधन भएकोले पूर्वाधार विकासमा छुट्याउने गरेको बजेट अपुग देखिन्छ । तर सडकको कुरा गर्दा मध्य-पहाडी राजमार्गले यस गाउँपालिकालाई छोएर गएको छ । फलस्वरूप जिल्ला सदरमुकाम सुनकोशी र अन्य स्थानसम्म १२ महिना नै आवत—जावत गर्न सम्भव भएको छ । आवश्यकता अनुसार बजेट तथा जनशक्ति नहुँदा यस क्षेत्रमा सामुदायिक भवन, सिंचाइ, खानेपानी, ऊर्जा, सडक, पुल, स्वास्थ्य तथा शैक्षिक संस्था लगायत विभिन्न पूर्वाधार तथा यातायात विकासका संरचनाहरूको निर्माण अत्यन्त सुस्त गतिमा छ । पूर्वाधार निर्माणकालागि स्थानीय निकायलाई प्रदेश एवम् संघीय सरकारकारबाट समेत अर्थिक एवम् प्राविधिक सहयोग पुऱ्याउने व्यवस्था गरिएको छ ।सुनकोशी गाउँपालिकाले पूर्वाधार विकासमा समावेशी, वातावरणमैत्री, गुणस्तरीय पूर्वाधार भन्ने अभियानका साथ कार्यक्रम अगाडि बढाएकोछ। गाउँपालिकाको विकास र समृद्धिको प्रमुख आधारका रुपमा रहेको एक क्षेत्र यातायात पनि हो । । सुनकोशी गाउँपालिका अन्तरर्गतका सबै वडाहरूमा बिगत तीन दशक अधिदेखि नै मोटरबाटो खन्न सुरु गरिएको र हाल सबै वडाहरूमा ग्रामीण सडक खनिएका छन् । गाउँपालिकाभित्र सवै वडाहरूमा सडकको पहँचभित्र भए पनि हालसम्म व्यवस्थित र सहज बसपार्क तथा बसस्टेशनको निर्माण हुन सकेको छैन र आवस्यक पर्ने सामान्य पूर्वाधारको व्यवस्था छैन । भएका सडकहरूको चौडाइ र पार्कहरूको व्यवस्था नभएकै कारण ग्रामीण क्षेत्रमा धेरै दुर्घटनाहरू हुने गरेका छन् ।

सुनकोशी गा.पा.मा बिद्यमान सडकको अवस्था

१. कालोपत्रे सडकस् वि.पि. राजमार्ग ३८ कि.मी. ३५ किमी अन्य
२. ग्राभेल सडक करिब ३० कि.मि.
३. कच्ची सडक करिब २५० कि.मि.

४. कच्चीकृषि सडक करिब २० कि.मि.

जलविद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा — दिगो विकास लक्ष्यले पनि नवीकरणीय उर्जाको विकास गरी आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि सुपथ र सुलभ रुपमा भरपर्दो उर्जाको आपूर्ति गर्ने नीति अङ्गीकार गरेको छ । राष्ट्रिय प्रसारण लाइन पुऱ्याउन सम्भाव्यता नभएका तथा छरिएर रहेका बस्तिहरूमा आधुनिक उर्जाको पहुँच पुऱ्याउन, शहरी क्षेत्रमा बढ्दो उर्जा मागको व्यवस्थापन गर्न र परम्परागत तथा आयातित उर्जा माथिको निर्भरतालाई कम गर्न विभिन्न किसिमका नवीकरणीय उर्जाको प्रवर्द्धन, विकास तथा दिगो व्यवस्थापन गरी यस क्षेत्रलाई मूल प्रवाहमा ल्याउन जरुरी छ । नवीकरणीय उर्जा क्षेत्रमा नेपालमा भैरहेका कार्यहरूमा लघु जलविद्युत्, सुधारिएको पानी घट्ट, सौर्य उर्जा, वायु उर्जा, सुधारिएको चुलो, सौर्य कुकर, विद्युतीय चुलो र बायोग्याँस आदि रहेका । सुनकोशी गाउँपालिका जलविद्युतको अलावा सौर्य ऊर्जा र वायु ऊर्जाकोलागि पनि उत्तिकै सम्भावना भएको क्षेत्र हो । यहाँका उच्च पहाडी समथर भूभागहरूबाट प्रशस्त वैकल्पिक ऊर्जा उत्पादन गरी गा. पा. का साथै समग्र राष्ट्रकै ऊर्जा विकासमा महत्त्वपूर्ण योगदान हुन सक्नेछ ।

सूचना तथा संन्चार -बदलिंदो परिवेश तथा त्यसबाट सिर्जित चुनौती सामना गर्न तथा सिर्जित अवसरहरू प्रभावकारी रूपले उपयोग गर्न तदनुरूपको नीतिगत, कानुनी, संस्थागत व्यवस्था तथा रणनैतिक उपायहरू अवलम्वन गर्नुपर्ने आवश्यकता महशुस गरी एकिकृत सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति २०७२ संघ द्वारा तर्जुमा गरिएको छ । प्रविधिको व्यापक प्रयोगबाट कानुनको शासन, भ्रष्टाचारमूक्त र चुस्त प्रशासन, विकेन्द्रिकरण, आर्थिक अनुशासन तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाह र स्रोतको कुशल व्यवस्थापन जस्ता असल शासनका आधारभूत मान्यतालाई आत्मसात गरी सर्वसाधारणले पाउनु पर्ने सेवा छिटो, छरितो तथा कम खर्चिलो ढङ्गबाट प्रदान गर्न सकिन्छ । गा.पा.ले अनलाइन तथा अन्य प्रविधिमा आधारित सूचनाहरू गाउँपालिकाबासीहरूलाई उपलब्ध गराउदै आइरहेको छ । वेवसाइटमार्फत सुचना तथा जानकारीहरू दिदै आइरहेको छ ।

५.२ समस्या तथा चुनौती

भवन आवास तथा वस्ती -शहरी विकास गर्ने कामकोलागि आधुनिक सबै सेवाहरू उपलब्ध गराउनु पर्ने भएकोले धेरै रकमको आवश्यकता पर्ने भएकोले यो ठूलो चुनौतीको विषय हो ।यसको पहाडी एवम् उच्च पहाडी भौगोलिक अवस्था, उच्च प्रविधिहरू, जन शक्तिहरूको परिपूर्ति जस्ता विषयहरू समेत चुनौतीका विषयहरू हुन् । शहरी पूर्वाधारको निर्माण पश्चात् शहर बसाल्नु, सडक, चुस्त यातायात सुविधा, पर्याप्त गुणस्तरीय खानेपानी, गुणस्तरीय बिजुली तथा सूचना प्रणालीको व्यवस्था गर्नु, सबै नागरिकको शिक्षा स्वास्थ्यमा पहुँच पुऱ्याउनु, प्रत्येक शहरमा दिगो आय तथा रोजगारका अवसर सिर्जना गरी पोखरा क्षेत्र वरिपरि केन्द्रित बसाईँसराइको चापलाई न्यूनीकरण गर्नु, प्रविधिमा आधारित उत्पादन प्रणाली र गतिशील आर्थिक गतिविधि रहेको शहर बनाउनु, सुरक्षित प्रदूषणमुक्त र उपलब्ध साधन स्रोतहरूको उचित उपयोग तथा दिगो व्यवस्थापन भएको शहर बनाउनु, सरकारी स्तरमा नयाँ शहर र स्याटलाइट सिटीको निर्माण गर्नु आदि शहरी विकास क्षेत्रका चुनौतीहरू हुन् ।

सडक तथा यातायात -उच्च पहाडी एवम् हिमाली कठिन भौगोलिक अवस्थाका कारण निर्माण कार्य खर्चिलो हुनु, निर्मित संरचनाहरूको मर्मत-सम्भार र सुरक्षाकालागि स्रोत-साधनको पर्याप्त व्यवस्था नहुनु, बाह्रै महिना भरपर्दो र सुरक्षित सडक संरचना निर्माण गर्नु, छरिएर रहेका बस्तीहरूमा सडक विस्तार गर्नु, प्राकृतिक प्रकोप एवम् जलवायु परिवर्तनको पक्षलाई समेत ध्यानमा राखी सडक निर्माण गर्नु, साथै पहिले निर्माण भएका साँघुरा बाटाहरू चौडा गर्ने क्रममा दिनु पर्ने जग्गा, संरचना आदिको क्षतिपूर्ति व्यवस्थापन गर्नु यस पालिकाका सडक तथा पुल व्यवस्थापनका चुनौतीका रूपमा रहेकाछन् ।

प्रयाप्त मात्रामा आर्थिक, प्राविधिक एवम् भौतिक स्रोतको अभाव रहेको, वर्तमान अवस्थामा अति सीमित मात्रामा यातायत सञ्जाल विकास भएको, कालोपत्रे भएको सडक शुन्य रहेको, भौगोलिक बिकटता भएको, कच्ची सडकमात्र भएकोले यहाँको सडकको भाडादर महङ्गो रहेको, क्षमता भन्दा बढी यात्रुहरू बोकी जोखिमयुक्त यात्रा गर्ने प्रवृत्ति वढ्दो रहेको, सवारी नियमको बेवास्ता गर्ने प्रवृत्ति वढ्दो रहेको, निर्माण भइसकेका सडकहरू मर्मत तथा संरक्षणको अभावमा भएको, अधिकांश निर्माणाधिन सडकहरू बजेट नपुगेका कारण सुस्त गतिमा निर्माण भइरहेको आदि यस पालिकाका सडक तथा पुल व्यवस्थापनका समस्या हुन् ।

जलस्रोत /बिद्युत उर्जा -सिंचाइ गुरुयोजना बनाई योजनाबद्ध विकास तथा योजना गर्न नसक्नु, सिंचाइ योजनाहरूको स्रोतहरूको पूर्णरूपमा मर्मत गरी यसको पहुँचमा उलेख्य सुधार गर्न नसकिएको, परम्परागत कृषक कुलोहरूको आधुनिकीकरण तथा सुधार गर्न नसकिएको, पालिका स्तरीय तथा प्रदेश स्तरीय सिंचाइ योजनाहरू सञ्चालनमा रहेको तर प्रतिफल प्राप्त गर्न नसकिएको, सिंचाइका थप स्रोतहरूको पहिचान भएको तर प्राविधिक पक्षको विश्लेषण गर्न नसकिएको, सिंचाइ आयोजना सञ्चालनकोलागि वडाहरूमा योजनाहरूको रेखदेख तथा अनुगमनकोलागि उपभोक्ता समितिहरू गठन भएको तर समितिलाई थप क्रियाशील बनाउन बाँकी रहेकोछ ।

सिंचाइका गुरुयोजना बनाई योजनाबद्ध विकास तथा व्यवस्थापन गर्न नसक्नु, सिंचाइको अभावमा कृषि उत्पादकत्व कम हुँदा कृषकहरूलाई कृषि पेशामा आकर्षित गर्न नसक्नु, उच्च भूभागमा रहेका वडाहरूमा सतह सिंचाइको सम्भावना नहुने हुँदा लिफ्टिङ विकल्प खर्चिलो बन्नु, शहर बजार नजिकका खोला नालाहरूबाट नदीजन्य निर्माण सामग्रीको अत्याधिक प्रयोगबाट खोलाको सतह गहिरिदै जाँदा सतह सिंचाइका सम्भावना भएका खेतीयोग्य जमिनमा समेत योजनाहरू जोखिममा पर्नु, सडक पूर्वाधारको निर्माणको क्रममा कतिपय परम्परागत कुलोहरूको संरचनाहरू बिग्रनु, भौतिक पूर्वाधारको तुलनामा सिंचाइ पूर्वाधार प्रति स्थानीय निकाय र समुदायको समेत चासो कम हुनु, सिंचाइ शुल्क निर्धारण गरी लघु सिंचाइ आयोजनाहरू सञ्चालन गर्न सामूहिक कोषको व्यवस्था गर्न समुदायको चासो नहुनु जस्ता चुनौतीहरू बिद्यमान रहेका छन् ।

ऊर्जा विकास सरकारको प्राथमिकतामा नपर्नु, अनुदान प्रदान गर्ने सम्पूर्ण अधिकार संघ सरकारमा निहीत रहनु, ऊर्जा माग बारे तथ्याङ्क यकिन नहुँदा ऊर्जा विकासको रणनीति नै नहुनु, सर्वेक्षण अनुमतिदेखि विद्युत खरिद सम्झौता, जग्गा व्यवस्थापन र वातावरणीय अध्ययन कार्य झन्झटिला र केन्द्रिकृत हुनु, ऊर्जा विकास बारे ठोस/उपयुक्त योजना, नीति र निर्देशिकाहरूको अभाव हुनु, विभिन्न नीति नियमहरू एक आपसमा बाझिएर अन्यौलको अवस्था सिर्जना हुनु, शहरीकरण तथा आर्थिक गतिविधिको विस्तारका कारण बढ्दै गएको विद्युतको

माग पुरा गर्नु, आयोजना निर्धारीत समय र लागतमा सम्पन्न गर्नु, सरोकारवाला निकायबिच समन्वय र प्रभावकारी नियमनको व्यवस्थापन गर्नु, जलविद्युत उत्पादनमा पर्याप्त मात्रामा वैदेशिक र निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नु, ऊर्जाको अभावमा समग्र अर्थतन्त्र प्रभावित हुनु, कलकारखाना नखुल्नु र कृषि प्रभावित हुनु, भोगलिक बिकटता र बस्ती छरिएको भएकाले एकीकृत सेवा प्रदान गर्न गाह्रो हुनु, खाना पकाउन स्वच्छ ऊर्जाको व्यवस्थापन गर्नु आदि यहाँका ऊर्जा विकासका चुनौतीहरू हुन् ।

सूचना तथा सञ्चार - भौगोलिक विकटताको कारण सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तारलाई द्रुतता दिन समस्या भएको, यस क्षेत्रसँग सम्बन्धित दक्ष जनशक्तिको अभाव रहेको, जनचेतना तथा सचेतनाको अभाव भएको, सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको न्यून उपयोग हुनु, सूचना प्रविधिको विकास र साईवर सुरक्षाकोलागि पर्याप्त संरचनागत व्यवस्थाको कमी हुनु, गा. पा. का केही स्थानहरूमा मोबाइल नेटवर्क अनियमित तथा ज्यादै कमजोर भएकाले सेवा प्रयोगमा समस्या भएको, अप्टिकल फाइवर अझसम्म पुग्न नसकेको, विद्यालयहरू नेटको अभावमा आइसिटी कक्षा सञ्चालन गर्न वाधा भएको जस्ता सञ्चार तथा सूचना प्रविधिको विकासका समस्याहरू हुन् ।

भौगोलिक विकटता हुनु, सूचना तथा सञ्चार सम्वन्धी नीतिगत एवम् कानुनी रिक्तता पुरा गर्नु, पर्याप्त स्रोत (बजेट) सङ्कलन तथा त्यसको परिचालनमा समस्या आउन सक्नु, विभिन्न क्षेत्रहरू (शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, पर्यटन आदि) का नीतिगत अस्पष्टता हुनु, अप्टिकल फाइबर विस्तारमा हुन सक्ने ढिलाइ, गा. पा. को ऐतिहासिक महत्त्वका वस्तु र सेवाहरूलाई डिजिटल अर्काइभमा सुरक्षित राख्नु, साइवर सुरक्षा सम्वन्धी संस्थागत संरचना तयार गरी आम जनतामा यस सम्वन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्नु, विद्युतीय सञ्चार माध्यमको अनुगमन गर्नु, त्यसको गुणस्तर, त्यसमा गरेको लगानी, प्रयोग भएको प्रविधि र जनशक्तिको बारेमा अनुगमन गर्नु आदि सञ्चार तथा सूचना प्रविधि विकासको चुनौती हुन् ।

५.३ सोच

"भवन तथा सहरी विकास, सडक तथा यातायात, सिंचाइ, ऊर्जा, सञ्चार तथा सूचना प्रविधिको व्यवस्थित पूर्वाधार — सुनकोशीको समग्र विकासको आधार" ।

५.४ उद्देश्य

१. सुनकोशी गाउँपालिका क्षेत्रमा सुरक्षित, सुलभ र वातावारणमैत्री एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गर्नु।
२. केन्द्र, बाग्मती प्रदेश तथा सुनकोशी गाउँपालिकाको अन्तरसम्बन्धका आधारमा पूर्वाधार विकास गरी आर्थिक तथा सामाजिक विकासका अवसरमा नागरिकको सहज पहुँच पुऱ्याउनु ।
३. ऊर्जा उत्पादन तथा बजारिकण मार्फत ऊर्जा सुरक्षा सहित, ऊर्जा विकासबाट आत्मनिर्भरता हासिल गरी समग्र विकास तथा आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नु ।
४. सूचना तथा आमसञ्चार प्रविधिमा सबै नागरिकको पहुँच तथा उच्चतम उपयोग सुनिश्चित गरी आमनागरिकको जीवनस्तरलाई सहज बनाउनु ।

५.५ रणनीति

उद्देश्य १ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. सुनकोशी गा.पा.मा एकीकृत आवास तथा बस्ती विकास गरी अनधिकृत, अव्यवस्थित र छरिएर रहेका विपन्न र सीमान्तकृत् घर परिवारलाई एकताबद्ध गर्नु ।
२. स्थानीय निर्माण सामग्रीको अधिकतम प्रयोग गरी स्थानीय वास्तुकला र नवीनतम प्रविधि मिश्रित सुरक्षित र किफायती भवनहरू निर्माण गर्नु ।
३. एकीकृत सेवा प्रदायक बहुपयोगी र बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गर्नु ।

उद्देश्य २ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. सुनकोशी गाँउपालिकामा आवश्यक सडक सन्जाल एवम् पुल निर्माण गरी स्थानीय जनताको सुविधा तथा समावेशी विकास,आयआर्जन तथा रोजगारी सिर्जना गर्नु ।
२. बाह्रै महिना आवत-जावत गर्नकोलागि मोटर-पुल एवम् आवश्यकता अनुरूप पक्की झोलुङ्गे पुलको निर्माण गर्नु ।
१. परम्परागत सिंचाइ संरचनामा सुधार गर्नु ।
२. नयाँ वैकल्पिक सिंचाइ स्रोतको पहिचान गर्नु ।
३. कृषियोग्य जमिनमा सिंचाइको पहुँच बृद्धि गर्नु ।
४. दिगो सिंचाइ प्रणालीको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

उद्देश्य ३ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. यस क्षेत्रमा उपलब्ध सम्पूर्ण ऊर्जा स्रोतको पहिचान, उत्पादन क्षमताको आकलन र वर्तमान तथा भविष्यमा ऊर्जा माग र आपूर्ति सम्बन्धी डाटाबेस तयार गर्ने र सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि र संस्थागत विकासमा जोड दिनु।
२. मझौला तथा ठूला ऊर्जा विकासको दीर्घकालीन योजना तथा निर्माण तथा सञ्चालन मोडल तयार गरी विद्युत उत्पादन समिश्रणको माध्यमबाट ऊर्जा सुरक्षाको प्रत्याभूति गर्नु।

उद्देश्य ४ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको सेवालाई सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र भरपर्दो बनाई प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।
२. सम्पूर्ण नागरिकहरूको इन्टरनेट सेवामा सर्वसुलभ तथा नियमित पहुँच स्थापना गरी सूचना प्रविधिको उच्चतम सेवा प्रयोग गर्नु ।
३. आम सञ्चार माध्यमलाई स्वच्छ, सक्षम, निस्पक्ष, मर्यादित, विश्वसनीय बनाई स्थानीय तहमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि र सेवाहरू शतप्रतिशत सबै नागरिकको पहुँचमा पुऱ्याउनु ।
४. विज्ञापन बजार तथा चलचित्र क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरी उद्योगको रूपमा विकास तथा प्रर्वधन गर्नु।

परिच्छेद छः वन, वतावरण तथा विपद् ब्यवस्थापन

(वन तथा जैविक विविधता, भूसंरक्षण, वतावरण तथा फोहोर मैला ब्यवस्थापन, विपद् ब्यवस्थापन तथा जलवायु)

६.१ पृष्ठभूमि

वन तथा जैविक विविधता -वन क्षेत्र जैविक विविधिताको भण्डार मात्र होइन कृषि, ऊर्जा, जल तथा औद्योगिक कच्चा पदार्थको श्रोत हुनुको साथै प्रमुख पर्यटकीय गन्तब्य र बहुसङ्ख्यक जनताको जीविकाको प्रमुख आधार पनि हो। वनबाट हाम्रो करिब ७० प्रतिशत इन्धन झन्डै ४० प्रतिशत पशु आहारा र अन्य वातावरणीय सेवा प्राप्त हुँदै आएको छ । वन क्षेत्रमा नेपालको आर्थिक समुन्नति गर्न सक्ने प्रचुर सम्भावना रहेको छ ।जडिबुटी लगायत विभिन्न वन पैदावारको बिक्रिबाट मात्र वर्षेनी करिब दुई अरब भन्दा बढी राजस्व सङ्कलन हुने गरेको छ । नेपालको संविधानमा वातावरणीय सन्तुलन र स्वच्छताको लागि वन क्षेत्र तथा जैविक विविधताको सरक्षण गर्न राज्यले प्राथमिकता दिने कुरा उल्लेख गरिएको छ ।सुनकोशी वन विकासका दृष्टिले प्रशस्त सम्भावना भएको गाउँपालिका हो । यस जिल्लामा उष्ण, शीतोष्ण र समशीतोष्ण गरी सबै किसिमको हावापानी पाइन्छ । सुनकोशी नदी किनारदेखि महाभारत पर्वतसम्म फैलिएकोले खेतियोग्य फाँट बेसी पाखा चरनक्षेत्र तथा वनजगलले ढाकिएकोछ ।

बिपद् ब्यवस्थापन -नेपाल विपद्को उच्च जोखिममा रहेकाले विपद्का कारण वर्षेनी धनजनको ठुलो क्षति हुने गरेको छ। मुख्यतः भूकम्प, अतिवृष्टि, बाढी, पहिरो, हावाहुरी, चटयाङ, आगलागी, खडेरी, महामारी, शीतलहर र हिमताल विष्फोटन हुनसक्ने कारण नेपाल विपद्को उच्च जोखिममा रहेको छ । यसैगरी कोरोना, हैजा, बर्डफ्लु, स्वाइन फ्लुजस्ता रोगहरू पनि विपद्को कारकका रूपमा देखिएका छन् । सुनकोशी गाउँपालिका क्षेत्र विशिष्ट भौगोलिक बनौट, भिरालोपन, कमजोर चट्टान र प्राकृतिक तथा जलवायु एवम् मानवीय क्रियाकलापबाट सिर्जित विपद्का दृष्टिले जोखिममा रहेको छ । प्राकृतिक तथा मानव सिर्जित विपद्का घटनाहरूबाट धनजन तथा विकासका पूर्वाधारहरूको क्षतिले आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा ठुलो असर पर्न सक्छ । दुर्गम र कठिन भौगोलिक बनावटका कारण यो क्षेत्रको आधारभूत सेवामा पहुँच कठिन भएको र विकास प्रक्रियाहरूमा वाधा पर्दै आएको छ ।

जलबायु परिवर्तन -जलवायु परिवर्तन भन्नाले लामो समयको अन्तरालमा प्राकतिक रुपमा हुने जलवायुको उतारचढावका अलावा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा मानवीय वियाकलापले वायमुण्लको बनोटमा हुने फेरबदलका कारण पथ्वीको जलवायुमा क्रमशदेखिने परिवर्तन हो । : घाम लाग्दा लाग्दै शीतल हुने, पानी पर्ने, हावा चल्ने जस्ता छोटो समयका लागि पृथ्वीको वायुमण्डलमा देखिने परिवर्तनलाई मौसम परिवर्तन भनिन्छ भने लामो समयावधि देखि पृथ्वीमा चलिआएको जाडो, गर्मी, वर्षायाम र अन्य अवस्थामा आउने परिवर्तन नै जलवायु परिवर्तन हो । बढ्दो औद्योगिकीकरण, कार्बन उत्सर्जन गर्ने यातायातका साधनहरू तथा यन्त्रहरूको अधीक प्रयोग, हातहतियारको बढ्दो प्रयोग, भौतिक पूर्वाधारहरूको निर्माणमा भएको वृद्धि, वनजंगलको विनाश जस्ता कारणले जमिनमाथिको वायुमण्डलको तापक्रम बढ्दै गएको छ । जसका कारण गर्मी, वर्षा, जाडो यामहरूका समयमा परिवर्तन हुँदै गएका छन् । अतिवृष्टि तथा अनावृष्टिका कारण बाढी-पहिरोको प्रकोप बढ्ने, लामो खडेरी

वा बेमौसमी हिमपात/बर्षाका समस्याहरू देखिन थालेका छन् । मौसममा आएको यस किसिमको समष्टिगत परिवर्तनलाई जलवायु परिवर्तन (Climate Change) भनिन्छ ।

संस्थागत व्यवस्थाबाट क्षमता अभिबृद्धि, प्रविधि विकास तथा उपयोग, आर्थिक स्रोतको प्रवाह एवम् हरितगृह ग्याँसको मापन लगायत तथ्याङ्क तथा सूचना-जानकारी अध्यावधिक गर्न योजनाबद्ध विकासको जरुरी हुन्छ । जलवायु अनुकूलन, न्यूनीकरण तथा कार्वन संचितीकरणलाई बढावा दिन, क्षमता अभिबृद्धि, एवम् प्रविधि विकास र हस्तान्तरण लगायत कार्यक्रम तर्जुमा, कार्यान्वयन, मूल्याङ्कन तथा अनुगमन कार्यहरू विस्तार गर्न पनि योजना चाहिन्छ ।

राष्ट्रिय अनुकूलन कार्यक्रमलाई विकास एजेण्डाको रूपमा कार्यान्वयनमा ल्याउन र जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी सवै प्रकारका स्थलगत कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न स्थानीय तहको सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण भुमिका रहेको हुन्छ । सामाजिक तथा आर्थिक विकासका लागि प्राकृतिक स्रोतको व्यवस्थापनलाई जलवायु-मैत्री एवम् पूर्वाधार विकासलाई जलवायु समानुकूलन वनाउन पनि स्थानीय सरकारको अहम् भुमिका तथा दायित्व पनि हो ।

यस गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल मध्ये ५२ प्रतिशत भन्दा बढी क्षेत्र जंगलले ढाकेको छ भने ४३ प्रतिशत जमिन कृषि क्षेत्रले ढाकेको छ ।यस पालिका भएर बग्ने ठूलोखोला सुनकोशी हो भने रोशी खोला पनि यहि क्षेत्रमा पर्छ । बर्तमान अवस्थामा वतावरणका असरहरू स्थानीय तहबाट मात्र नभइ विश्वब्यापीकरणको असर स्थानीय तहसम्म र समुदाय सम्म यसको असर पुग्दछ ।

६.२ समस्या तथा चुनौती

उत्पादनशील वनलाई पूर्ण क्षमतामा व्यवस्थापन गर्न नसकिएको, वनको व्यवस्थापन तथा विकासमा राज्यको लगानी यथेष्ट नभएको, अव्यवस्थित भौतिक संरचनाका कारण वन क्षेत्रको विनास र खण्डीकरण हुने गरेको, वन फँडानी पूर्ण रूपमा नियन्त्रण हुन नसकेको, वन तथा जलाधार क्षेत्रका स्रोतहरूको क्षयीकरण, मानव वन्यजन्तु द्वन्द्व, वन तथा भूसंरक्षणमा दक्ष जनशक्ति गाउँपालिका क्षेत्रमा उपलब्ध नभएको, स्थानीय जनतामा वन तथा भूसंरक्षणबारेको राम्रो ज्ञान नभएको, जनचेतनाको अभाव र लापरवाहीबाट डढेलो लाग्ने गरेको, वन संरक्षणकालागि आवश्यक आधुनिक भौतिक औजार (Prunning saw, Power chain saw) आदिको कमी, आरा, बन्चरो जस्ता परम्परागत औजार पनि पर्याप्त सङ्ख्यामा नरहेका, महत्त्वपूर्ण जडीबुटीहरूको उत्खनन र प्रशोधन हुन नसकेको, उत्पादित काठको व्यावसायिक प्रयोग हुन नसकेको, नियमित रूपमा फडानीबाट प्राप्त हुने आम्दानीबाहेक सामुदायिक वनका अन्य आर्थिक स्रोत नभएका, जडीबुटी निकासी गर्न कानूनी समस्या, भूसंरक्षणको सेवा प्रवाह गर्ने कार्यालयको सङ्ख्यामा संरचनागत रूपमा सङ्कुचन, डिभिजन तथा सबडिभिजन वन कार्यालयबाट यथेष्ट अनुगमन नहुनु आदि वन तथा भू-संरक्षण विकासका प्रमुख समस्याहरू हुन् ।

डढेलो नियन्त्रण गर्नु, वन संरक्षणकालागि स्थानीय तहमा क्षमता र जिम्मेवारी बृद्धि गर्नु, भौतिक विकास र वन संरक्षण कार्यका बीच उत्पन्न हुने द्वन्द्व व्यवस्थापन गर्नु, दक्ष जनशक्तिको अभाव, स्थानीय जनतामा वन तथा भूसंरक्षणबारे ज्ञानको कमी हुनु सुनकोशीमा वन तथा भू-संरक्षण विकासका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

पर्याप्त मानव, आर्थिक, भौतिक स्रोत नभएको, स्थानीय स्तरको विपद्सम्बन्धी भरपर्दो तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्न नसकिएको, स्थानीय स्तरमा विपद् जोखिम क्षेत्रहरूको नक्सा तयार नभएको, विपद्सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन र सूचना प्रवाहमा समन्वयको कमी भएको, एक द्वार प्रणाली मार्फत विपद्सम्बन्धी भएका घटनाहरूको सूचना तथा तथ्याङ्क सङ्कलन तथा प्रक्षेपण हुन नसकिएको, स्थानीय स्तरमा विपद्को पूर्व सूचना प्रवाह गर्ने संयन्त्रको कमी भएको, विपद्सम्बन्धी सूचना सङ्कलन, प्रशोधन र प्रक्षेपण गर्ने आधुनिक कम्प्युटर वा विद्युतीय संयन्त्र नभएको, विपद् हुनुअघि त्यसको तयारी र प्रतिकार्यका क्रियाकलापहरू क्रियाशील रूपमा हुन नसकेको आदि यहाँको विपद् व्यवस्थापनका समस्याहरू हुन् ।

विपद्को त्रासले स्थानीयहरू घर/बस्ती छाडी अन्यत्र बसाइँसराइ गर्नु, विपद्को जोखिमले जग्गा/जमिन बिक्री गर्नु वा भू—उपयोग परिर्वतन गर्नु, विपद् न्यूनीकरण गर्ने स्रोत तथा साधनको कमी हुनु, विपद् न्यूनीकरण गर्ने ठोस/उपयुक्त योजना, नीति, निर्देशिकाहरूको अभाव हुनु, गा.पा. स्तरको वैज्ञानिक भू—उपयोग प्रणाली नहुनु, विपद् न्यूनीकरण गर्न नयाँ प्रविधि, सिकाइहरू विकास/विस्तार नहुनु, विपद् जोखिम तथा सम्भाव्य क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन भई सोअनुसारको भू—उपयोग पद्धति अवलम्बन गर्ने नीति नहुनु, विद्यामान परम्परागत ज्ञान र सीपको यथेष्ठ प्रयोग नहुनु अर्थात् लोप हुँदै जानु, सीमान्त जमिनमा विपद् जोखिम क्षेत्रहरूको प्रयोग हुनु, विपद् व्यवस्थापनमा कार्य गर्ने सङ्घ/संस्थाहरूको काम कर्तव्यमा अधिकार बाझिने वा दोहोरोपन सिर्जना हुनु आदि यहाँको विपद् व्यवस्थापनका चुनौतीहरू हुन् ।

यसरी नै जलवायु परिवर्तनमा नेपालको भूमिका त नगन्य छ भने सुनकोशी गा.पा.को अति नगन्य परिणाममा रहेकोरहे को छ जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी तथ्याङ्क सङ्कलन र सूचना प्रवाहको कमी, स्थानीय स्तरमा वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्य गर्न प्रभावकारी निकायको अभाव, वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनबाट पर्ने नकारात्मक असरहरू न्यूनीकरण गर्न पर्याप्त मानव, आर्थिक र भौतिक स्रोतहरूको कमी, वातावरण तथा जलवायु सम्बन्धी कार्यक्रमहरू गाउँपालिका स्तरीय विकासका कार्यक्रमहरूसँग आबद्ध गरी योजना तर्जुमाको अभाव, जलवायु परिवर्तनको प्रभाव, जोखिम सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान यथेष्ठ रूपमा नहुनु आदि समस्याहरू रहेका छन् ।जलवायु परिवर्तनको असरबाट अनुकूलित हुनु, खोला तथा सार्वजनिक स्थलहरूबाट ढुङ्गा, गिट्टी, बालुवा, माटोको अधिक दोहन, होटल, उद्योग, कलकारखाना, यातायात तथा अन्य मानवीय क्रियाकलापहरूबाट हुने फोहर उत्सर्जन नियन्त्रण, बढ्दो क्रममा रहेको वन विनासलाई रोक्नु तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई जनस्तरमा आन्तरिकीकरण गर्नु यहाँका प्रमुख चुनौतीहरू हुन् ।

वातावरण तथा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी ज्ञान तथा चेतना अभिवृद्धि हुनु, स्थानीय स्रोत साधनहरूमा जलवायु परिवर्तनबाट पर्ने प्रभाव कम हुँदै अनुकूलित वातावरण सिर्जना हुनु तथा गाउँपालिकाको प्राकृतिक स्रोत साधनलगायत स्थानीय सम्पदाहरूको संरक्षण हुनुलाई अवसरका रुपमा लिन सकिन्छ ।

६.३ सोच

"वातावरण संरक्षण, विपद् व्यवस्थापन, जलवायुमा सुधार— सुरक्षित सुनकोशीको आधार" ।

६.४ उद्देश्य

१. सुनकोशी क्षेत्रका वनको उचित व्यवस्थापन, भूसंरक्षण र जैविक विविधताको संरक्षणका माध्यमबाट स्थानीय जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु ।

२. सुनकोशी क्षेत्रका वनको उचित व्यवस्थापन, भूसंरक्षण र जैविक विविधताको संरक्षणका माध्यमबाट स्थानीय जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु ।

३. प्रदुषणमुक्त र स्वच्छ वातावरण कायम गर्न मानवीय क्रियाकलाप तथा विकास प्रक्रियालाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित गराउनु ।

६.५ रणनीति

उद्देश्य १ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. स्थानीय वनको संरक्षण र वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने ।
२. वन्यजन्तु र जैविक विविधताको संरक्षण, सम्बर्द्धन गरी व्यवसायीकरण गर्ने ।
३. भूसंरक्षण गरी वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्ने ।
४. उपलब्ध वित्तीय स्रोतसाधनको समुचित व्यवस्थापन गर्ने ।

उद्देश्य २ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. मानव सिर्जित तथा प्राकृतिक कारणबाट हुने प्रकोप/विपद्को जोखिमलाई न्यूनीकरण गरी सुनकोशी गा.पा. लाई कम प्रकोप/विपद् जोखिम हुने क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने ।

उद्देश्य ३ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. विकाससँग सम्बन्धित कार्यक्रममा वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तनलाई आन्तरिकीकरण गर्ने ।
२. जलवायु परिवर्तनबाट प्राकृतिक स्रोत तथा मानिसमा पर्ने प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न अनुकूलन कार्यक्रम चलाउने ।

परिच्छेद सातः संस्थागत विकास तथा सुशासन

(कानुन न्याय तथा सुशासन मानव संशाधन तथ्याङ्क प्रणाली)

७.१ पृष्ठभूमि

कानुन न्याय तथा सुशासन -शासन प्रणालीलाई जनमुखी, सक्षम, सुदृढ, सेवामलक र उत्तरदायी बनाउँनु नयाँ लोकतान्त्रिक गणतन्त्रको आवश्यकता हो । यसकालागि शासन प्रणालीमा सबै क्षेत्र, वर्ग, समदुाय र सरोकारवालाको पहुँच र सहभागितालाई सुनिश्चित गर्न आवश्यक छ । संघीय प्रणालीमा आधारित लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्थालाई व्यवहारमा कायन्वियन गर्दै जनविश्वास अभिवृद्धि गर्नु सुशासनको मुल मर्म हो । संविधानले सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, भ्रष्टाचारमुक्त, पारदर्शी, जनउत्तरदायी र सहभातगिामूलक बनाउँदै राज्यबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधामा जनताको समान र सहज पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था गरेको छ । सुशासनकालागि संघीय तथा प्रादेशिक संवैधानिक निकाय तथा आयोगसँगको सम्पर्क र समन्वय, अभिलेख व्यवस्थापन र कार्यान्वयन, गाउँपालिकामा सार्वजनिक सेवा वितरणको न्युनतम मापदण्ड निर्धारण र सेवाग्राही सन्तुष्टी सर्वेक्षण तथा सेवा प्रवाहको अनुगमनको पनि व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको छ । त्यसै सन्दर्भमा सुनकोशी गाउँपालिकामा बन्न लागेको यस योजनाले सेवा प्रदायक निकाय तथा समग्रमा सार्वजनिक शासन प्रक्रियामा सुशासनको संस्थागत विकासमा समेत महत्त्वपूर्ण हुनेछ ।

मानव संशाधन —कुनै पनि योजना कार्यान्वयन गर्न लगायत सम्पूर्ण विकास निर्माणका कार्यक्रमहरू सही ढङ्गले सञ्चालन गर्न गाउँकार्यपालिकालाई तदनुरूपको कानुनी अधिकार, वित्तीय स्रोत साधनको निश्चितता, आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गुणस्तरीय मानव संसाधनको उपलब्धता र संस्थागत क्षमता सर्वोपरी महत्त्वका विषय हुन् ।

नेपालको संविधान भाग १७ मा स्थानीय कार्यपालिकाको कार्यसम्पादन सम्बन्धी व्यवस्था छ । धारा २१४ मा स्थानीय गाउँपालिका तहको कार्यकारिणी अधिकार संविधान र संघीय कानुनको अधीनमा रही गाउँ कार्यपालिकामा निहित रहने उल्लेख छ । संविधान र अन्य कानुनको अधीनमा रही गाउँपालिकाको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र सञ्चालन गर्ने अभिभारा गाउँ कार्यपालिकाको हुने कुरा पनि जनाइएको छ । धारा २१८ मा गाउँ कार्यपालिकाबाट स्वीकृत नियमावली बमोजिम गाउँ कार्यपालिकाको कार्य विभाजन र कार्य सम्पादन हुने उल्लेख छ भने २१९ मा यसदेखि बाहेक स्थानीय तहको कार्यकारिणी सम्बन्धी अन्य व्यवस्था संविधानको अधीनमा रही संघीय कानुन बमोजिम हुने कुरा स्पष्ट गरिएको छ ।संविधानको अनुसूची—८ मा निम्नलिखित विषयहरूमा गाउँ कार्यपालिकाको अधिकार रहने कुरा जनाइएको छ ।

नगर प्रहरी, सहकारी संस्था, एफ. एम सञ्चालन, स्थानीय कर (सम्पत्ति कर, घर बहाल कर, घर जग्गा रजिस्ट्रेसन शुल्क, सवारी साधन कर), सेवा शुल्क दस्तुर, पर्यटन शुल्क, विज्ञापन कर, व्यवसाय कर, भूमिकर (मालपोत), दण्ड जरिवाना, मनोरञ्जन कर, मालपोत सङ्कलन, स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन, स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख सङ्कलन, स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजनाहरू, आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ, स्थानीय बजार व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण र जैविक विविधता, स्थानीय सडक, सडक, कृषि सडक, सिंचाइ, गाउँ सभा, स्थानीय अदालत, मेलमिलाप र मध्यस्थताको व्यवस्थापन, स्थानीय अभिलेख व्यवस्थापन, घर जग्गा धनी पुर्जा वितरण, कृषि तथा पशुपालन, कृषि उत्पादन व्यवस्थापन, पशु स्वास्थ्य, सहकारी, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन, बेरोजगारको तथ्याङ्क सङ्कलन, कृषि प्रसारको व्यवस्थापन,

सञ्चालन र नियन्त्रण, खानेपानी, साना जलविद्युत आयोजना, वैकल्पिक ऊर्जा, विपद् व्यवस्थापन, जलाधार, वन्यजन्तु, खानी तथा खनिज पदार्थको संरक्षण, तथा भाषा, संस्कृति र ललितकलाको संरक्षण र विकास । गाउँपालिकाका यी संविधान प्रदत्त अधिकारहरूको उपभोग बारेको विस्तृत व्याख्या स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गरेको छ । यिनका अतिरिक्त संविधानको अनुसूची—९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारको साझा सूचीमा पनि अनेकौं विषयहरू समेटिएका छन् ।यी सबै व्यवस्थाहरूका अधीनमा रही सुनकोशी गाउँपालिकाले हालसम्म २६ वटा ऐन, नियमावली तथा कार्यविधिहरू बनाएको छ ।

तथ्याङ्क -योजना तर्जुमालाई प्रभावकारी बनाउनकालागि तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न संस्थागत संरचनाको आवश्यक पर्दछ। सुनकोशी गाउँपालिकाले प्राथमिक सर्वेक्षण तथा द्वितीय स्रोतको तथ्याङ्कको प्रयोग गरेर "सुनकोशी गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण, २०७५" प्रकाशन गरी तथ्याङ्क प्रयोगको एक तहको आधारशीला तयार गरेको छ । साथै सबै वडाहरूले आन्तरिक प्रयोजनकोलागि खण्डित रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने कामको शुरुवात गरेका छन्, तर व्यवस्थित भइसकेको छैन।

७.२ समस्या तथा चुनौती

शुसाशन -नेपाल सरकारले सुशासनलाई योजनाको प्राथमिकतामा राखे पनि जनप्रतिनिधिको नेतृत्व, योजना प्रक्रियामा सहभागिता र अपनत्वमा कमी रहन गएको देखिन्छ । त्यस्तै स्थानीय तहका योजना पद्धति र प्रक्रिया, सहभागितामूलक तथा समावेशी शासन प्रक्रिया, तथा निर्णय प्रक्रियामा पनि जवाफदेहिता एवम् पारदर्शिता कमजोर अवस्थामा रहेको छ । असल शासनका मुलभूत सिद्धान्त र आधारहरूका बारेमा जनता सचेत हुन नसकेको, राज्यबाट प्राप्त हुने केही सेवा सुविधाको बारेमा सेवाग्राहीहरू अनभिज्ञ रहेको, सेवा प्रदायक कार्यालयहरूले वडा कार्यालयसँग सहकार्य गर्न नसकेको, गाउँपालिकामा पर्याप्त दरवन्दी नभएको, केही सीमित व्यक्ति बाहेक अन्य तहका जनताहरू सुशासनको सम्बन्धमा मतलब नराख्ने गरेको, वडास्तरमा सार्वजनिक सुनुवाइ र आयव्यय विवरण सार्वजनिक गर्ने परिपाटी नभएको साथै कर्मचारीहरू स्थानीय संरचनामा अनुकूलन भैनसक्नु आदि यस गाउँपालिकाका समस्याहरू हुन् ।

परम्परागत शासनमुखी कार्य प्रवृत्तिलाई सेवामुखी तथा सेवाग्राही प्रति उत्तरदायी प्रशासनिक संरचनामा बदल्नु, शासकीय प्रणालीमा पारदर्शीता तथा जवाफदेहीता सुनिश्चित गर्नु, विकास निर्माणका कार्यहरू समयमै गुणस्तरीय ढङ्गले सम्पन्न गरी आम नागरिकको स्थानीय सरकार प्रति विश्वास आर्जन गर्नु, सेवा प्रवाह तथा सूचना प्रवाहमा भौगोलिक कारणले कठिनाइ हुनु, सेवा प्रदायक सरकारी संस्थाहरू जिल्लामै केन्द्रित भई वडा गाउँपालिकासम्म पनि आउन नसक्नु तथा सुशासन व्यवस्थापनकोलागि स्थानीय सामाजिक सञ्जालहरूको अति आवश्यक भवन निर्माण गर्न लगायत शिक्षा, स्वास्थ्य, सञ्चार, यातायात, कृषि, पर्यटन आदिको क्षेत्रगत विकास गर्न आर्थिक तथा बजेटको अभाव हुनु आदि चुनौतीहरू हुन् ।सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोगलाई गाउँपालिकाले उच्च महत्त्व दिनु, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा नागरिक पहुँचको अभिवृद्धि हुनु, भ्रष्टाचारमुक्त उत्तरदायी र पारदर्शी कार्य संस्कृतिको विकासमा जनचासो र चेतना बढ्दै गएकोले राज्यबाट प्रदान गरिने सेवा र सुविधालाई सेवाग्राही मैत्री बनाउन सकिनु, सबै सेवा प्रदायक संस्थाहरूले सुशासन कायम राखि सेवा प्रवाह गरेकाले छिटो छरितो सेवा प्रवाह गर्न र पारदर्शिता बनाउन सकिनु, जनगुनासोलाई तत्काल संबोधन गरी जनताको मन जित्न सकिनु तथा आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली निर्माण गरी लागू गर्न सकिनु आदि अवसरका रुपमा रहेका छन् ।

मानव संसाधन -गाउँकार्यपालिकाकालागि संविधान प्रदत्त अधिकारहरूको उपभोगकालागि जनप्रतिनिधिहरूमा यथेष्ट अनुभवको अभाव हुनु, संघीयताको मर्म अनुसार गाउँकार्यपालिकाको कामकर्तव्य पूरा गर्नकालागि आवश्यक जनशक्तिको कमी हुनु तथा गाउँपालिका क्षेत्रमा विकासको सम्भावना भएका अनेकौं क्षेत्रहरू विशेष गरी पर्यटन, वन, कृषि तथा पशुपालनमा शिक्षित र तालिमप्राप्त जनशक्तिको कमी रहनु यस पालिकाका प्रमुख समस्याहरू हुन् । राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा तयार गरिएको स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७५ बमोजिम गाउँकार्यपालिकामा गठन भएको मानव संसाधन विकास र संस्थागत क्षमता विकास सम्बन्धी विषयगत समितिले सेवाप्रवाहका मापदण्ड निर्धारण, सेवाप्रवाहमा विद्युतीय सूचना प्रविधिको प्रयोग, लेखाङ्कन, राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन, आन्तरिक लेखापरीक्षण जस्ता गम्भीर प्रकृतिका प्राविधिक काम गर्नुपर्ने अवस्था रहेको, उमेर, लिङ्ग, शैक्षिक स्थिति, आर्थिक अवस्था, जातीय संस्कार आदिका कारण योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमनमा जनप्रतिनिधिहरूको बुझाइ, सहभागिता र सक्रियता समान हुन नसक्नु तथा युवा जनशक्तिको विदेश पलायनले गर्दा गाउँघरमा आर्थिक सम्भाव्यता भएका क्षेत्रहरू कृषि, वन, पर्यटन आदिमा तालिम आदिकालागि उपयुक्त प्रशिक्षार्थी स्थानीय तहमा नभेटिनु आदि चुनौतीहरू हुन् ।

तथ्याङ्क- तथ्याङ्क सङ्कलन र व्यवस्थापन हेर्ने शाखा व्यवस्थित नहुनु, वडा स्तरमा तथ्याङ्क खण्डीकृत गर्न कठिनाइहरू रहनु, तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषण गर्न दक्ष जनशक्ति उपलब्ध नहुनु साथै तथ्याङ्कहरू एकीकृत नहुँदा प्रयोगमा एकरूपकता कायम गर्न नसक्नु आदि मुख्य समस्याका रुपमा रहेका छन् ।

तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजना तर्जुमा गर्ने र योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्ने परिपाटीको आधारशीला तय गर्नु, तथ्यगत अध्ययन, अनुसन्धान र विश्लेषण गर्दै विषयगत समस्या, चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गर्न सघाउ पुऱ्याउन आवश्यक तथ्याङ्कहरूको सङ्कलन र व्यवस्थापन गर्नु तथा तथ्याङ्कको प्रयोगमा एकरूपकता कायम गर्नु प्रमुख चुनौतीका रुपमा रहेका छन् ।तथ्याङ्कको आवसेयकता र महत्त्वको बोध हुनु, तथ्याङ्कमा आधारित रहेर योजनाहरू निर्माण हुने परिपाटिको विकास हुनु तथा छिटो र छरितो रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र वितरण गर्न सघाऊ पुऱ्याउन सक्ने नयाँ प्रविधिहरू विकास हुँदै जानु आदिलाई अवसरका रुपमा लिन सकिन्छ ।

७.३ सोच

"सुशासन मानव संसोधनमा पारदर्शिता —भष्टचार मुक्त सुनकोशीको आधार" ।

७.४ उद्देश्य

१. सुशासनकालागि कानुनी र नीतिगत पूर्वाधार निर्माण गर्नु ।
२. गाउँपालिकाको सेवाप्रवाहलाई गुणस्तरीय बनाउनु ।
३. तथ्याङ्कहरू नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने प्रणालीको विकास गर्नु ।

७.५ रणनीति

उद्देश्य १ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. शासन प्रणाली सञ्चालन सम्बन्धी नीति,कानुन,मापदण्ड र कार्यविधिको तर्जुमा गर्ने ।
२. सार्वजनिक सेवाहरूलाई गुणस्तरीय र सर्वसधारणको पहुँचयोग्य बनाउन स्थानीय शासन पद्धति अनुरूपको प्रशासन संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने ।

उद्देश्य २ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. जनप्रतिनिधिहरूको सक्षमता विकास गर्ने।

२. कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।

३. आधुनिक प्रविधिको बढी प्रयोग गर्ने ।

उद्देश्य ३ बमोजिमका रणनीतिहरू :

१. तथ्याङ्कको सङ्कलन, प्रशोधन, व्यवस्थापन र प्रकाशनलाई व्यवस्थित बनाउने ।

परिच्छेद आठः मध्यकालिन नतिजा तथा कार्यक्रम खाका

सुनकोशी गाउँपालिकको पहिलो आवधिक योजनाको उल्लेखित आर्थिक बृद्धीको आधारमा र आपेक्षित बिषयगत उपलब्धीको आधारमा आगामी तीन बर्षको समिष्ठगत नतिजा खाका तयार गिरएको छ । आ.ब. ०७६/०७७ को उपलब्धी र आ.ब. ०७७/०७८को अनुमानको आधारमा मध्यकालिन नतिजा खाका तयार गरिएको छ ।

८.१ नतिजा खाका

तालिका ५: नतिजा खाका

क्र. सं.	शीर्षक	सूचक	एकाई	आ.व. २०७६/७७ सम्मको वास्तविक उपलब्धि	आ.व. २०७७/७८ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
						२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
क	आर्थिक विकास							
१	कृषि	अ.अन्नबाली						
		क.धानखेती गरेको क्षेत्रफल	रोपनी	१७२३८	१७५००	१८०००	१८५००	१९०००
		धानको उत्पादन प्रतिरोपनी	मे.टन	३१५०	३२२०	३४००	३५१०	३६५०
		धानको उत्पादकत्व प्रति रोपनी	मे.टन.	०.१८३	०.१८४	०.१८९	०.१९०	०.१९२
		ख. मकैको खेती गरेको क्षेत्रफल	रोपनी	४९८३३	५००००	५०५००	५०७००	५०९००
		मकैको उत्पादन	मे.टन	७०७४	७२००	७५००	८०००	८२००
		मकैको उत्पादकत्व प्रतिरोपनी	मे.टन	०.१४१	०.१४४	०.१४८	०.१५७	०.१६१
		ग. गहुँको उत्पादन गरेको क्षेत्रफल	रोपनी	९१२९	९५००	९७००	९८००	१०००
		गहुँको उत्पादन	मे.टन	१०१८	१०२०	१०२५	१०३१	१०३५
		घ. कोदो लगाएको क्षेत्रफल	रोपनी	१९१५	१९५०	१९८०	२०००	२०२०
		ङ. फापर लगाएको क्षेत्रफल	रोपनी	३१०	५३०	५५०	५८०	६००
		च.जुनेलो लगाएको क्षेत्रफल	रोपनी	५१०	३२०	३५०	३७०	३९०
		कृषी मुख्य पेशा भएका परिवार संख्या	सङ्ख्या	६८५	६९०	६९०	६९५	७००
		आ. तरकारी वाली	मे.टन	५५९९	५७००	५८००	६०००	६५००
		क.आलु	मे.टन	५५९९	२००	३००	४००	५००
		ख. टमाटर	मे.टन	१७५.१५	१५०	२००	२५०	३००
		ग.काउली घ. सिमि/बोडी/केराउ	मे.टन	१८९	१२००	१२५०	१३००	१३५०

क्र. सं.	शीर्षक	सूचक	एकाई	आ.व. २०७६/७७ सम्मको वास्तविक उपलब्धि	आ.व. २०७७/७८ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
						२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
		ई. तरकारी वालीमा संग्लन किसान हरुको संख्या गोलभेडा-२९२ जना, काउली-४८ जना, बन्दाकोपी -२१२ जना, हरियो सागपात -१७८ र सिमि/बोडी -६६२ गरेर जम्मा १२७८ जना	संख्या	१२७८	१२८०	१३००	१३५०	१४००
		इ. फलफुल						
		क. सुन्तला	मे.टन	११९३	१२००	१२२५	१२८०	१२९०
		ख. कागती	मे.टन	५९	६५	७०	८०	९०
		ग. जुनार	मे.टन	१४६३	१५००	१६००	१७००	१८००
		घ.आँप	मे.टन	२७	३०	४०	५०	६०
		बिषादिरहित खेती गर्ने परिवार	प्रतिशत	७५	७८	८०	८२	८५
		एक घर ५फलफूल भएका परिवार	सङ्ख्या	२५०	५००	१०००	२०००	४०००
		प्रत्यक्ष रोजगारी	जना	-	-	१००	१२०	२००
२	पशुपन्छीपालन	व्यवसायिक पशुपालक	सङ्ख्या					
		गाई	सङ्ख्या	१७३२	१८००	१८५०	१८८०	१९२५
		भैसी	सङ्ख्या	२६२५	२६५०	२६७५	१७०५	१७५०
		बाखा	सङ्ख्या	१९७१५	२००००	२१०००	२२०००	२५०००
		सुँगुर	सङ्ख्या	३४४२	३५००	४०००	४५००	५०००
		कुखुरा (लोकल, गिरिराज-२००० , ब्रोइलर-४०००० , लेयर्स-८००० ,)	सङ्ख्या	२०३४२	२५०००	३००००	३२०००	३५०००
		माछा	मे.ट.	१००००				
		महको वार्षिक उत्पादन	के.जि.	१९३४	२०००	२२००	२४००	२८००
		मौरी पालन गर्ने किसानको संख्या	जना	१५४	१६०	१७०	१८०	२००
		प्रत्यक्ष रोजगारी	जना	०	०	२५	३०	३५
३	खाद्य सुरक्षा तथा पोषण	क.३ —महिना भन्दा कम समय खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	१८	१६	१४	१२	१०
		ख. ६ - महिना भन्दा कम समय खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	३२	३४	३०	२८	२५

क्र. सं.	शीर्षक	सूचक	एकाई	आ.व. २०७६/७७ सम्मको वास्तविक उपलब्धि	आ.व. २०७७/७८ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
						२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
		घ. ९- महिना भन्दा कम समय खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	२३	२०	२०	२१	२२
		ङ. बर्षभरि खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	१९	२०	२०	२१	२२
		च. बर्षभरि खाएर अन्न बेच्ने परिवार	प्रतिशत	८	१०	१२	१३	१४
		सिंचाइयुक्त जमिनको प्रतिसत	प्रतिसत	२५	२८	३०	३२	३५
५	जलस्रोत	जलाधार संरक्षण	सङ्ख्या	०	०	३	५	८
६	वन तथा वनस्पति सम्पदा	बृक्षारोपण	हेक्टर	०	०	३	५	१०
		वन जङ्गलको संरक्षण	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
		वन पैदावार तथा जडीबुटीको निर्यात	मे. टन	५	५	१०	१५	२०
७		नदिजन्य पदार्थको संकलन तथा उत्खनन	घन मिटर					
८	भूमि व्यवस्था	बाँझो जग्गाको सदुपयोग	हेक्टर	०	०	१००	१५०	२००
९	उद्योग	स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित साना तथा मझौला उद्योग	सङ्ख्या	२	२	५	१०	१५
		घरेलु उद्योग	सङ्ख्या	७०	७५	९०	१२०	१५०
		प्रत्यक्ष रोजगारी	जना	८०	८५	१००	२००	३००
१०	वाणिज्य	व्यापार व्यवसाय दर्ता	सङ्ख्या	१५०	१७५	३००	३५०	५००
		बजार व्यवस्थापन	सङ्ख्या	-	-	१	२	३
		प्रत्यक्ष रोजगारी	जना	१००	१५०	३००	५००	८००
११	आपूर्ति	बिउ भण्डारण केन्द्र	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
		शीत भण्डारण केन्द्र	सङ्ख्या	०	०	०	०	१
		कृषि उपज सङ्कलन केन्द्र	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
		प्रत्यक्ष रोजगारी	जना	०	०	१०	२०	३०
१२	पर्यटन	पर्यटकीय स्थल निर्माण तथा व्यवस्थापन	सङ्ख्या	०	१	३	५	१०
		पर्यटकीय स्तरका होटल	सङ्ख्या	१०	१२	१५	२०	२२
		जम्मा बेड	सङ्ख्या	१०	१०	२५	५०	७०

क्र. सं.	शीर्षक	सूचक	एकाई	आ.व. २०७६/७७ सम्मको वास्तविक उपलब्धि	आ.व. २०७७/७८ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
						२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
		रिसोर्ट तथा साधारण होटल	सङ्ख्या	१५	२५	२५	३०	३५
		जम्मा बेड	सङ्ख्या	१५०	२००	३००	६००	८५०
१२	पर्यटन	होम स्टे	सङ्ख्या	०	०	१०	१५	२०
		जम्मा बेड	सङ्ख्या	०	०	२५	४०	६०
		पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन सम्बन्धी तलिमप्राप्त व्यक्ति	जना	०	०	२०	४०	६०
		प्रत्यक्ष रोजगारी	जना	२०	२५	१००	१५०	२००
ख	**सामाजिक विकास**							
१	जनसङ्ख्या तथा बसाई सराई	शहरी जनसङ्ख्या	प्रतिशत	१०	१२	१५	१८	२०
		जोखिमयुक्त बस्ती पुनर्स्थापना	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
२	शिक्षा	प्ररम्भिक वाल विकास केन्द्र	सङ्ख्या	३६	३६	३६	३७	३७
		आधारभूत विद्यालय	सङ्ख्या	४५	४५	४६	४६	४६
		माध्यमिक विद्यालय	संख्या	९	९	९	९	९
		प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा कार्यक्रम	सङ्ख्या	१	१	१	२	२
		१५ बर्ष भन्दा माथि उमेरको साक्षरता दर	प्रतिसत	५८	६०	६५	७०	७२
		इ-लाईब्रेरी वा पुस्तकालय स्थापना	सङ्ख्या	१०	२०	३०	४०	५०
		विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार (इन्टरनेट)को जडान तथा व्यवस्था	सङ्ख्या	२०	२५	३०	३५	४०
			प्रतिशत					
३	स्वास्थ्य	स्वास्थ्यचौकी भवन निर्माण	सङ्ख्या	७	८	८	८	९
		१५ शैयाको अस्पताल निर्माण तथा सञ्चालन	सङ्ख्या	०	०	१	१	१
		बर्थिंग सेन्टर स्थापना (बर्थिंग सेन्टरमा प्लासेन्टा किट व्यवस्थापन)	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
		नियम अनुसार चार पटक गर्भवति जांच	सङ्ख्या	४०.६	४२	४५	५०	५५
		संस्थागत प्रसुति	सङ्ख्या	२३.८	२५	२८	३०	३५
		बिसीजी खोप लगाएका १ बर्ष मुनिका वालवालिका प्रतिसत	सङ्ख्या	५७.५	६०	६५	६८	७०

क्र. सं.	शीर्षक	सूचक	एकाई	आ.व. २०७६/७७ सम्मको वास्तविक उपलब्धि	आ.व. २०७७/७८ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
						२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
		निमोनिया भएका ५ बर्ष मुनिका वालवलिकाको एन्टायोटिक प्रति १०००मा	सङ्ख्या	११०	१००	९०	८५	८०
		प्रजनन उमेरका महिलामा गर्भ निरोधक आधुनिक बिधि प्रयोग दर	सङ्ख्या	३१.५	३२	३३	३५	४०
		सस्थागत प्रसुती गराउने	सङ्ख्या	२३	३०	३२	३५	४०
			सङ्ख्या	३				
४	खानेपानी तथा सरसफाइ	आधारभूत खानेपानीको पहुँच भएको जनसङ्ख्या	प्रतिशत	८८	८८	९०	९५	१००
		स्वच्छ खानेपानीको पहुँच भएको जनसङ्ख्या	प्रतिशत	८५	८५	८६	८८	९०
		पाईपद्वारा वितरित पानी उपयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत	२०	२०	३०	३५	४०
		सेफ्टिट्यांकी सहितको शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत	५	५	१०	१५	२५
		साधारण शौचालय भएको परिवार	प्रतिशत	९५	९५	९८	९९	१००
		सार्वजनिक शौचालय	सङ्ख्या	०	३	४	६	८
		खानेपानीको मुहान संरक्षण	सङ्ख्या	४०	४०	४५	४८	५०
		एक वडा एक डम्पिङ साइट	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
५	युवा	उद्यमशीलता विकास तालिम	सङ्ख्या	०	०	१००	२००	३००
		युवा स्वरोजगार	सङ्ख्या	०	०	५०	१००	१५०
		युवा रोजगारी	प्रतिशत	५०	६०	७०	८०	९०
६	महिला	महिला तथा घरेलु हिंसा	प्रतिशत	३०	३०	२०	१०	०
		उद्यमशीलता विकास तालिम	सङ्ख्या	०	०	५०	१००	१५०
		सार्वजनिक सेवामा महिलाको प्रतिनिधित्व	प्रतिशत	१०	१०	१५	२०	२५
७	बालबालिका	बालमैत्री उद्यान तथा मनोरञ्जन स्थल	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
		बालश्रम	प्रतिशत	-	-	५	२	०
८	ज्येष्ठ नागरिक	ज्येष्ठ नागरिक दिवा हेरचाह गृह (care home)	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
९	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू	अपाङ्गमैत्री सेवा प्रवाही कार्यालय	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
		अपाङ्गमैत्री सार्वजनिक शौचालय	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
१०	खेलकुद	एक वडा एक बहुउद्देश्यीय खेल मैदान	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
		जिल्ला स्तरीय खेल मैदान	सङ्ख्या	०	०	०	०	१

क्र. सं.	शीर्षक	सूचक	एकाई	आ.व. २०७६/७७ सम्मको वास्तविक उपलब्धि	आ.व. २०७७/७८ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
						२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
		प्रतिभावान् खेलाडीको क्षमता प्रवर्धन	सङ्ख्या	०	०	१०	२०	३०
		खेलकुद प्रशिक्षण	सङ्ख्या	०	०	१	५	१०
११	सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण	बैंक खाता मार्फत सामाजिक सुरक्षा	प्रतिशत	०	०	१५	३०	५०
		लोपोन्मुख संस्कृतिको संरक्षण	सङ्ख्या	०	०	१	५	१०
ग	**पूर्वाधार विकास**							
१	जलविद्युत	विद्युत उपलब्ध भएका घरधुरी	प्रतिशत	८५	९०	९५	१००	१००
२	नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जा	नवीकरणीय तथा वैकल्पिक ऊर्जा उत्पादन	कि.वा.	२०	२०	२५	४०	१००
३	सडक	सर्वयाम सडक	कि.मि.	५०	९०	१३०	१८०	२००
		कालोपत्रे सडक	कि.मि.	३५	५०	८०	१२०	१३०
		ग्राभेल सडक	कि.मि.	३०	४०	५०	६०	७०
		नयाँ ट्र्याक खोल्ने	कि.मि.	-	५	१०	१५	२०
		सडक नाली	कि.मि.	१८	१८	२५	४०	६०
४	पुल	पक्की पुल	सङ्ख्या	९	९	११	१३	१४
५	यातायात व्यवस्थापन	राजमार्ग लगायत महत्त्वपूर्ण बस्तीमा व्यवस्थित बसस्टप निर्माण	सङ्ख्या	०	०	२	३	४
		वडा केन्द्र तथा मुख्य बस्तीबाट सार्वजनिक यातायात सञ्चालन	सङ्ख्या	०	०	५	८	१०
६	सञ्चार तथा सूचना प्रविधि	मोबाइल नेटवर्क टावर निर्माण	सङ्ख्या	३	३	५	६	६
		अप्टिकल फाइबर कभरेज	प्रतिशत	०	०	०	२०	५०
७	स्थानीय पूर्वाधार	धार्मिक तथा सांस्कृतिक संरचनाको मर्मत संभार	सङ्ख्या	०	०	२	५	१०
		कूवा, हिटी, पाटी, पौवा, सत्तल, चौतारी आदिको मर्मत संभार	सङ्ख्या	०	०	२	५	१०
		सामुदायिक भवन निर्माण	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
		वडा कार्यालय गापा	सङ्ख्या	१	१	१०	१०	१०
		पालिका भवन	सङ्ख्या	०	०	१	१	१
९	शहरी विकास	ढल व्यवस्थापन भएको घरधुरी	सङ्ख्या	०	०	५०	३००	५००
		एकिकृत शहरी खानेपानीको सुविधा भएको बस्ती	सङ्ख्या	०	०	१	२	५

क्र. सं.	शीर्षक	सूचक	एकाई	आ.व. २०७६/७७ सम्मको वास्तविक उपलब्धि	आ.व. २०७७/७८ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
						२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
		बजार क्षेत्रका भित्री सडक सुधार	कि.मि.	०	०	५	१०	२०
		विद्युत, टेलिफोन, ईन्टरनेट लगायतका सुविधाको बिस्तार	सङ्ख्या	०	०	२	५	१०
१०	ग्रामिण विकास	ग्रामिण सडक तथा पैदलमार्ग मर्मत संभार	कि.मि.	०	०	५	१०	१५
		चरनक्षेत्र व्यवस्थापन	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
११	आवास तथा बस्ती विकास	भूकम्प प्रतिरोधी भवन	प्रतिशत	०	०	५	८	१०
		पालिकाको मापदण्ड बमोजिमको व्यवस्थित आवास	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
घ	**लोकतन्त्र र सुशासन**							
१	सुरक्षा, शान्ति र सुव्यवस्था	प्रहरी चौकी	सङ्ख्या	५	५	८	१०	१३
		जनपथ प्रहरी जवान	जना	५०	५०	८०	१००	१५०
		ससस्त्र प्रहरी जवान	जना	०	०	२०	२०	२०
		ट्राफिक प्रहरी जवान	जना	५	५	१०	२०	२०
२	शासकीय सुधार	सार्वजनिक सुनुवाइ	सङ्ख्या	२	२	२	२	२
		भ्रष्टाचार नियन्त्रण	प्रतिशत	-	-	२५	१५	०
		जन गुनासोको सुनुवाइ	प्रतिशत	-	-	२५	४०	६०
३	प्रशासकीय सुशासन	नागरिक बडापत्र भएका कार्यालय	प्रतिशत	-	-	२५	५०	८०
		डिजिटाइज्ड सेवा प्रवाह	प्रतिशत	-	-	२५	५०	८०
		आवश्यकता अनुरूप कर्मचारीको पदपूर्ति	प्रतिशत	५०	५०	६५	७०	८०
		कर्मचारीको क्षमता विकास तालिम	जना	०	०	१०	१०	१०
		आधारभूत सुविधायुक्त प्रशासकीय कार्यालय	सङ्ख्या	१	१	१०	२०	३०
ङ	**अन्तरसम्बन्धित विकास**							
१	तथ्याङ्क प्रणालीको विकास	पालिकाका हरेक आर्थिक तथा सामाजिक विषयगत क्षेत्रको पूर्ण तथ्याङ्क	सङ्ख्या	०	०	१	३	५
		पालिकाका तथ्याङ्कलाई अद्यावधिक गरी वेब डाटावेसमा प्रविष्टि गर्ने	सङ्ख्या	०	०	१	३	५
२	गरिबी निवारण	गरिब परिचयपत्र वितरण	प्रतिशत	०	०	५०	७५	१००
		बहुआयामिक गरिबी	प्रतिशत	२५	२३	२०	१५	१०
		निरपेक्ष गरिबी	प्रतिशत	३०	२५	२०	१८	१५

क्र. सं.	शीर्षक	सूचक	एकाई	आ.व. २०७६/७७ सम्मको वास्तविक उपलब्धि	आ.व. २०७७/७८ सम्मको अनुमानित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
						२०७८/७९	२०७९/८०	२०८०/८१
३	श्रम तथा रोजगारी प्रबर्धन	रोजगारी सम्बन्धी डाटावेस निर्माण	सङ्ख्या	०	०	०	१	१
		वेरोजगारलाई व्यवसाय सञ्चालन गर्न अनुदान तथा सहुलियत ऋण	सङ्ख्या	०	०	५	२०	५०
४	विपद् व्यवस्थापन	हेलिप्याड निर्माण	सङ्ख्या	०	२	५	८	१०
		आपतकालीन उद्धारकालागि खुल्ला चौरको व्यवस्थापन	सङ्ख्या	०	०	५	१०	१५
		एम्बुलेन्स खरिद	सङ्ख्या	०	०	०	०	१
		दमकल खरिद	सङ्ख्या	०	०	०	०	१
		आपतकालीन उद्धारका सामाग्री खरिद तथा भण्डारण	सङ्ख्या	०	०	१	२	२
		आपतकालीन उद्धार कोषको स्थापना	रु लाखमा	०	०	२०	५०	१००
		विपद् व्यवस्थापन योजना तर्जुमा	सङ्ख्या	०	०	१	१	१
		बाढी पहिरो सम्बन्धी पूर्व सूचना दिने यन्त्रको जडान	स्थान	०	०	५	१०	१५
५	वातावरण संरक्षण	बाढी तथा पहिरो नियन्त्रणकालागि तटबन्ध निर्माण	कि.मि.	०	२	५	१०	१५
५	वातावरण संरक्षण	लोपोन्मुख वनस्पति तथा जीवजन्तुको संरक्षण	सङ्ख्या	०	०	१०	१५	२०
		वातावरणीय प्रभाव मुल्याङ्कन (EIA and IEE)	सङ्ख्या	१	२	५	१०	१५
६	सहकारी विकास	कृषि सहकारी विकासकालागि बिउ पूँजी ब्यबस्थापन	रु लाखमा	०	०	५०	१००	२००
		सहकारी सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	सङ्ख्या	०	०	१	२	३
७	अनुगमन तथा मुल्याङ्कन	पालिकाद्वारा सञ्चालित आयोजनाको तेस्रो पक्ष मूल्याङ्कन	सङ्ख्या	०	०	१	३	५
		अनुगमन तथा मूल्याङ्कन निर्देशिका तर्जुमा	सङ्ख्या	०	०	१	१	१
८	अनुसन्धान तथा विकास	गरिबी नक्साङ्कन	सङ्ख्या	०	०	१	१	१
		प्राकृतिक स्रोत नक्साङ्कन	सङ्ख्या	०	०	१	१	१
		मानव स्रोत डाइरेक्ट्री तर्जुमा	सङ्ख्या	०	०	१	१	१
		विभिन्न क्षेत्रगत निर्देशिकाहरू तर्जुमा	सङ्ख्या	०	०	३	८	१५
		राजस्व सुधार	सङ्ख्या	०	०	१	१	१

८.२ कार्यक्रम /आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

तालिका ६: कार्यक्रम /आयोजनाको संक्षिप्त बिबरण

क्षेत्रगत/आयोजनाहरु	उद्देश्य	अवधि शुरु र समाप्ती	कूल लागत रु हजारमा	आगमी तीन बर्षको उपलब्धी सूचक
अदुवा प्रवर्द्धन कार्यक्रम तथा तोरी पकेट क्षेत्र कार्यक्रम (वार्ड न. १, ३, र ४ - दुम्जा, रातामाटा, कालिमाटी र कोटगाउँ)	अदुवा र तोरीको उत्पादन बृद्धी हुने	सालबसाली	२४००	वड नं १/३/र४ का कृषकहरु लाभन्धित भएका हुने ।
फूलको पकेट क्षेत्र प्रवर्द्धन र विकास कार्यक्रम	फूलको ब्यावसायीक उत्पादन	०७८/७९-०८०/८१	५४०	कम्तिमा लागतको एक चौथाई खर्च उठने छ ।
जुनार तथा अन्य अमिलो जातका फलफुलहरूको पकेट क्षेत्र विकास कार्यक्रम	फलपूलको ब्यबसायीक उत्पादन	०७८/७९-०८०/८१	१६२०	हालको उत्पादनमा दोब्बर हुने
आलु पकेट क्षेत्र विकास र विस्तार कार्यक्रम	आलुको उत्पादनमा बढाउने	०७८/७९-०८०/८१	४०२०	थप ३०० रोपनीमाआलु खेती बृद्धी भएको हुनेछ ।
टनेल निर्माण (१००० वटा)	बेमौषमी तरकारीको उत्पादन	सालबसाली	६००	कृषकको नाफा दोब्बर हुने
खाद्यान्न तथा तरकारी बिजबृद्धी कार्यक्रम	उन्नत जातको बीउ उत्पादन	सालबसाली	३०००	स्थानीय तहमा नै बीउ उपलब्ध हुने छ ।
आलु खेतीको अनुसन्धान कार्यक्रम (दुम्जा, वडा नं ३ को सबै भाग, बन्दीपुर, खाल्टे, डुडेडामटारी, तीनखोप्टे)	आलुको उत्पादनमा बढाउने	सालबसाली	६००	थप २५० रोपनीमाआलु खेती बृद्धी भएको हुनेछ ।
एक वडा एक कृषि प्राविधिक	आधुनिक प्रबिधि र प्रबिधिक सहयोग	सालबसाली	७२०	कृषकहरुको क्षमता ब्रृद्धी भएको हुनेछ ।
कृषि एम्बुलेन्स (४ वटा)	कृषी उत्पादन बजारसम्म पुर्‍याउन	०७८/७९-०८०/८१	६०००	समयको बचत र कृषकलाई थप नाफा
महिला समुहमा आधारित कृषि सहकारी स्थापना	महिला शशक्तिकरण	०७८/७९-०८०/८१	४२०	कम्तिमा २ वटा महिला कृषी समुहको गठन भएको हुनेछ ।
कृषि उत्पादन समूह स्थापना	कृषकहरुको संगठन	०७८/७९-०८०/८१	४२०	कृषी समुह गठन भएको हुने छ ।
कृषि यान्त्रिकरण कार्यक्रम कृषिमा यान्त्रीकरण थ्रेसर, हाते टयाक्टर हरेक वडामा १० वटाको दरले ७० वटा	कृषी आधुनिकिकरण	०७८/७९-०८०/८१	२०१०	कृषीमा उतपादकत्व बढेको हूने छ ।
शित भण्डार निर्माण (२ वटा - ५०० मे.ट. क्षमता)	कृषकको उत्पादनको भण्डारण	०७८/७९-०८०/८१	६६००	**जमिनको**

क्षेत्रगत/आयोजनाहरु	उद्देश्य	अवधि शुरु र समाप्ती	कूल लागत रु हजारमा	आगमी तीन बर्षको उपलब्धी सूचक
व्यवसायिक तरकारी उत्पादन पकेट विकास कार्यक्रम	ब्यबसाय मुलक किसान	०७८/७९-०८०/८१	३०००	पकेट क्षेत्र बिस्तारित भएको हुने छ ।
कृषि प्राविधिक शिक्षालय स्थापना (१ वटा)	सिपमा आधारित ज्ञान	०७८/७९-०८०/८१	१५६०	सघीय तथा प्रदेश सरकारसंग समन्वय गरेर थालनी भएको हुने ।
उन्नत जातको घाँस उत्पादन प्रवर्द्धन कार्यक्रम (इपिल, जय घाँस, नेपियर, किमु जस्ता घाँसको प्रजातिहरू उत्पादनको लागि मानव संसाधन र प्राविधिक पूर्वाधारको विकास)	दुध जन्य वा मासुजन्य जनावारहरुको बृद्धी	सालबसाली	१८६०	दुध जन्य वा मासुजन्य जनावारहरुको संख्यात्मक बृद्धी भएको
दूध सङ्कलन केन्द्र स्थापना	दुध एकै स्थानमा जम्मा गर्ने		१५००	कम्तिमा ४ वटा दुध संकलन केन्द्रको स्थापना
फलफुल केरा, नासपती, सुन्तला,लिची, आँप प्रवर्द्धन कार्यक्रम (वडा नं १मा केरा खेती, वडा नं २, वडा नं ५ सिउरानी ,सिम्ले क्षेत्रमा जुनार र सुन्तलाको पकेट क्षेत्र, रातोडाँडा, सल्लेनी गोडधुम, मथिल्लो चैनपुरमा जुनार, वडा नं ७ को नाघी चालिसे क्षेत्रलाई किवी, अलैंची, पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने)	पकेट क्षेत्र बस्तार		१२००	फलफूलको उत्पादन बृद्धी भएको हुनेछ ।
३ बहुउद्येश्यीय कृषि नर्सरी स्थापना र सञ्चालन गर्ने	बिरुवाको श्रोत		९००	स्थानिय तहमा बिरुवाको उपलब्धता
मौरीपालन पकेट क्षेत्र (वडा नं. ३, ५ र ७)	महुरीको पकेट क्षेत्र बिस्तार	०८०-०८१	७३२	महुरीपालक कृषकको संख्या र धारको संख्यमा बृद्धी

८.३ रणनीति/प्रथमिकताक्रम/दीगो विकास लक्ष्य/लैंगिक संकेत र जलबायु संकेतको आधारमा तीन आर्थिक बर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण

तालिका ७: तीन आर्थिक बर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलबायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
कृषि र पशुपन्छी विकास																
अदुवा प्रवर्द्धन कार्यक्रम तथा तोरी पकेट क्षेत्र कार्यक्रम (वार्ड न. १, ३, र ४ - दुम्जा, रातामाटा, कालिमाटी र कोटगाउँ)	५००	१००	४००	०	१०००	२००	८००	०	९००	१५०	७५०	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	तटस्त
फूलको पकेट क्षेत्र प्रवर्द्धन र विकास कार्यक्रम	६०	०	६०	०	६०	०	६०	०	६०	०	६०	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	प्रत्यक्ष लाभ
जुनार तथा अन्य अमिलो जातका फलफुलहरूको पकेट क्षेत्र विकास कार्यक्रम	५४०	१००	४४०	०	५४०	१००	४४०	०	५४०	१००	४४०	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	तटस्त
आलु पकेट क्षेत्र विकास र विस्तार कार्यक्रम	१२००	२००	१०००	०	१५००	२००	१३००	०	१५००	३००	१२००	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	तटस्त
टनेल निर्माण (१००० वटा)	२००	०	१		२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	तटस्त
खाद्यान्न तथा तरकारी बिजबृद्धी कार्यक्रम	१०००	०	१०००	०	१०००	०	१०००	०	१०००	०	१०००	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	तटस्त

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
आलु खेतीको अनुसन्धान कार्यक्रम (दुम्जा, वडा नं ३ को सबै भाग , बन्दीपुर, खाल्टे, डुडेडामटारी, तीनखोप्टे)	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
एक वडा एक कृषि प्राविधिक	२४०	२४०	०	०	२४०	२४०	०	०	२४०	२४०	०	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
कृषि एम्बुलेन्स (४ वटा)	२०००	१००	१९००	०	२०००	१००	१९००	०	२०००	१००	१९००	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
महिला समुहमा आधारित कृषि सहकारी स्थापना	१४०	१००	४०	०	१४०	१००	४०	०	१४०	७०	७०	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	प्रत्यक्ष लाभ
कृषि उत्पादन समूह स्थापना	१००	०	१००	०	१५०	५०	१००	०	१३०	३०	१००	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	प्रत्यक्ष लाभ
कृषि यान्त्रिकरण कार्यक्रम कृषिमा यान्त्रीकरण थ्रेसर, हाते टयाक्टर हरेक वडामा १० वटाको दरले ७० वटा	६००	०	६००	०	०	७००	०	०	८००	०	८००	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
शित भण्डार निर्माण (२ वटा - ५०० मे.ट. क्षमता)	२०००	२००	२०००	०	२४००	१५०	२२५०	०	२०००	०	२०००	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
व्यवसायिक तरकारी उत्पादन पकेट विकास कार्यक्रम	१०००	२००	८००	०	१०००	२००	८००	०	१०००	२००	८००	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
कृषि प्राविधिक शिक्षालय स्थापना (१ वटा)	०	०	०	०	६०००	५००	५५००	०	०	०	०	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	प्रत्यक्ष लाभ
फलफुल केरा, नासपती, सुन्तला,लिची, आँप प्रवर्द्धन कार्यक्रम (वडा नं १मा केरा खेती, वडा नं २, वडा नं ५ सिउरानी ,सिम्ले क्षेत्रमा जुनार र सुन्तलाको पकेट क्षेत्र, रातोडाँडा, सल्लेनी गोडधुम, मथिल्लो चैनपुरमा जुनार, वडा नं ७ को नाघी चालिसे क्षेत्रलाई किवी, अलैंची, पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गर्ने)	४००	१००	३००	०		४००	१००	३००	४००	१००	३००	०	१	२	प्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
३ बहुउद्येश्यीय कृषि नर्सरी स्थापना र सञ्चालन गर्ने	२००	५०	१५०	०	३००	१००	२००	०	३००	१००	२०००	०	१	२	प्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
उन्नत जातको घाँस उत्पादन प्रवर्द्धन कार्यक्रम (इपिल, जय घाँस, नेपियर, किमु जस्ता घाँसको प्रजातिहरू	६००	१००	५००	०	७००	१५०	५५०		५००	१००	४००	०	१	१	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
उत्पादनको लागि मानव संसाधन र प्राविधिक पूर्वाधारको विकास)																
दूध सङ्कलन केन्द्र स्थापना	१००	२०	८०	०	२००	५०	१५०	०	२००	५०	१५०	०	१	२	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
मौरीपालन पकेट क्षेत्र (वडा नं. ३, ५ र ७)	२००	०	२००	०	०	२५०	०		०	३००	०	३००	१	२	प्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
व्यवसायिक माछा पालन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	५००	१००	४००		७००	२००	५००	०	८००	२००	६००	०	१	२	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
पशु एम्बुलेन्स ढ२ वटा)	०	०	०		२५००	०	२५००	०	०	०	०	०	१	२	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
बाखा पालन पकेट क्षेत्र प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	१	२	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
कुखुरा फर्म प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	१	२	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
खोर तथा गोठ सुधार कार्यक्रम	५००	१००	४००		६००	२००	४००	०	६००	२००	४०००	०	१	२	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
भैंसी पालन पकेट क्षेत्र कार्यक्रम	१०००	१००	९००	०	११००	२००	९००	०	१२००	२००	१०००	०	१	२	तटस्थ	तटस्थ
नश्ल सुधार कार्यक्रम	१०००	५००	५००	०	१०००	४००	६००	०	१०००	१००	९००	०	१		तटस्थ	तटस्थ
पशु बिमा कार्यक्रम / परिवार	१५०	०	१५०	०	१५०	०	१५	०	१५०	०	१५०	०	१		तटस्थ	तटस्थ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
पर्यटन विकास																
पर्यटन गुरूयोजना	०	०	०	०	५००	५००	०	०	०	०	०	०	१	२	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
पर्यटकीय पदमार्ग विकास कार्यक्रम (फापरचुली तामाङ वस्ती, कुशेश्वर बाट खुर्कोट सम्म) सञ्चालन, होमस्टे, पर्यटन सुचना केन्द्रहरू पर्यटन सेवा क्षमता विकास कार्यक्रम)	५००	२५०	२५०	०	१०००	४००	६००	०	१०००	३००	७०००	०	१	१७	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
धार्मिक, साँस्कृतिक एवं पुरातात्विक सम्पदाको संरक्षण	०	०	०	०	१०००	५००	५००	०	१०००	५००	५००	०	१	१७	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
सुनकोशी जलविहार क्षेत्र एवं अन्य साहसिक खेल क्षेत्रको प्रवर्द्धन कार्यक्रमको सम्भाव्यता अध्ययन	०	०	०	०	५००	५००	०	०	५००	५००	०	०	१	१७	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
होमस्टेको व्यवस्थापन तथा प्रवर्द्धन	५००	२००	३००	०	५००	०	५००	०	५००	०	५००	०	१	१	तटस्थ	अप्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
लघु उद्यमशिलता विकास र स्व□व्यवसाय प्रवर्धन																
टपरी उद्योग, फाइवर झोला, खानेपानी र सावुन, ढाका, सिस्नु धुलो प्रसोधन	१०००	५००	५००	०	४०००	२०००	२०००	०	४०००	२०००	२०००	०	१	१	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
कृषि, जडीबुटी, प्रसोधन उद्योग स्थापना र सञ्चालन	५००	२५०	२५०	०	८००	४००	४००	०	८००	४००	४००	०	१	२	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
उद्यमी स्तरोन्नति कार्यक्रम	१४०	७०	७०		२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१	९	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
परम्परा पेशालाई आधुनिकिकरण कार्यक्रम आरन थाप्ने, औजार बनाउने बेत बाँस छाला जुत्ता)	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१	१	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
स्थानीय बजारको माग र आपूर्तिको आधारमा व्यवसाय सञ्चालनमा सहजिकरण तालिम कार्यक्रम	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	१	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
प्रविधि तथा सिप हस्तान्तरण र सबलीकरण कार्यक्रम	१००	१००	०	०	१००	१००	०	०	१००	१००	०	०	१	१	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
लगानी स्रोत सम्मको पहुँच स्थापित गर्न सहजिकरण कार्यक्रम	१००	१००	०	०	१००	१००	०	०	१००	१००	०	०	१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
वित्तिय संस्था र सहकारी क्षेत्र परिचालन																
हरेक बस्ती तथा टोलमा महिला आत्मनिर्भर समूहहरूको गठन र परिचालन	१००	०	१००	०	१००	१००	०	०	१००	१००	०	०	१	५	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
विप्रेषण पुँजी परिचालन कार्यक्रम (बैदेशिक रेजगारबाट फर्किएका वा परिवारलाई लक्षित, कृषि, पशुपालन, पर्यटन, बेरोजगार उद्यमशिलता विकास कार्यक्रम)	३००	२००	१००	०	३००	२००	१००	०	३००	२००	१०	०	१	८	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
सहकारीको व्यवसायिक योजना निर्माण	४०	४०	०	०	४०	४०	०	०	४०	४०	०	०	१	१	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
डिजीटल अभिलेखनका लागि सहजिकरण कार्यक्रम	४०	०	४०	०	४०	०	४०	०	४०	०	४०	०	१	४	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
सहकारी सिद्धान्त र अन्तरराष्ट्रिय अभ्यासको आधारमा अनुगमन	१००	१००	०	०	१००	१००	०	०	१००	१००	०	०	१	८	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
गाउँपालिकाका सबै घरधुरीलाई सहकारीमा आवद्ध गर्ने सचेतना कार्यक्रम	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	२	५	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
उद्योग, बाणिज्य तथा आपुर्ती																
औद्योगिक ग्राम स्थापना	१००	५००	५००	०	३०००	५००	२५००	०	२०००	४००	१६००	०	१	८	तटस्थ	तटस्थ
स्थानीय विशेषतामा आधारित अन्य उद्योग स्थापनाको लागि सम्भाव्यता अध्ययन	०	०	०	०	५००	५००	०	०	०	०	०	०	१	८	तटस्थ	तटस्थ
उद्योग दर्ता तथ सञ्चालन सम्बन्धि कार्यविधि तर्जुमा	३००	३००	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	८	तटस्थ	तटस्थ
पालिका क्षेत्र भित्र समग्रमा ३ वटा सम्म सुपथ मुल्य पसल स्थापना	०	०	०	०	०	१८०	०	०	०	०	०	०	२	८	तटस्थ	तटस्थ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
कच्चा पदार्थ उत्पादन लाई बढवा दिदै कच्चा पदार्थ मा आधारित उद्योग स्थापना	१००	५०	५०	०	१००	१००	०	०	१००	५०	५०	०	१	८	तटस्थ	तटस्थ
समूहलाई पालिका स्तरको उत्पादन सहकारीमा आवद्धता र आवश्यकता भएकाहरूको मर्जिङ	२००	१००	१००	०	५००	२५०	२५०	०	३००	१५०	१५०	०	२	८	तटस्थ	तटस्थ
खाद्य सुरक्षा र गरिवी निवारण																
एक घर एक रोजगार	१००	५०	५०	०	४००	२००	२००	०	२००	१००	१००	०	१	१	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
विऊ पुँजी वितरण	१०००	५००	५००	०	२०००	१०००	१०००	०	३०००	१५००	१५०००	०	१	१	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
लघु उद्यमशिलताको विकास	१२०	६०	६०	०	१२०	६०	६०	०	१२०	६०	६०	०	१	१	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
कामका लागि नगद कार्यक्रम	२०००	१०००	१०००	०		२०००	१०००	०	२०००	२००	१०००	०	१	१	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
गरिव लक्षित कार्यक्रम जस्तै गरिवसँगका विशेष कार्यक्रम	३००	१००	२००		४००	३००	१००	०	४००	३००	१००	०	१	१	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
युवा स्वरोजगार कार्यक्रम	२००	१००	५०	०	२००	१००	५०	०	१००	५०	५०	०	१	१	तटस्थ	प्रत्यक्ष
सिंचाइ तथा जलस्रोत																
साना सिंचाइ कार्यक्रम	२५००	२००	२३००	०	३०००	५००	२५००	०	३०००	५००	२५००	०	१	२	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
कूलो मर्मत संभार कार्यक्रम	३०००	५००	२५०००	०	४०००	५००	३५००	०	३०००	५००	२५००	०	१	२	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष
लिफ्ट् सिंचाइ कार्यक्रम	५०००	१०००	४०००	०	६०००	१०००	५०००	०	५०००	१०००	४०००	०	१	२	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष
थोपा सिंचाइ कार्यक्रम	५००	१००	४००	०	१०००	२००	८००	०	१०००	२००	८००	०	१	२	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष
प्लास्टिक पोखरी निर्माण कार्यक्रम	५००	२००	३००	०	५००	२००	३००	०	५००	२००	३००	०	१	२	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष
सामाजिक विकास क्षेत्र																
जनसङ्ख्या तथा बसाइँसराइ																
जनसङ्ख्या सम्बन्धी सम्पूर्ण तथ्याङ्कहरू सङ्कलन तथा अद्यावधिक	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	२	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
मानवीय सेवा र सुविधा उपलब्ध	३००	१५०	१५०	०	३००	३००	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	२	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
हरेक वस्तीहरूमा जनसङ्ख्या व्यवस्थापन कार्यकम सञ्चालन	५०	२५	२५	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	२	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
किशोर किशोरी मैत्री तथा यूवामुखी कार्यक्रमहरू सञ्चालन	१००	५०	५०	०	२००	१००	१०	०	१००	५०	५०	०	१	४	तटस्थ	प्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
वस्तीहरूमा स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउने लागि गाउँघर किल्निक कार्यक्रम सञ्चालन	१००	५०	५०	०	२००	१०	१००	०	१००	५०	५०	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
गुणस्तरिय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरी बसाईँसराइलाई कम गर्ने कार्यक्रम जनचेतना सञ्चालन	५०	२५	२५	०	१००	१००	०	०	५०	५०	०	०	२	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन	१०००	५००	५००	०	१०००	६००	४००	०	१०००	५००	५००	०	१			
शिक्षा																
विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार (भवन) निर्माण तथा व्यवस्था	१०००	२००	८००	०	३०००	२००	२८००	०	३०००	५००	२५००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
नमुना विद्यालय निर्माण	१०००	२००	८००	०	४०००	५००	३५००	०	४०००	५००	३५००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
विद्यालयमा कम्प्युटर ल्याब निर्माण	१०००	२००	८००	०	६०००	१०००	५०००	०	५०००	२५००	२५००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
इ-लाईब्रेरी वा पुस्तकालय स्थापना	२०००	५००	१५००	०	५०००	१०००	४०००	०	४०००	१०००	३०००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
विद्यालयको घेराबार	१०००	५००	१५००	०	२०००	१०००	१०००	०	२०००	१०००	१०००	०	२	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिम	१०००	५००	५००	०	१०००	५००	५०००	०	१०००	५००	५००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार (खानेपानी) को निर्माण तथा व्यवस्था	५००	२५०	२५०	०	१०००	५००	५००	०	१०००	५०००	५००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार (शौचालय)को निर्माण तथा व्यवस्था	२०००	१०००	१०००	०	२०००	५००	१५००	०	२०००	५००	१५००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार (इन्टरनेट)को जडान तथा व्यवस्था	५००	१००	४००	०	५००	१००	४००	०	५००	१००	४००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार (प्रोजेक्टर-ल्यापटप-स्मार्टबोर्ड)को व्यवस्था	३०००	५००	२५००	०	३०००	५००	२५००	०	३०००	५००	२५००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
आवश्यकता अनुसार स्कुलहरूलाई मर्जिंगमा लैजान सम्भाव्यता अध्ययन	१००	९०	१०	०										४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
स्कुल बसको व्यवस्थापन तथा सञ्चालन	२५००	५००	२०००	०	२५००	५००	२०००	०	२५००	५००	२०००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
खानेपानी, सरसफाई र स्वच्छता																
खानेपानीका स्रोतहरूको संरक्षण र व्यवस्थापन	१०००	५००	५००	०	१०००	५००	५००	०	१०००	५००	५००	०	१	६	तटस्थ	प्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
गहते- नाङ्गेडाँडा- खहरे गाउँ खानेपानी योजना	२०००	१०००	१०००	०	३०००	५००	२५०००	०	३५००	५००	३०००	०	६	६	तटस्थ	प्रत्यक्ष
खानेपानी आयोजनाहरूको मर्मत संभार	५००	२५०	२५०	०	१०००	५००	५००	०	५००	२५०	२५०	०	१	६	तटस्थ	प्रत्यक्ष
एक घर एक धारा कार्यक्रम	१०००	२००	८००	०	१०००	२००	८००	०	१०००	२००	८००	०	१	६	तटस्थ	प्रत्यक्ष
खानेपानी पुर्वाधार निर्माण कार्यक्रम	१०००	२००	८००	०	१०००	२००	८००	०	१०००	२००	८००	०	१	६	तटस्थ	प्रत्यक्ष
लिफ्ट प्रणालीबाट खानेपानीको व्यवस्था	१०००	२००	८००	०	१०००	२००	८००	०	१०००	२००	८००	०	१	६	तटस्थ	प्रत्यक्ष
टोल स्तरीय सरसफाइका लागि टोल सुधार समितिहरू गठन एवम् परिचालन	१००	५०	५०	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२	६	तटस्थ	प्रत्यक्ष
सार्वजनिक शौचालय निर्माण (१० वटा)	१०००	२०	८०	०	२०००	५००	१५००	०	२०००	५००	१५००	०	१	६	तटस्थ	प्रत्यक्ष
पुर्ण आनिबानी परिवर्तन सम्वन्धि सरसफाइ चेतनामुलक कार्यक्रम	१००	५	५०	०	३००	१००	२००	०	३००	१५०	१५०	०	२	६	तटस्थ	प्रत्यक्ष
विद्यालय स्तरमा सरसफाइ सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम	४००	१००	३००	०	६००	१५०	४५०	०	५००	१००	४००	०	२	६	तटस्थ	प्रत्यक्ष
स्वास्थ्य र पोषण																

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धन कार्यक्रम (कोभिड व्यवस्थापनको लागि गाउँपालिका स्तरमा २ वटा कोभिड क्लिनिक स्थापना)	१०००	५००	५००	०	५००	२५०	२५०	०					१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष
बर्थिंग सेन्टर स्थापना (बर्थिंग सेन्टरमा प्लासेन्टा किट व्यवस्थापन)	५००	१००	४००	०	५००	१००	४००	०	५००	१००	४००	०	१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष
नागरिक स्वास्थ्य विमा प्रर्वद्धन कार्यक्रम	६००	१००	५००	०	६००	१००	५००	०	६००	१००	५००	०	१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष
सवैका लागि स्वास्थ्य जनचेतनामुलक कार्यक्रम	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष
१५ शैयाको अस्पताल निर्माण तथा सञ्चालन (वडा नं ३ रातामाटामा संघीय सरकारको सहयोगमा काम भएर प्रारम्भिक वतावरणीय अध्ययन (क्ष्भ्ण भै रहेको)	५०००	१०००	४०००	०	२००००	५०००	१९५००	०	१००००	५००	९९५०	०	१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष
आधारभूत तथा पुनर्ताजकी तालिम	२००	१५०	५०	०	३००	२५०	५०	०	३००	२५०	५०	०	१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष
सबै स्वास्थ्यचौकीमा ल्याबको व्यवस्था	५००	३००	२००	०	६००	३००	३००	०	६००	३००	३००	०	१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
सबै स्वास्थ्यचौकीमा खानेपानीको व्यवस्था	४००	१००	३००	०	४००	१००	३००	०	४००	१००	३००	०	१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष
स्वास्थ्यचौकी भवन निर्माण	१०००	५००	५००	०	१००००	१०००	९०००	०	४०००	१०००	३०००	०	१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष
स्वास्थ्यचौकी भवनको घेराबार	५००	१००	४०००	०	५००	१००	४०००	०	५००	१००	४०००	०	१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष
स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	५००	४००	१००	०	५००	४००	१००	०	५००	४००	१००	०	१	३	तटस्थ	प्रत्यक्ष
महिला, बालबालिका, जेष्ठनागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू																
महिला																
लैङ्गिक हिंसा बिरुद्ध सचेतनामूलक कार्यक्रम	५०	३०	२०	०	१००	५०	५०	०	५०	२५	२५	०	१	५	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
कानुनी सचेतना तथा अभिमुखीकरण	१००	२०	८०	०	१००	२०	८०	०	१००	२०	८०	०	१	५	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
स्थानीय तहमा हिंसा प्रभावित महिलाहरूको लागि पुनर्स्थापना र सुरक्षा गृह स्थापना	५००	५००	०	०	१०००	०	१०००	०					१	५	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
महिला उद्यमशीलताको विकासका लागि तालिम र व्यवसायिक केन्द्रको स्थापना	७००	२००	५००	०	७००	२००	५००	०	७००	२००	५००	०	१	४	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
बालबालिका																

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
बालअधिकार समिति बाल क्लव तथा बालसञ्जालहरूको गठन, सञ्चालन, संस्थागत तथा क्षमता विकास	५००	४००	१००	०	५००	४००	१००	०	५००	४००	१००	०	१	१५	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
वार्डस्तरमा बालउद्यान र बाल-पुस्तकालयको व्यवस्था	४००	१००	३००	०		४००	१००	०	४००	३००	१००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
जनजातिका तथा सीमान्तीकृत परिवारका वालवालिकाकालागि पोषण	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	२००	०	१	१	तटस्थ	
बालअधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम	५०	५०	०	०	५०	५०	०	०	५०	०	०		१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
ज्येष्ठ नागरिक															तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
दिवा सेवा केन्द्र स्थापना तथा सञ्चालन	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	३	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
ज्येष्ठ नागरिक आश्रमहरू (सत्सङ्ग भवन) को संस्थागत क्षमता	१५०	१००	५०	०	१५०	१००	५०	०	१५०	१००	५०	०	१	३	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
अन्तरपुस्ता छलफल तथा अन्तरक्रिया	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	३	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
ज्येष्ठ नागरिकहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०					१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
अपाङ्गता															तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको तथ्याङ्क संकलन तथा अद्यावधिक	०	०	०	०	२००	२००	०	०	०	०	०	०	१	३	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
गाउँपालिकामा अपाङ्गता सम्बन्धी हेल्प डेक्स स्थापना	३००	०	३००	०										३	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका लागि क्षमता अनुसारको रोजगारी प्रारम्भ सीप विकास तालिम	१००	१००	०	०	१००	१००	०	०	१००	०	०	०	१	५	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
अपाङ्गता मैत्री संरचना निर्माण सचेतना	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
पूर्ण अशक्त अपाङ्गता भएका विपन्न परिवारका सदस्यहरूको लागि रोजगारी श्रृजना	३००	३००	०	०	३००	३००	०	०	३००	०	०	०	१	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
युवा तथा खेलकुद																
युवा सूचना केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	५	तटस्थ	प्रत्यक्ष लाभ
युवाहरूकालागि प्राविधिक तथा व्यवसायिक तालिम र उद्यमशीलताको विकास	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	५	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
प्रत्येक वार्डमा खेलमैदान निर्माण तथा स्तरबृद्धि	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	२	५	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
रंगशाला निर्माण ढवडा नं १ को अर्चलेमा काभ्रे, रामेछाप र सिन्धुलीको केन्द्र पारेर)	२०००	१०००	१०००	०	२००००	१०००	१९०००	०	१९०००	१०००	१८०००	०	१	५	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
समाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण																
सामाजिक सुरक्षा कोषको व्यवस्थापन	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	२	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी जनचेतना	५०	२५	२५	०	५०	२५	२५	०	५०	२५	२५	०	१	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
वैंक मार्फत सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरणका लागी सहकार्य	१५०	१००	५०	०	१५०	१००	५०	०		१५०	१००	५०	१	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
पूर्वाधार विकास क्षेत्र																
ऊर्जा																
सौर्य उर्जाको उत्पादन वृद्धि गरी लघु उद्यम, लिफ्ट, सिंचाई र खानेपानीमा प्रयोग	१५००	३००	१२००	०	२०००	२००	१८००	०	२००	१००	१९००	०	१	७	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
सबै वडामा थ्री फेज लाइन विस्तार	५००	१००	४००	०	५००	१००	४००	०	५००	१००	४००	०	१	७	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
फोहोर प्रसोधनबाट जैविक उर्जा उत्पादन र प्रवर्द्धन	५००	१००	४००	०	५००	१००	४००	०	५००	१००	४००	०	१	७	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
खाना बनाउनका लागि बिद्युतीय उर्जा प्रयोग प्रोत्साहन कार्यक्रम	५००	१००	४००	०	५००	१००	४००	०	५००	१००	४००	०	२	७	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
यातायात पूर्वाधार																
सडक गुरूयोजना तयारी				०												अप्रत्यक्ष लाभ
सातवटै वडालाई बि.पि. राजमार्गसंग जोडेर सर्वयाम यातायात सञ्चालन हुने गरेर नाला र ग्याविन वाल समेतको सडकको स्तरोन्नती ढसबै वडाका १०५ कि.मि. सडक नाला सहित, ग्याबिन वाल सहित)	३०००००	१०००००	२०००००	०	३०००००	१००००	२००००	०	३००००	१००००	२००००	०	१	८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
वडा नं ३ बाहेक सबै वडाहरुलाई छोएर जाने करिब ५५ कि.मी कालोपत्रे सडक निर्माण (प्रदेश सरकारको कार्यक्रम मार्फत)														८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
दुम्जा टुपि गौडा लालबन्दी सडक संघ सरकारको सहयोगमा ६० कि.मी. मध्ये २५ कि.मी. सुनकोशी १ मा पर्ने ११ मिटर चौडाई भएको सडक निर्माण														८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
कृषि सडक बिभिन्न वस्ती हुँदै (नागी - काफलचौर)	२१०००	१००००	११०००	०	२१०००	१००००	११०००	०	२१०००	१००००	११०००	०	१	८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
सुनकोशी गाउँपालिकाको केन्द्र अगाडी रहेको बस्ती विकासको लागि हाल रहेको रामटार रिङ रोड कच्ची सडकलाई स्तरोन्नती	२०००	१००	१९००	०	२०००	१००	१९००	०	२०००	१००	१९००	०	१	८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
सुनकोशी गा.पा.को सातवटै वडाहरूमा १२ महिना नै यातायात सञ्चालन हुने मापदण्ड अनुरुपको सडक निर्माण तथा सञ्चालन	२०००	५००	१५००	०	२०००	५००	१५००	०	२०००	५००	१५००	०	१	८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
मिल्ती खोला ढसानो नेउपाने) झोलुङ्गे पुल	३०००	१०००	२०००	०	१०००	२०००	२५००	०	३०००	५००	२५००	०	१	८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
निगुली खोला पक्की पुल	८०००	३०००	५०००	०	८०००	३०००	५०००	०	८०००	३०००	५०००	०	१	८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
सडकको नियमित आवधिक र आकस्मिक मर्मत संभार	९००	४५०	४५०	०	९००	४५०	४५०	०	९००	४५०	४५०	०	१	८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
बसस्टप र प्रतिक्षालय निर्माण	३०००	१०००	२०००	०	३०००	१०००	२०००	०	३०००	१०००	२०००	०	१	८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
नयाँ सडक ट्याक खोल्ने	८००	३००	५००	०	८००	३००	५००	०	८००	३००	५००	०	१	८	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
आवास तथा बस्ती विकास																
भूउपयोग नीति तथा आवास र बस्ती विकास योजना निर्माण	३००	१००	२००	०												
विपन्न घर परिवारका लागि जनता आवास कार्यक्रम	४०००	२०००	२०००	०	४०००	२०००	२०००	०	४०००	२०००	२०००	०	१	११	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
नाँगे डाँडामा संघिय सरकारको सहयोगमा शहिद स्मृती पार्क	२०००	१०००	१०००	०	८०००	१०००	७०००							११	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
सुरक्षित आवास अन्तर्तरगत खरको छानालाई प्रतिस्थापन गर्ने	४०००	१०००	३०००	०	४०००	१०००	३०००	०	४०००	१०००	३०००	०	१	११	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
भवन डिजाइन र निर्माण सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	११	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
वडा कार्यालयहरूको भवन निर्माण	८०००	२०००	६०००	०	१००००	२०००	८०००	०	२२०००	५०००	१८०००	०	१	११	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
भवन आचार संहिता निर्माण	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	११	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
कर्मचारी आवास निर्माण	२०००	१०००	१०००	०	८०००	२०००	६०००	०	०	०	०	०	२	११	अप्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ
सञ्चार तथा सुचना प्रविधि																
सबै वडाहरूमा डिजिटल सूचना पाटी निर्माण	२००	१००	१००	०	५००	१००	४००	०					१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
सार्वजनिक सेवा प्रदानलाई प्रविधिमा आधारित सफ्टवेयर निर्माण	२००	१००	१००	०	४००	२००	२००						१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
सुनकोशीको मौलिकता प्रवर्द्धन एवम् संरक्षण गर्न लघु चलचित्र निर्माण	३००	१५०	१५०	०	१२००	३००	१०००						१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
टेलीमेडिसिन केन्द्रको स्थापना तथा सञ्चालन	२००	१००	१००	०	८००	१००	७००						१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष लाभ
फोहोर मैला तथा ढल निकाश																

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
१० बर्षिय खानेपानी सरसफाइ र स्वच्छ योजना ढ्ब्क्ज एबिलण तयार गर्ने ।	५००	५००	०	०									१	६	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष लाभ
फोहोर व्यवस्थापनका लागि ल्याण्डफिलसाइट निर्माण व्यवस्थापन	१००००	५०००	५०००	०	९००००	१००००	८००००	०					१	६	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष लाभ
फोहोर व्यवस्थापनका लागि अवश्यक समाग्री तथा ट्रयाक्टर व्यवस्था	०	०	०	०	२०००	५००	१५००						१	६	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष लाभ
सरसफाइकालागि टोल स्तरीय समिति गठन एवम् परिचालन	०	०		०	१००	५०	५०						१	६	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष लाभ
फोहरमैला सङ्कलन र व्यवस्थापनकोलागि सामूहिक कोषको व्यवस्था	४०	२०	२०	०	६०	२०	२०	०	६०	३०	१०	०	२	६	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष लाभ
फोहर सङ्कलन गर्ने भाँडोको व्यवस्था (एकघर एकडष्ट-बिन)	३००	१००	२००	०	३००	१००	२००	०	३००	१००	२००	०	२	६	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष लाभ
लक्ष्यित समुदाय सरसफाइ सम्बन्धी तालिम	२००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	६	अप्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष लाभ
वन वातावरण र विपद् व्यवस्थापन																

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
जलवायु परिवर्तन अनुकुलन																
जलवायु परिवर्तनको प्रभाव जोखिम सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
बहु प्रकोप जोखिम तथा विश्लेषण (VCA)	१००	५०	५०	०	६००	६००	०	०	०	०	०	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
जलवायु परिवर्तनको प्रभाव जोखिम सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान (जलबायु उत्थानशिल परियोजना तयार गर्ने)	१००	१००	०	०	३००	३००	०	०	०	०	०	०	०	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
पानी पोखरी निर्माण हरेक वडामा	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
रिचार्ज पोखरी निर्माण (उपभोक्ता समितिलाई उपलब्ध गराउने)	७००	४००	३००	०	७००	४००	३००	०	७००	४००	३००	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
आयोजनाहरूको प्रचलित कानुन वमोजिम प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (IEE तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA	६००	५००	१००	०	६००	५००	१००	०	६००	५००	१००	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
सडक वरिपरि बृक्षरोपण/ हरित सडक	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
विपद् व्यवस्थापन																
सूचना सङ्कलन, प्रशोधन, विपद् न्यूनीकरण, पूर्व तयारी, पुनर्निर्माणबारे तालिम सञ्चालन	३००	१५०	१५०	०	४००	२००	२००	०	४००	२००	२००	०	२	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
ड्याम निर्माण, गल्छि, पहिरो नियन्त्रण, सुनकोशी नदि तथा रोशी किनारमा पक्की तटबन्ध निर्माण	७०००	२०००	५०००	०	७०००	२०००	५०००	०	७०००	२०००	५०००	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
विपद् व्यवस्थापन कार्यमा प्रयोग हुने आवश्यक भौतिक साधनहरू (प्राथमिक उपचारका साधन, स्ट्रेचर, पर्याप्त राहत सामाग्रीहरू) आदिको व्यवस्था	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
उपयुक्त खाली स्थानहरू पहिचान गरी विपद्का वेला राहत सामग्रीहरू भण्डारण र पीडितहरूलाई आपतकालीन बस्ने संरचनाहरू निर्माण	४००	१००	३००	०	४००	२००	२००	०	४००	२००	२००	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
विपद् व्यवथापन सम्बन्धी अन्तक्रिया, गोष्ठी, भेला आदि सञ्चालन	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
पालिका स्तरीय विपद् व्यवस्थापन संस्थागत तथा इकाइ स्थापना	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
वन तथा भू-संरक्षण																
पहिरो तथा नदी कटान नियन्त्रण	४५००	१५००	३०००	०	४०००	१०००	३०००	०	४०००	१०००	३०००	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
बाढी तथा पहिरोको पूर्व-सूचक यन्त्र जडान	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
महत्त्वपूर्ण विकासे आयोजनाहरूको प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण (क्ष्भ्भ तथा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन (EIA)	५००	४००	१००	०	५००	४००	१००	०	५००	४००	१००	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
वृक्षारोपण तथा संरक्षण	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१	१३	प्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
संस्थागत विकास																
सेवा प्रवाह तथा सुशासन																
सेवा प्रवाह तथा सुशासनकालागि आवश्यक कार्यविधिको निर्माण	०	०	०	०	३००								१	१६	प्रत्यक्ष	अप्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
पालिकाद्वारा प्रदान गरिने सेवाको अभिलेख व्यवस्थापन	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
विद्युतीय शासन प्रयोग र पहुँचमा बृद्धि	३००	१५०	१५	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
हरेक विकास योजना तथा कार्यक्रमको वडा र पालिकास्तरमा नियमित सामाजिक परीक्षण र सार्वजनिक सुनुवाइ सञ्चालन	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
कर्मचारीको क्षमता विकासकालागि नियमित तालिमको व्यवस्था	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
सबै कार्यालयमा नागरिक वडापत्रको व्यवस्था र सोको प्रभावकारी कार्यान्वयन	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
पालिका भित्रका योजनाहरूको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षा	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
बैंकिङ प्रणाली मार्फत सम्पुर्ण भुक्तानी प्रक्रिया	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	२	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
मानव संसाधन तथा संस्थागत क्षमता विकास																
सेवाप्रवाह, संस्थागत विकासजस्ता पक्षमा क्रमश आधुनिकीकरण गर्दै जान तदनुकुल कार्यक्रमहरू सञ्चालन	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
गाउँपालिका क्षेत्रभित्र विकास गर्न सकिने सामान्य सम्भावना देखिएका पेशा-व्यवसायको प्रवर्द्धनकालागि सम्भाव्यता अध्ययन	२००	१००	१००	०	४००	२००	२००	०					२	१६	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
तथ्याङ्क प्रणाली																
तथ्याङ्क सङ्कलन सम्बन्धी नीति निर्माण	३००	१००	२००	०										४	तटस्थ	तटस्थ
तथ्याङ्कका मानक र मापदण्डहरूको विकास	४००	२००	२००	०										४	तटस्थ	तटस्थ
पालिकाको तथ्याङ्क वेब पोर्टल निर्माण गरी तथ्याङ्कहरूको एकीकृत रूपमा व्यवस्थापन र सार्वजनिकीकरण	५००	२५०	२५०	०	२०००	१५००	५००	०	०	०	०	०	१	४	तटस्थ	तटस्थ

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
तथ्याङ्क सङ्कलन, प्रशोधन र विश्लेषणकोलागि कर्मचारी तथा विज्ञहरूको क्षमता र दक्षता बृद्धि	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	४	तटस्थ	तटस्थ
शासकीय सुधार																
सार्वजनिक नागरिक सुनुवाइलाई व्यवस्थित बनाउँदै सबै जनताको उपस्थितिको सुनिश्चितता	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	४	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
नियमित वेवसाइट अद्यावधिक तथा व्यवस्थापन परीक्षण	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	४	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
कार्य सम्पादनमा आधारित प्रोत्साहन प्रणालीको विकास	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	४	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
कर्मचारीको कार्यसम्पादनको कार्य प्रगतिसँग आवद्धता	१०००	५००	५००	०	१०००	५००	५००	५००	१०००	५००	५००	०		४	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
प्रशासकीय सुशासन																
कर्मचारीहरूको मनोवल र उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्न कर्मचारीकालागि तालिम, आवास, शिशुस्याहार केन्द्र तथा स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम सञ्चालन	१०००	५००	५००	०	१०००	५००	५००	०	१०००	५००	५००	०	१	४	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
नियमित व्यवस्थापन परीक्षण र सूचना प्रविधिको विकास र विस्तारको माध्यमबाट स्वचालित कार्य प्रणालीको विस्तार	३००	१५	१५०	०	५००	४००	१००	०	०	०	०	०	२	४	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
वित्तीय सुशासन																
लाभ र लागतको विश्लेषणसहित योजना तथा कार्यक्रम अवधि यकिन गरी वार्षिक बजेट विनियोजन	८००	४००	४००	०	८००	४००	४००	०	८००	४००	४००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
राजस्व परिचालन क्षमता बृद्धि तालिम सञ्चालन	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
लेखा प्रणाली सुदृढीकरण तालिम सञ्चालन	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
विद्युतीय आर्थिक कारोबार प्रणालीको सुदृढीकरण	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
भ्रष्टाचार निवारण																
भ्रष्टाचार विरुद्ध नागरिक सचेतना	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
भ्रष्टाचारको सूचना दिनेलाई पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
नियमित सार्वजनिक सुनुवाइ	५००	२३	३००	०	५००	२००	३००	०	५००	२००	३००	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
विकास आयोजनाको खर्च निर्माण स्थलमै सार्वजनिकीकरण	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
संस्थागत क्षमता विकासकालागि आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	२	४	तटस्थ	अप्रत्यक्ष
अन्तरसम्बन्धित विषय																
सुरक्षा															तटस्थ	
प्रविधिमैत्री अपराध अनुसन्धानको विकास	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	१२	तटस्थ	
पालिकाको सुरक्षा नीति तर्जुमा	१००	५०	५०	०										१२	तटस्थ	
लागु औषध नियन्त्रण र अनुगमन	५००	२५०	५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	१२	तटस्थ	
प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने क्षति न्यूनीकरण गर्न पूर्व-सूचना प्रणाली विकास	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	१२	तटस्थ	
मानव अधिकार																

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
वडा तथा विद्यालय स्तरमा मानव अधिकार सम्बन्धी सचेतनामूलक अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	१२	तटस्थ	प्रत्यक्ष
फरक क्षमता भएका, असहाय, सीमान्तकृत् वर्ग र क्षेत्रका सेवाग्राहीलाई सेवाप्रवाहमा विशेष व्यवस्था	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	१२	तटस्थ	प्रत्यक्ष
पीडित महिला र वालवालिकालाई आर्थिक तथा कानुनी सहायता प्रदान	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	१२	तटस्थ	प्रत्यक्ष
संघीय शासन प्रणाली														१२	तटस्थ	प्रत्यक्ष
जनचेतनामूलक तथा अन्तर्क्रियात्मक कार्यक्रम सञ्चालन	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	१२	तटस्थ	प्रत्यक्ष
स्थानीय राजनीतिक नेतृत्व, जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीकोलागि क्षमता विकासकालागि तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन	५००	२५०	२५०	०	५००	२५०	५०	०	५००	२५०	२५०	०	१	१२	तटस्थ	प्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
स्थानीय तहको सन्तुलित विकास																
स्थानीय रोजगारी प्रवर्द्धन र क्षमता विकासका कार्यक्रम सञ्चालन	२५०	१२५	१२५	०	२५०	१२५	१२५	०	२५०	१२५	१२५	०	२	६	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
खानेपानी, सरसफाइ लगायत भौतिक पूर्वाधारको निर्माण	८००	४००	४००	०	८००	४००	४००	०	८००	४००	४००	०	१	६	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
व्यवहारिक योजनाको तर्जुमा र कार्यान्वयन	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२	६	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
सार्वजनिक निजी साझेदारीमा विकासका कार्यक्रम	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	६	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन																
योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन																
योजनाको वर्गीकरण गर्न मापदण्डको व्यवस्था	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१००	५०	५०	०	२	१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
अनुगमनको निर्देशिका निर्माण	३००	१००	२००	०										१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
आयोजनाको पहिचान, छनौट र कार्यान्वयन गर्ने उच्चस्तरीय संयन्त्र निर्माण	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१	१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
राष्ट्रिय योजना आयोग, प्रादेशिक नीति तथा योजना आयोग, विकास साझेदार संघ संस्था, र निजी संघ□संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी अनुसन्धानमूलक कार्यक्रम	१५०	७५	७५	०	१५०	७५	७५	०	१५०	७५	७५	०	२	१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
तोकिएका आयोजनाहरूको मूल्याङ्कनकोलागि आफै वा तेस्रो पक्षलाई समावेश गरी मूल्याङ्कन	८००	३००	५००	०	८००	३००	५००	०	८००	३००	५००	०	२	१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
योजना तर्जुमाका सबै चरणमा लाभग्राही र सरोकारवालाको सहभागितामा छलफल	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
आयोजना बैंक																
आयोजना बैंक निर्माणकालागि आवश्यक नीति, नियम, निर्देशिका तर्जुमा	३००	१००	२००	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
सम्भाव्यता अध्ययन गरी आयोजना बैंक तर्जुमा	३००	०	३००	३००										१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
छनौटमा परेका आयोजनालाई आवश्यक बजेट विनियोजन गर्ने र मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गर्ने व्यवस्था	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१	१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
आयोजनाको पहिचान, वर्गीकरण, प्राथमिकीकरण, छनौट र मूल्याङ्कनको मापदण्ड तर्जुमा	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१००	५०	५०	०	१	१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
आयोजना बैंकलाई विद्युतीय प्रणालीमा अभिलेख राख्न कर्मचारीको दक्षता अभिवृद्धि	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१	१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
राजस्व सुधार कार्य योजना तर्जुमा	७००	३००	४००	०										१२	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
योजना कार्यान्वयन गर्न अन्तरसरकार समन्वय																
आयोजनाहरूको पहिचान, विकास र कार्यान्वयन	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१		अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
ठुला आयोजनाहरूको कार्यन्वयन समयन्वय सहजिकरण	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१		अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष

कार्यक्रम/आयोजना	आ.व. २०७८/७९ को अनुमान				आ.व. २०७९/८०को प्रक्षेपण				आ.व. २०८०/८१को प्रक्षेपण				प्राथमिकता क्रम	दिगो विकास लक्ष्यको संकेत	जलवायु संकेत	लैंगिक संकेत
	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कुल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था				
योजना तर्जुमा गर्न विज्ञहरूको प्राविधिक सहयोग	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	२००	१००	१००	०	१		अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
देश विदेशका पालिकाहरू सँग भगिनी सम्बन्ध कायम गर्ने	१०००	५००	५००	०	१०००	५००	५००	०	१०००	५००	५००	०	२		अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन																
आयोजनाहरूको आवश्यक अनुगमन र मूल्याङ्कन	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	८	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना तर्जुमा				२००										८	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
सूचकहरूको निर्माण	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	३००	१५०	१५०	०	१	८	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
जुनार र अन्य फलफूलहरुको अनुसन्धनात्मक कार्य	२००	१००	१००	०										१	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
माछा पालनको लागि गरिने अनुसन्धानात्क कार्य	३००	१५०	१५०	०										१	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष
जंगलका जडिबुटीको खोज र उपयोग बारे अनुसन्धानात्मक कार्य	२००	१००	१००	०										१	अप्रत्यक्ष	प्रत्यक्ष

८.४ स्थानिय गौरबका आयोजनाका तीन आर्थिक बर्षको बजेट तथा अनुमान

तालिका ८: सुनकोशीका गौरवका आयोजनाहरू

उपक्षेत्र/कार्यक्रम/आयोजना	गत आ.ब.को यथार्थ	चालु आ.ब.को संसोधित अनुमान	आगामी बर्षको बिनियोजन	आ.ब. ०७९/८०को पक्षेपण	आ.ब. ०८०/८१को पक्षेपण	कैफियत
११७५ मेगा वाटको सुनकोशी-२ जलबिद्युत आयोजना (सुनकोशीमा बन्न लागेको यो आयोजनाको बजेटलाई आवधिक योजनाको बजेटमा राखिएको छैन । १.५ खर्ब भन्दा बढीको आयोजना)	-	-	-	-	-	संघीय सरकारको कार्यक्रम सुनकोशोमा रहेकोले गा.पा.ले बजेट बिनियोजन नगरेको । हाल वतावणीय अध्ययन भै रहेको
कुशेश्वर मन्दिर देखि वि.पी. पार्क सम्म केवल कारको निर्माण (लगभग १ अरब खर्च हुने यो आयोजनाको गा.पा., सहकारी, नीजि क्षेत्रको सामुहिक लगानीमा बनाउने गा.पा.को दीर्घकालीन योजना हो)	-	-	१००००	२००००	३००००	डिपिआरको काम हुने
महाभारत कृषि सडकः चालिसे- बन्दीपुर-कोटगाउँ-डाँगी काफ्ले चौर	-	५०००	१००००	१००००	२००००	
फापरचुली पर्यटन प्रवर्द्धनः वन्दिपुर-वस्तीपुर-अमले पैदल मार्ग (३० कि.मि.); होम स्टे, मठ-मन्दिर, शौचालयको व्यवस्था	-	-	५००	५०००	१००००	
वार्ड न. १ दुम्जामा कोशी/रोसी बाट लिफ्ट सिंचाई	-	५००	१०००	२००००		
वार्ड न. ४ दुम्सी ढाँडमा ड्याम निर्माणः माछा पालन, कृतिम झर्ना निर्माण, सिंचाइ तथा जलविद्युत उत्पादन	-	-	-	५०००	५००००	

उपक्षेत्र/कार्यक्रम/आयोजना	गत आ.ब.को यथार्थ	चालु आ.ब.को संसोधित अनुमान	आगामी बर्षको बिनियोजन	आ.ब. ०७९/८०को पक्षेपण	आ.ब. ०८०/८१को पक्षेपण	कैफियत
तटबन्ध निर्माणः देवीस्थान-नेपालथोक-कोशी धमिले खोला- जोतुआपबोट-कोशी-भोर्लुनी खोला दोभान	-	५००	१०००	५०००	१००००	
पर्यटन प्रवर्द्धनः सुनकोशीका प्रशिद्ध स्थानहरुलाई समेटेर आन्तरिक तथा बाह्यय पर्यटकको लागि प्रवर्द्धन कार्यक्रम	-	-	५००	१०००	१००००	

सन्दर्भ सामाग्रीहरु

घरधुरी सर्भेक्षण प्रतिवेदन, २०७५ सुनकोशी गाउँपालिका, सिन्धुली ।
आवधिक योजना तथा स्रोत नक्साँकन, २०७८ सुनकोशी गाउँपालिका, सिन्धुली।
राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन २०७५, राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
प्रदेश अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन २०७५, राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
प्रदेश स्तरीय योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७५, राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंह दरवार, काठमाण्डौं ।
स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७५, राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंहदरबार, काठमाण्डौं ।
स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४, नेपाल ऐन संग्रह खण्ड १७, कानून किताब व्यवस्था समिति।
नेपालको संविधान २०७२, कानून किताब व्यवस्था समिति ।
वार्षिक कार्ययोजना, आ.व. २०७३/७४ देखि २०७८/७९, सुनकोशी गाउँपालिका, सिन्धुली ।
राष्ट्रिय जनगणना २०६८, केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग, नेपाल सरकार ।
राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन, २०७४।
बार्षिक गाउँविकास योजना तथा कार्यक्रम, आ.व. २०७४/७५ सुनकोशी गाउँपालिका ।
नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २००४, संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय विकास कार्यक्रम ।
प्रदेश वस्तुस्थिति विवरण २०७५, प्रदेश सरकार, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, प्रदेश नं.३, हेटौंडा।
पन्ध्रौं योजना, (आ.व.२०७६/७७-२०८०/८१) नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, सिंहदरबार, काठमाण्डौ ।
पहिलो आवधिक योजना (आ.व.२०७६/७७-२०८०/८१), प्रदेश सरकार, प्रदेश नं.३, प्रदेश नीति तथा योजना आयोग २०७६ ।
7th National Development Plan 2017-2021, Vol. I, Ministry of National Development Planning, Zambia, 2017.
A UnIoied Approach to Measuring Poverty and Inequality: Theory and Practice, World Bank, 2013.
Classification of the Functions of Government (COFOG), United Nations Statistics Division.
Questionnaire of Censuses and Survey of Nepal, 2012, CBS
Transforming Fiji, 5-Year & 20-Year National Development Plan, Ministry of Economy, Republic of Fiji, Nov. 2017.